

banka ve

EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • EKİM 1988 • YIL : 25 • SAYI : 10 • 1500 LİRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Dr. Öztin Akgüc

Prof. Dr. Erdoğan Alkin

Prof. Dr. Esat Çam

Sosyal Piyasa Ekonomisinin

Türkiye Bakımından

Geçerliliği / 27

Prof. Dr. Hüsnü Erkan

Sermaye Piyasası / 39

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bolak

1988 Yılıın Ekonomik

Sorunları ve Çözüm Yolları / 45

Doç. Dr. Hüsnü Kızılyallı

Reagonomics, Thatcherism ve

Özal Ekonomisi / 47

Coşkun C. Aktan

Ayın Ekonomik Olayları / 55

Dr. Yıldırım Kılıç

Limit İçi Teminat

Mektupları / 59

Muzaffer Tuzcu

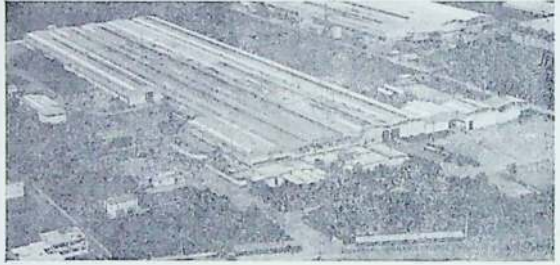
Yeni Yayınlar / 61

M. Tarık Yaşa

Referandumun sonuçları siyasal
bunalıma ya da ekonomik dengesizliğe
açabilir mi? Türkiye'de ekonomik
ve siyasal açıdan ne gibi
gelişmeler olabilir?

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.



ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.



ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setuşlu No 27 80040-Istanbul

Tel: (1) 52 45 00 (4 hat) Tlx. 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22



dünün, bugün, yarının
bankası



T.C. ZİRAAT
BANKASI
"Gücüne erişilmez."

Selin®

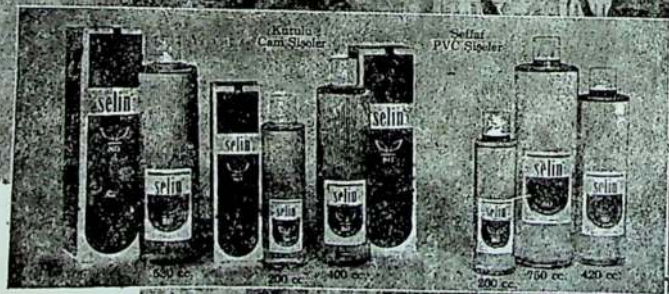
LIMON KOLONYASI



*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yasanti düşeyin - Serinlik ortamında
Kokuların arasında -
Doğanın kaynagında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.



banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doşluoğlu • Necdet Daralıbaşa • A. Aydın Dundar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Günenli • Prof. Dr. Emre Güneşay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşil • Doç. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaloğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kuruluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergün Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • İhsan Soydan • Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçelper • Doç. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Y. Doç. Dr. Güksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

1988 Mayıs sayısında da belirtmiştik. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi genelde her ayın ikinci haftasında yayınlanmaktadır. Oysa Dergi son aylarda sürekli gecikmeli olarak çıkmakta ve bu durum okurlarımızın haklı yakınmalarına yol açmaktadır. Bu sayı ise yaklaşık bir ay gecikme ile elinize geçmiş olacaktır. Zum beklentisiz yüzünden, özellikle çok kullanılan SEKA ürünü kâğıtlar, bir süreden beri piyasada zaten zor bulunuyordu. Bu satırların yazıldığı sırada devam etmekte olan SEKA grevi sonucu, bazı birinci hamur kâğıt cinsleri piyasadaki tamamen kalkmıştır. Arz azalınca da, sağda solda zorlukla bulunabilen kâğıtlar fahiş fiyatla satılmaya başlanmıştır. Perakende 48-49 bin lira olan bir top kâğıt, halen 75-80 bin liradan işlem görmektedir. Derginizin geç yazılmasının başta gelen nedeni de kâğıt bulmakta çektiğimiz zoruktur. Yayındaki gecikmeler için özür beyan ediyor. Okurlarımızın bizi başışlayacaklarını umuyoruz.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde; «Referandumun sonuçları siyasal bunalıma ya da ekonomik dengesizliğe yol açabilir mi? Türkiye'de ekonomik ve siyasal açıdan ne gibi gelişmeler olabilir?» sorularının cevapları verilmektedir. «Açık Oturuma» katılan değerli konuşmacılar, siyasal açıdan özetle; son halkoylamasının amacından sapılarak bir tür güvenoyu yapılması biçimine dönüştürüldüğünü, genel seçimlerle yerel seçimler arasında paralellik kurulamayacağını, normal yasama döneminin bitimine dek Türkiye'de önemli bir siyasal gelişme olmayacağını ifade etmişlerdir. Ekonomik açıdan ise; kamu açıkları sürdüğü sürece enflasyonun kontrol altına alınamayacağını, dış borçların yapılması ve bütçe açığının daralması gerektiğini, yerel seçimlerden sonra çok daha sert ve ciddi istikrar önlemlerinin gelebileceğini belirtmişlerdir. Dergi'de yer alan diğer yazıların da ilginizi çekeceğini ümit ediyoruz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ EKİM 1988 YIL : 25 SAYI : 10 1500 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazlı Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 12.750.— TL; ÖĞRENCİLERE : 6.375.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 300.000.— TL, Ön Kapak İç 250.000.— TL, Arka Kapak İç 200.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 150.000.— TL, Tam Sayfa 125.000.— TL, Yarım Sayfa 75.000.— TL, Çeyrek Sayfa 40.000.— TL, Renk Farkı : 50.000.— TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Tübbe Şubesi 443, İş Bankası Tübbe Şubesi 15410, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DIZGI - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • CİLT : ŞEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 11 Kasım 1988 • SAYISI : 6000

ekonomik göstergeler

	1986	1987	1988		
			Mayıs	Haziran	Temmuz
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	2545.7	2998.5	3396.7	2982.4	
Banknot Miktarı (Milyar TL.)	2021.1	3018.3	3360.4	3536.0	4376.7
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	1828.0	3438.7	3678.1	3945.2	4248.7
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	1051.5	1406.6	1571.4	1802.4	1982.6
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	13235.3	18565.1	18186.6	18434.0	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	3192.3	5179.0	3602.6	3423.2	
Tasarruf Mevduatı	5752.6	6929.2	8210.9	8452.0	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	889.5	1512.1	1366.8	1382.6	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	4863.1	5417.1	6844.1	7069.4	
Mevduat Sertifikası	787.7	1392.1	1096.1	1063.1	
Resmî Kuruluş Mevduatı	1325.3	2237.3	2663.8	2721.7	
Bankalar Mevduatı	1654.3	2035.8	1570.1	1680.7	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	523.2	791.6	1043.2	1093.3	
Döviz Tevdatı	2592.5	5598.1	6198.8	6362.6	
Toplam Krediler	11517.2	18709.6	20129.3	20815.2	
Tarım	1773.2	2758.6	2900.9	3008.8	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1491.6	2312.7	2728.9	2545.3	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	431.9	686.1	723.6	735.2	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	791.7	1539.1	1689.1	1693.1	
Denizcilik	58.6	59.7	50.2	35.9	
Ticari, Sınai, Salı	6970.1	11353.1	12036.7	12796.8	
PARA ARZI (milyar TL.)	4361.8	6593.0	7120.8	7301.4	8220.7
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 — 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	504.7	751.9	976.0	1000.9	1022.8
Tarım (Genel)	446.3	654.0	822.3	863.4	866.8
İmalat Sanayii (Genel)	509.4	755.0	1036.4	1054.2	1082.1
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	1561.0	2767.2	3568.8	3646.0	3749.6
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	1765.7	3194.4	4068.6	4177.5	4298.5
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	11104.8	14163.1	6012.7	7275.2	8262.1
Dışsatım (FOB)	7456.7	10190.0	4636.1	5527.6	6301.0
İşçi Dövizleri	1633.0	2021.0	561.0	688.0	853.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredilerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (EİMBank, eski DYB) kredileri dahildir. (4) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (5) Dışalım rakamlarına altın dışalımını da dahildir.

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Erdoğan ALKİN
- Prof. Dr. Esat ÇAM

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

Referandumun sonuçları siyasal bunalıma ya da ekonomik dengesizliğe yol açabilir mi?

AKGÜÇ — Efendim, Dergi adına toplantıya katıldığınız için çok teşekkür ederim. Bugünkü toplantımızda: «Son ekonomik gelişmeler ve halkoylamasında alınan sonuçlar karşısında Türkiye'nin ekonomik ve politik geleceği ne olabilir? Ne gibi gelişmeler olabilir?» Bunu tartışacağız. Bildiğiniz gibi hükümetin % 36'lık bir oy tabanı ile iktidarda olması ve son halkoylamasında da ancak % 35 oy alması, en azından bazı çevrelerce geleceğin bir bunalım işareti olarak yorumlanmaktadır. Ekonomik açıdan da: Eylül ayında açıklanan yıllık enflasyon oranının % 82'ye ulaşması, ilk altı aylık bütçe açığının 1,7 trilyon lira olup yıl sonu itibarıyla 4 trilyon olarak tahmin edilmesi, emisyonun çeşitli önlemlere karşın denetim altına alınamaması sonucu 5 trilyon TL'ye yaklaşması;

Türkiye'de önemli ekonomik dengesizlik göstergeleri olarak görülmektedir. Bu gelişmeler karşısında acaba Türkiye'de yakın bir gelecekte bir siyasal bunalım yahut bir siyasal istikrarsızlık söz konusu olabilir mi? İlk önce Sayın Çam'dan rica edelim bu son gelişmelerin değerlendirilmesini.

son halkoylaması
amacından saptırılarak
bir tür güvenoyu
oylaması biçimine
dönüştürülmüştür

ÇAM — Sayın Akgüç teşekkür ederim. Bu siyasal değerlendirmeyi evvela geçirmiş olduğumuz son re-

ferandum tecrübesine dayanarak yapmak isterim. Hepimizin bildiği gibi bu referandum maalesef saptırılarak bir tür güvenoyu oylaması biçimine dönüştürülmüştür. Hepimizin bildiği gibi, Fransızlarda ta I. Napolyon'dan başlayıp De Gaulle'e kadar devam eden referandum kavramı, meclis tarafından benimsenmiş bir metnin halk tarafından kabul edilmesi veya reddedilmesidir. Ancak, bu anlayış maalesef gelişmiş toplumlarda da farklı bir şekle kaymıştır. Şöyle ki; Fransa'da İsviçre'deki uygulananın tam tersi, bir tür güvenoyu oylaması biçimine dönüştürülmüştür. Bunun en güzel örneği 1968 yılında De Gaulle'ün «Eğer referandumda hayırlar fazla çıkarsa ben çeker giderim.» demesidir. Fakat buna mukabil İtalya ve İsviçre'de referandumda hiçbir zaman bir güvenoyu oylaması, bir tür siyasal iktidara güven gösterme veya göstermeme anlayışı söz konusu değildir.

Bizim anayasamıza göre de referandum tamamıyla bir metne yani yasama organının kabul etmiş olduğu bir metne halkın evet veya hayır demesidir. Tıpkı Anayasa Mahkemesi'nin Meclisten çıkmış olan bir yasaı reddetmesi halinde siyasal iktidarın karşılaşacağı durum ile referandum sonunda karşılaşacağı durum arasında sonuç itibariyle herhangi bir fark söz konusu değildir. Bizde gerek benimsemiş olduğumuz barajlı ve kontenjanlı seçim sistemi ve gerekse seçmen kitlesinin siyasal açıdan gelişme düzeyinin bilinçlenmeyi henüz tam gerçekleştirmemiş olması; bu seçim tekniği sonunda herhangi bir siyasal partiye % 32'lik bir oy oranı ile tek başına iktidara gelebilme olanağını vermektedir. Bu sistemde, muhalefetteki partilerin birleştikleri takdirde siyasal iktidar karşısında oy oranı itibariyle daha güçlü olacaklarından, iktidardaki partinin azınlık hükümeti biçiminde yorumlan-

ması ve bu açıdan «Çoğunluğu temsil etmiyorsun, yaptığın işler çoğunluğun kabul ettiği işler değildir.» biçiminde devamlı eleştirilere tabi tutulması imkânı vardır.

Son referandumda, bir metnin hayır şeklinde reddedilmesi halinde siyasal iktidarın «Ne yapalım, yeni bir kanun yapalım» diyerek biraz da halkın benimsemiş olduğu şekliyle durumu devam ettirme anlayışı yerine, siyasal iktidar da birleşmiş olan muhalefet de referandumu –ki bizim anayasamızda böyle bir anlayış da söz konusu değildir– bir güvenoyu oylaması biçimine dönüştürülmüştür. Siyasal iktidar da, yani ANAP da her nedense –öyle zannediyorum ki parti içindeki ahengi devam ettirmek ve bu arada da kendi gücünün ne olduğunu tespit etmek amacıyla– bu referandumun güvenoyu oylaması biçimine dönüştürülmesini kabul etmiştir. Parti içi ahengi sağlamlaştırmak için Sayın ANAP Başkanı parti grubunda «Efendim bu sonuç hepimizin çalışması sonunda elde edilmiştir.» demişse de, gerçekte televizyonda yapılan propaganda, mitinglerde çekilen nutuklar büyük ölçüde tek bir kişi etrafında döndüğünden, iktidar açısından bu sonucu Sayın Özal'a bağlamak çok geçerli olabilir. Hatta çok demeyelim de geçerli olabilir. Nasıl ki, alınan hayır oylarını muhalefet açısından Sayın Erdal İnönü'ye ve Sayın Süleyman Demirel'e bağlıyorsak...

ALKİN — Size amatörce bir soru sorabilir miyim? Çünkü biz siyaset biliminin amatörüyük. Bu referandumun güvenoyu yoklaması biçimine dönüşmesinden, anlaşıyor ki ANAP kazançlı çıktı. Acaba bu, muhalefetin bir taktik hatası değil miydi? Niye güvenoyuna dönüştürdüler? Bunu düşünemediler mi? Güvenoylaması dendiği anda, iktidar partisi ve Başbakan, hiçbir zaman 50 artı

İ'i kabul edip kamuoyunda propaganda bu oran ile çıkmayacaktı. Hemen geçmiş seçimde aldığı oya dönecek, o seçimde aldığı oya göre değerlendirme yapacaktı. Muhalefet nasıl yaptı bu taktik hatasını?

ÇAM — Şimdi iktisatçılık tarafım ağır basacak. Muhalefetin yapmış olduğu değerlendirmede ön planda tuttuğu husus; enflasyonun giderek yükselmesi ve % 80'lere varması ile gelir bölüşümündeki büyük dengesizliğin gayri memnunlar kitlesini büyük ölçüde artırmış olmasının; referandumda ANAP oylarının ya da evet oylarının çok düşük çıkacağı hesabıydı.

ALKİN — % 30'dan da mı aşağı?

ÇAM — Aşağı düşeceği kanınıydı. Evet oylarının % 30'dan aşağı çıkması halinde de ANAP'ın hemen siyasal iktidarı bırakması diye bir şey söz konusu değildi. Çünkü yapılan seçim değil, referandumdu. Fakat ondan sonra, muhalefet —bu referandum güvenoylaması biçiminde telakki edildiğinden— ANAP'a dönüp «Evet oyları daha önceki seçimde, 1987 seçiminde almış olduğunuz oy oranının da çok altına düşmüş olduğundan dolayı sizin gitmeniz gerekir.» diyebilecekti. Çeşitli yolları kullanmak suretiyle siyasal iktidarı yıpratma ve en azından erken bir seçim gitme olasılığını yaratmaya çalışacaktı.

ALKİN — Ama bu yolu kapattılar kendi kendilerine.

ÇAM — Şu anda kapanmış durumdadır. Biraz önce Sayın Akgüç; «Siyasal açıdan bir değişme, bir gelişme olabilir mi?» diye sordular. Ben siyasal değişme açısından herhangi bir şey görmüyorum. Yasama dönemini bu iktidar tamamlayacaktır. Yasama dönemini tamamladıktan sonra girilen seçimlerde artık sonuç ne olur, bugünden kestirilemez.

ALKİN — Yahut da iktidar partisi kendi işine geldiği bir dönemde erken seçim yapabilir. Ama bu muhalefetin zorlamasıyla olmayacaktır.

ÇAM — Olmayacaktır.

AKGÜÇ — Şu noktayı gözardı etmemek gerekir. Muhalefet bir de Mart ayındaki yerel seçimin sonucunu bekleyecektir. Yani bugünden iktidarı düşürme eylemine girmektense, 4 ay sonra yapılacak olan yerel seçimden sonra belki bir zorlama yoluna gidebilir. ANAP'ın oy oranı düşmeye devam ederse, bunu kamuoyunun desteğini de alarak yapabilir.

genel seçimlerle yerel seçimler arasında paralellik kurmak mümkün değildir; yerel seçimlerde rol oynayan değişik yerel faktörler vardır

ÇAM — Yalnız efendim, dünyanın hiçbir yerinde genel seçimlerle yerel seçimler arasında paralellik kurmak mümkün değildir. Evet bir göstergedir sonuç itibarıyla yerel seçimler de ama, genel seçimlerin şu veya bu olacağı hakkında kesin belirleyici bir faktör de değildir. Yerel seçimlerde rol oynayan değişik yerel faktörler vardır. O yerel faktörler arasında mesela İstanbullu bir seçmen, hiçbir şekilde ANAP'lı değildir ve bir genel seçimde ANAP'ın gösterdiği kişilere siyasal eğilim itibarıyla oy da vermeyecektir. Fakat yerel seçimde, mesela Sayın Dalan ve ekibine, en azından yapılan göstermelik işlere bakarak —işte Haliç temizlenmektedir, boğazda kazıklı yollar yapılmıştır, parklar açılmıştır— ve

çalışan bir ekiptir değerlendirmesini yaparak rahatlıkla oyunu verebilir. Seçmen kitlesi oy verirken detayları pek bilmez, detaylara da inmez. Ben ANAP'lı olmadıkları halde, yerel seçimde Sayın Dalan'a oy verecek kişileri biliyorum.

ALKİN — İstanbul'da zaten referandumda evet oyunun % 40 çıkması da bunu kanıtlıyor.

ÇAM — Oy bileşimi açısından yapacağım analizde onu da belirteceğim.

AKGÜÇ — Belki belediye seçimlerinde kişi çok önemli. Yerel seçim dediğiniz zaman il genel meclisi seçimi de var. İl genel meclisinde ise kişilerin etkisi çok daha az. Acaba il genel meclisi seçiminde alınacak oylar iktidar partisinin durumunu etkiler mi?

ÇAM — Efendim, tüm yerel seçimler aynı günde olacağından, psikolojik bir davranıştır bu. Mesela Dalan ekibine evet oyu kullanacak kişinin kalkıp da il genel meclisi seçimi için «Oyum Dalan'a karşı olsun, partimin göstermiş olduğu aday listesine oy atayım» diye bir değişiklik yapması; ancak ve ancak katılımcı bir nitelik kazanmış olan, yani siyasal gelişmesini tamamlamış olan bir toplumun seçmenleri için geçerlidir. Hepimizin bildiği bir gerçeği söylememiz lazım: Biz gelişme yolunda olan bir ülkeyiz ve bugün için siyasal gelişmesini tamamlamış veya tamamlamak üzere olan bir seçmen kitlesine sahip olduğumuzu söylememiz mümkün değildir. Ben bu kanıdayım. Henüz bizim seçmen kitlemiz katılımcı bir nitelik kazanmamıştır. Her ne kadar «Seçmenimiz aklıselim sahibidir, sağduyu ile hareket eder.» filan diyorsak da, oy kullanma açısından duygusallık ön plandadır diyebilirim.

ALKİN — Şimdi sorumu sorabilir miyim? Muhalefet bunu bir güvenoyu haline getirdi. İktidar da bunu lehine gördü. Fakat ölçü olarak % 36,2'yi kabul etti, % 50'yi kabul edeceğine.

ÇAM — Oran hususunda hemen şunu söyleyebilirim. Siyasal iktidarın, güven oylamasını hava itibariyle kabul etmiş gibi görünmekle birlikte, iktidarı referandum sonucunda hemen rak diye bırakması tabii söz konusu değildi. Kurulmuş bir ağ vardır. O ağı hemen bir anda söküp atmak da mümkün değildir. O kişileri de aşabilir. Bir kişi, bir lider «Ayrılıyorum.» demesine rağmen, ayrılmayabilir. Kaldı ki Sayın Özal oran belirtmemiştir. Evet oyu % 30 da olsa, hatta % 30'un da altına düşse, belki o zaman da şöyle bir gerekçeye dayanacaktı: «Referandumda evet veya hayır metne aittir, partinin faaliyetine ait değildir. Bu, sadece ve sadece yerel seçimlerin öne alınması hususunda çıkarmış olduğumuz yasayı halkın kabul etmemesi anlamına gelir. Referandumun sonucu bundan ibarettir.» deyip yine de iktidarı bırakmayacaktı.

ALKİN — Onu diyeceklerdi. Fakat muhalefet niye inisiyatifi bu kadar iktidara verdi? Bunu ben anlayamıyorum. Bir oran söylememekle beraber, Daşbakan'ın son seçimde aldığı oyu âdeta bir güvenoyu sınırı haline getirdiği anlaşıldı. Niye hemen muhalefet taktik değiştirip, evet oyları için; % 50 artı 1'den vazgeçip, «% 36,2'nin altına düşüş iktidar için güvensizliktir.» demedi. Ben bunu bir türlü anlayamıyorum.

AKGÜÇ — Güvenoyu olarak alırsanız % 50 artı 1 güvendir, % 50 eksi 1 güvensizliktir. Mesele salt güven oylaması olarak ele alınırsa...

ÇAM — Yalnız, biraz önce belirttiğim gibi, referandum sonunda

eğer diyelim ki evet oyları % 35 değil de % 29 olsa idi, iktidarın parmak basacağı husus, «Bu bir güven-oyu oylaması değildir, referandumdur.» demek olacaktı. «Metni, yani yerel seçimlerin öne alınmasını halk tasvip etmemiştir. Mesele bundan ibarettir. Biz de halkın kararına saygılıyız.» diyeceklerdi.

ALKİN — Sağduyusuna saygılıyız.

ÇAM — Saygılıyız, oldu bitti. Şu anda hepimizin de bildiği gibi referandum sayfası kapanmıştır. Gerçek anlamda bir siyasal iktidar değişik-

yında alınacak sonuçları da dikkate alarak o dedğiniz eyleme girişir mi? Yani «İstifa et.», «Azınlık hükümetisin.» baskısına girebilir mi?

ALKİN — Tabii ANAP'ın oyları % 35'ten aşağıya düşerse varsayımıyla...

ÇAM — ANAP'ın, siyasal iktidarın vermiş olduğu nimetleri de, olanakları da kullanmak suretiyle, yerel seçimlerde oylarının % 36'nın altında olacağı kanısında değilim. Objektif bir değerlendirme ile ANAP'ın yerel seçimlerde oy oranını yükseltme olasılığı dahi vardır. Çünkü yerel seçimler genel seçim değildir, seçmenlerin davranışını belirleyen faktörler birbirinden farklıdır.

AKGÜÇ — Sizin bir sorunuz vardı Sayın Alkin.

ALKİN — Aslında sorumu Sayın Çam cevapladı. Ben Sayın Çam'a: «Yerel seçimlere, çok kısa bir süre kaldı. ANAP'ın oyunun % 35'in altında düşme ihtimali var mı?» diye soracaktım. Sayın Çam cevaplandırdı. Pek ihtimal yok gibi...

ÇAM — Ben özellikle başarılı olmuş olan yerel yöneticilerin, ANAP yerel yöneticilerinin bu oy oranını yükselteceği kanısındayım. Bunun en güzel örneği, eğer referandum güven-oyu oylaması şeklinde telakki edilecek olursa, İstanbul'dur. Sanayileşmiş bir bölge olan İstanbul'da Türk-İş'in hayır kampanyasına rağmen evet oyları % 40'tır, yani ortalama alınmış oyun üstündedir.

AKGÜÇ — Şunu da tartışmak lazım. İstanbul'da evet, hayır oyları, ilçeler itibarıyla nasıl dağılıyor?

ÇAM — Sayın Akgüç pardon, burada hemen şunu belirtiyim. Türk-İş'in hayır propagandasına rağmen dedim ama, şu anda sandıkların analizi açısından durumunu bilmiyoruz.



PROF. DR. ESAT ÇAM
İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi

liği doğuracak bir güven oylaması meselesi olsa idi, bu güven oylamasında ne olurdu? Gene bir tarafta 65 var, diğer tarafta da 35 var yüzde olarak, yani güven oylaması negatiftir.

AKGÜÇ — Muhalefet şöyle bir bckleyiş içinde olabilir mi? Demin gerçi aynı soruyu sordum siz de yanıtladınız ama, muhalefet Mart a-

Belki işçilerin yerleşmiş olduğu bölgeler hayır demiş olabilir.

AKGÜÇ — Örneğin Kartal.

ÇAM — Ama İstanbul toplam olarak % 35'in üstünde, % 40 oranında evet demiştir.

AKGÜÇ — Türkiye'de şöyle bir bilinçlenme var Sayın Çam. Benim görebildiğim kadar ile, ilçe ilçe baktığımız zaman, İstanbul'un fakir ilçelerinde hayır oyu çok daha fazla. Sanıyorum Kartal'da bu oran % 63'e çıkıyor. Buna mukabil gelir düzeyinin daha yüksek olduğu Adalar, Beşiktaş, Beyoğlu'nda evet oylarının oranı görece olarak yüksek.

ÇAM — Gelir düzeyi artı kültür düzeyi. Kültür düzeyi de var efendim. Kültür düzeyinin yüksek olduğu yerlerde evet daha fazla çıkabilir.

AKGÜÇ — Kültür düzeyi yüksek mi, değil mi? O tabii çok tartışma konusu olabilecek bir noktadır. Çünkü varlıklı olanların hepsinin de kültür düzeyinin daha yüksek olacağını söylemek mümkün değildir.

ÇAM — Neyse eğitim düzeyi diyelim, en azından işçi kesimine kıyasla liseden şurdan burdan bir diploma almıştır ki, bu Türkiye için önemli bir faktördür. O kesimlerde evet'ler daha fazla gibime geliyor. İstanbul'daki duruma bakarak bunu söyleyebiliyoruz. Ve bunun nedeni de hence, Özal'ın geliştirmiş olduğu liberal ekonomik modelinin kendisi gittiği takdirde birtakım belirsiz durumlar yaratabileceği ve bu belirsiz durumun da ülke açısından faydalı olmayacağı imajını halka vermiş olmasıdır. Bu konuda Özal'ın son derece büyük bir şansı da olmuştur. Son konuşma hakkını ANAP'a çıkması, Özal'a, iki kez üst üste konuşma yaparak, karşı tarafın savunma, cevap hakkı olmaksızın, halka birtakım mesajlar vermesi imkânını yarat-

mıştır. TV'de yapılan bu konuşmaların da referandumda evet oylarını etkilediği şüphesizdir.

muhalafet, sadece gelir dağılımı bozukluğuna ve enflasyona bel bağlayarak kampanya yürütürse, böyle bir seçim sistemi içerisinde başarılı olamaz

AKGÜÇ — Şöyle bir yorum da getiremez miyiz? Evet Türkiye'de gelir dağılımı, hem kişiler hem de bölgeler itibariyle bozuluyor, ama gelir dağılımının bozulmasından İstanbul'da geniş bir kesim yararlanmış olamaz mı? Eelki de yararlanan kesimin büyük bir bölümü de İstanbul'da. Dağılım çok ilginçtir. Kahverengilerin en yoğun olduğu oy bölgeleri Türkiye'nin en fakir, en az gelişmiş bölgeleri. Bir tek Malatya bunun istisnası. Onun özel bir durumu var. İstanbul'da ortalama gelir, Türkiye ortalamasının çok üstünde. Bu nedenle İstanbul'daki %40 oy, Dalan faktöründen çok İstanbulluların Özal'ın politikasından memnun olduğunu göstermez mi?

ALKİN — O zaman bu da bir şey gösteriyor. Demek ki muhalafet sadece gelir dağılımı bozukluğuna ve enflasyona bel bağlayarak bir seçim kampanyasını yürütürse, böyle bir seçim sistemi içerisinde başarılı olamaz. Bir muhalafet partisinin bu durumda % 35 - % 36 oy alması mümkün görülüyor. Alınan sonuç muhalafetin aşlında eksik çalıştığını gösteriyor. Çünkü gelir dağılımı, az önce Sayın Akgüç'ün söylediği gibi, çok küçük bir kitlenin lehine çok çok büyük bir kitlenin aleyhine bozulmuş olsaydı, ANAP'ın oylarının çok daha dü-

şük olması gerekirdi. Tabii 35'ten 65 büyüktür diyebiliriz ama, 65'e göre 35 de çok küçük bir kitle değildir. Yorum yaparken şunu dikkate almak lazımdır. Bunu hep beraber tartışıp anlatmaya çalışıyoruz. Evet Türkiye'de gelir dağılımı bozuluyor. Muhakkak zaten bu enflasyonda aksi söylene-



PROF. DR. ERDOĞAN ALKİN
İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi

mez; fakat büyüme hızı biraz abartmalı bile olsa, nüfus artışının üstünde bir büyüme hızı olduğu için, gelir dağılımı bozulan kitlenin oranı çok büyük olmayabilir, toplam içerisinde.

ÇAM — ANAP'ın son meclis grubu toplantısında yapmış olduğu konuşmada Genel Başkan, kalkınma hızının düşürülmesinden söz etmiştir. Bizde bu kalkınma hızının indirilmesinden bazı çevreler memnun olmayacaktır. Özellikle şu anda kurulmuş olan düzen açısından, çıkar düzeni açısından Sayın Özal'ın kalkınma hızına ilişkin böyle bir iması vardır. Bu meyvesini 4 ay içinde verebilir mi?

ALKİN — Veremez.

ÇAM — Veremeyeceğine göre, o zaman enflasyon yine bu düzeylerde kalacaktır. Fakat tekrar ediyorum, iyi çalışan yerel yönetim yöneticileri -ki çoğunluk ANAP'ın elindedir bugünkü durumda- oy oranlarını koruyabilirler. Buna karşı bazı yörelerde, mesela Ankara'da evet oyları düşük olmuştur. % 35'in altındadır.

ALKİN — Efendim, ben ekonomistim siz siyaset bilimcisisiniz. Ekonomist olmakla beraber, seçmenlerin tercihinde yalnız ekonomik faktörlerin etkili olduğuna da çok fazla inanmıyorum. Muhalefet, ekonomi dışında rejimle ilgili çok önemli meseleleri halkoylamasında kullanmadı da neden sırf enflasyon ve gelir dağılımına yüklenerek gitti? Türkiye'nin rejim ile ilgili önemli meseleleri var. Muhalefet gelir dağılımı ile ilgili bir araştırma da yaptırabilirdi. Gerçi 1983-1988 arası gelir dağılımıyla ilgili bir araştırma yok ama, basit birtakım karnelere bakılabilirdi. Rejim sorunu da var Türkiye'de. Tabii dışarıdan gazeli okumak kolaydır; yahut da arabanın tekeri kırıldıktan sonra akıl öğreten çok olur ama, biz referandum kampanyası sırasında arkadaşlarla konuşurken hiç anlayamıyorduk. Niyet muhalafet sadece ekonomiye dayanılarak eleştiri yapıyor? Tabiidir ki ekonomistler ekonomik eleştiri yapacaklar. Siyaset bilimciler rejim üzerinde tartışma yapacaklar. Fakat muhalafet partilerinin her ikisini de kullanması lazım gelmez miydi? Kampanya sırasında sadece ekonomi, enflasyon, gelir dağılımı üzerinde duruldu.

ÇAM — Bunu daha ziyade SHP yapti gibime geliyor. SHP demokrasileşmeyi de propagandasında işledi.

ALKİN — Ama çok kuvvetli basamadı.

AKGÜÇ — Sanıyorum demokratikleşme de işlendi. Rejimle ilgili ba-

zı düzeltmelerin yapılması da işlendi. Halkın günlük yaşamını enflasyon ve gelir dağılımı ilgilendirdiği için, belki bunların oy vermede daha etkili olabileceği düşüncesiyle ağırlık ekonomik sorunlar üzerine kaydırıldı.

ALKİN — Çok güzel söylüyorsunuz. Referandumdan bir gün önce bir gazeteci ile konuşuyorduk. «% 20 bile çıkmaz.» «Millet yanmıştır.» dedi. Ama sonuç böyle çıkmadı. Büyüme hızı yalan ya da yanlış, diyelim ki % 7 olmasın da % 5,5 olsun, % 6 olsun. Bunun halkın yaşamında yarattığı bir olumlu etki var. Gelir dağılımı bozulsun bile, halkın hayat seviyesi mutlak olarak düşmüyor. Gelir dağılımının bozukluğu bu ülkede nüfusun, hanehalkının % 82'sinin aleyhine % 18'inin lehine ise, tabii o gelir dağılımı lehine olanların da kendi içerisinde kaymak yiyenler var. Bu durumda gelir dağılımının bozulmasından yararlananların sayısı % 2 - % 3'lere iner ki, olnaz böyle bir şey. Böyle olsa bizi sokakta yürütmezler, bizi öldürürler zaten. % 82'nin mutlak gelir durumu tamamen geriye gitmiş, sadece % 18'in durumu iyileşmiş; büyük oran farkları var, buna inanmak lazım.

bugün çoğu dar gelirlinin ek bir işi vardır; yoksa 150 bin lira maaş alan bir memur, 250 bin lira olan ev kirasını nasıl ödeyebilir?

ÇAM — Sonra efendim, gelir dağılımında bozukluk doğru ama, Türkiye'de bir yeni olay oldu. Bir memur saat 17.00'de işinden çıkıyor, bir bakıyorsunuz ek işler yapıyor. Bugün çoğu kişinin ek işi var.

ALKİN — Bizde bir de yeraltı (underground) ekonomisi başladı. Bunun Avrupalılar farkında.

ÇAM — Serbest ticaret yönüne yönelme...

ALKİN — Avrupalılar araştırma sipariş etmeye başladılar şimdi. Bir underground ekonomi, İtalyavari bir yeraltı ekonomisi Türkiye'de yerleşmeye başladı.

ÇAM — Memura bir bakıyorsunuz, devletten aldığı maaş 150 bin lira, 250 bin lira ev kirası ödüyor.

AKGÜÇ — Şoförlük yapıyorlar, ticaret, işportacılık yapıbiliyorlar, defter tutuyorlar, eşleri veya çocukları üzerine işyeri açıyorlar.

ALKİN — Bugün bir sayfanın daktilo ile yazımı 1000 lira. Akşam evde 20 sayfa yazdı mı yetiyor. Herkesin evinde daktilosu veya zamanı yok. Bu bedeli ödüyor. Ek işlerin getirdiği gelir, enflasyonun olumsuz etkisini azaltıyor.

AKGÜÇ — Halkoylamasında şu da etkili olmadı mı? Vatandaşın bir bölümü oylama olumsuz da çıksa hükümetin değişmeyeceğini düşündü. Oy verirken böyle bir sonucun çıkmayacağını, Sayın Özal'ın sonuç ne olursa olsun istifa etmeyeceğini zaten gördü ve oyunu ona göre kullandı. Bir de soruna salt anayasal açıdan bakan, düşünen seçmenler de olabilir. Demin İstanbul sonuçlarını, Dalan faktörünü tartışmaya getirdiniz. Burada oyları çok iyi incelemek lazım. İstanbul'da katılım oranı düşük ve geçersiz oy oranı da oldukça yüksek. ANAP'ın aldığı oy daha doğrusu evet oyları, ANAP'ın 1987 seçiminde aldığı oylardan sayıca daha düşük. Fakat katılım az olduğu için ve geçersiz oy oranı yüksek olduğu için, evet oyları İstanbul'da oransal olarak yüksek gözüküyor.

ÇAM — Yalnız ben analiz açısından onu kabul etmiyorum. Bir genel seçim oy yüzdesi ile bir referandumun oy yüzdesini karşılaştırmak, bence doğru değildir. Onu birçok arkadaş yapıyor. Referandumda seçmenin karşısında evet ve hayır var. Ama genel seçimde değil. Seçmenin karşısında 4-5 tane parti var. Bunların arasından kendi ideolojik yapısına göre bir seçme yapıyor. Rengini belirliyor.

AKGÜÇ — Halkoylamasından hemen sonra —bilmiyorum siz de katılır mısınız?— kamuoyu araştırma-



DR. ÖZTİN AKGÜÇ

İ.Ü. İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

si yapanların şöyle bir araştırma daha yapmaları gerekirdi. Acaba % 65 oyun ne kadarı ANAP'ın, % 35 oyun ne kadarı ANAP ve diğer partilerin ve bağımsızların? Bunun araştırılması lazımdı. Fakat bu araştırma yapılmadı nedense.

ÇAM — Yapılamazdı da. Nasıl belirleyecek? İmkânsız. ANAP'ın ya-

pacağı araştırmanın sonucu şu çıkacak: ANAP, % 65 oy içerisinde SHP'yi avantajlı kılacak, DYP'yi çok düşük tutacak. Çünkü bir torbanın içeri karışık olarak girmiş, evet'ler karışık olarak girmiş.

ALKİN — O zaman da bu araştırmayı muhalefetin yaptırması lazımdı.

ÇAM — Onlar da bilemez. SHP yaptırdığı takdirde kendine yontacak, DYP yaptırdığı takdirde de aynı olacağı. Ama şu gerçek var. Kırsal kesimlerde DYP'nin en azından gücünü koruduğunu, hatta ve hatta belki biraz güçlendiğini söylememiz olasıdır. Bunu nereden çıkartıyorum? Bilimsel geçerliliği son derece az olmakla birlikte, Demirel'in yapmış olduğu mitinglerdeki kalabalık kitle sine de bakarak belki karineyle birşeyler çıkartılabilir, bunlar gösterge olabilir. Ama onun dışında ANAP'ın, SHP'nin, DYP'nin verilmiş olan o torbanın içindeki oyların yüzde şu kadarı benimdir, yüzde şu kadarı şunundur gibi bir sonuca varmak imkânsız.

ALKİN — Türkiye'de oldukça tarafsız, profesyonel, iş amacıyla araştırma yapan kuruluşlar da var. Belki siyasi partiler değil de basın böyle bir kamu araştırma yaptırabilir ve bundan birtakım sonuçlar da çıkabilir.

ÇAM — Birtakım sonuçlar çıkabilir. Kabul ediyorum. Fakat unutmamak lazım ki referandum 25 Eylül'de yapılmıştır, bugün 5 Ekim'deyiz. Araştırmaların yapılacağı tarih belki Ekim sonu olacaktır. Ekim sonunda kamuoyu araştırmaları yapan kuruluşların anketörleri aracılığı ile alacakları cevaplar çok farklı olabilir.

ALKİN — Evet olabilir. Aradan uzun zaman geçmiş olacak. Onda haklısınız.

AKGÜÇ — Hemen halkoylamasının ertesinde bunun yapılması gerekirdi.

ÇAM — 24 saat sonra hemen numuneler seçilip bu işe girilmiş olsaydı, torbanın içindeki hayır'ların bileşimi ortaya konabilirdi. Hatta % 35'lik evet oyları içinde MÇP'nin, Refah Partisi'nin de oyları olabilir. Çünkü ANAP'ın oyları içinde eski MHP ve eski MSP'nin oyları da var.

AKGÜÇ — Hatta belki % 35 evet oyuunda DSP'nin bile payı vardır.

ÇAM — Dolayısıyla onun da bileşimi belki ortaya konulabilirdi. Ama şimdi iş işten geçmiştir. Ve alınmış oy oranları belirsiz olarak kalacaktır.

yerel seçimlerde iktidarın bir miktar oy kaybedeceği varsayılsa dahi, 1992 sonuna kadar türkiye'de önemli bir siyasal gelişme olmayacaktır

AKGÜÇ — Sizin görüşünüzü şöyle özetleyebilir miyim? Bundan sonraki yerel seçimlerde iktidar bir parça oy kaybetse dahi —ki kaybetmeyeceğini varsayıyorsunuz, en azından % 36 oyunu koruyacağını tahmin ediyorsunuz— bunun bir siyasal sonuç doğurmayacağını söylüyorsunuz.

ÇAM — Şu var. Benim kaybetmeyeceğini zannettiğim husus şu : ANAP'lı yöneticilerin yönetiminde olan ve başarılı olmuş olan yerel yöneticiler en azından % 36'lık oranı koruyacaklar, hatta arttıracaklardır. Yani azalma söz konusu olmayacak-

tir. Ama buna mukabil başarısız olan yerel yönetimler de var. Onlarda durum değişir. Mesela Ankara'da evet oyları düşük çıkmıştır. Karınca kararınca yerel yönetimlerin başarısı veya başarısızlığı da referandumda etkili olmuştur. Diyeceksiniz ki: «Orada ayrıca memurlar var, onların olumsuz davranışı da hayır oylarını artırmış olabilir.»

AKGÜÇ — Siz 1992'ye kadar Türkiye'de önemli bir siyasal gelişme beklemiyorsunuz.

ÇAM — 1992 yılı sonuna kadar, yani normal yasama döneminin bitimine kadar, siyasal iktidar erken seçim istemediği takdirde, bu siyasal iktidarın devam edeceği kanısındayım.

AKGÜÇ — Önümüzdeki yıl yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimi yeni bir faktör getirebilir mi siyasal gelişmelere?

ALKİN — Onu herhalde biraz da mahalli seçimler belli edecektir. Eğer

[ES] Yayınları sunar :

Prof. Dr. Ünal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

Bilim ve İş çevrelerinin beklemediği yapıt.
Fiyatı (KDV'li): 1000.- TL

İsteme Adresi:
Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Bıbirbirlik, Suterexial Sokak No. 6/2
Sultanahmet-İstanbul

Telefon: 526 34 11

Not : Ücretsiz postalamaya yapılır. PTT ile yollanmasını isteyenlerin, kitap bedeline 400.- TL tashihütlü pul tutarını ekleyerek Beoedon harale çıkarmaları gerekektodir.

ANAP mahalli seçimlerde % 40'a doğru tırmanırsa, o zaman Cumhurbaşkanlığı seçimi için herhalde yeni bir taktik geliştirecektir.

ÇAM — Taktiklere girişince çeşitli alternatifler var. Başta olan Cumhurbaşkanımızın gerçekten çekilmek istemesine rağmen, kendisinin kalması için birtakım yasal değişikliklerin yapılması söz konusu olabilir.

AKGÜÇ — Tabii yasal değişiklikler anayasa değişikliği gerektirir. Genel kabul görmemiş bir anayasa değişikliğinin getirilmesi de öyle anlaşılıyor ki son derece zor, hatta imkânsız.

ÇAM — Zor ama muhalefetin yapacağı bir değerlendirme, işbirliği yaparak muhalefetin yapacağı bir değerlendirme, belki tam aksi bir yönde de gelişmeye yol açabilir. Muhalefet anayasanın değişmesi yönünde ANAP ile işbirliği de yapabilir.

ALKİN — Mesela marazi bir muhayyile. Şöyle bir model kuralım. Diyelim ki; ANAP yerel seçimlerde % 40'a doğru gidiyor, muhalefet de bu yükselmeye Başbakanı başrolde görüyor. Özal Cumhurbaşkanı olsun da, başkası başbakan olsun; bu, muhalefetin işine gelebilir. O zaman böyle bir anayasa değişikliğine evet bile diyebilir.

ÇAM — Hayır, o zaman anayasa değişikliğine gerek yok. Öbür türlüüne, Sayın Evren'in yeniden seçilebilmesi için anayasa değişikliğine gerek var. Muhalefet, tercihleri bakımından. «Cumhurbaşkanı ve Başbakan tam bir güçbirliği içinde olmasın» diyerek, belki Sayın Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesine karşı çıkabilir.

ALKİN — Ama Başbakan pasif bir Cumhurbaşkanı olmak istemeyebilir. Bu nedenle bir anayasa değişikliğini, biraz daha aktif bir cumhurbaşkan-

lığına, başkanlık sistemine yönelik bir anayasa değişikliği arzu edebilir mi?

ÇAM — Yine varsayımlara dayanıyoruz şimdi. Varsayım, Sayın Özal'ın Cumhurbaşkanı olması. Yetkileri azalmış olarak.

ALKİN — Azaltılmış mı, çoğaltılmış mı?

ÇAM — Cumhurbaşkanı olarak tarafsız olacağından, partinin genel başkanlığından genel liderliğinden çekilecek. Cumhurbaşkanı olarak yetkileri başbakanlığa, parti başkanlığına kıyasla azalacak. Ama fiilen devam edecek. Başbakan tayin edeceği kişi de herhalde kendisinin arzulayacağı bir kişi olacağından, yetkileri fiilen sürecek.

kişinin anayasaya göre yetkisiz olması, fiilen etkisinin az olması anlamına gelmez; türkiye'de kişiler önemlidir; sayın özal cumhurbaşkanı olursa, aynı zamanda başbakanlık da yapacaktır

AKGÜÇ — Efendim, siz tabii siyaset bilimcisisiniz, çok daha iyi biliyorsunuz; 1924 Anayasası'na göre de bizde cumhurbaşkanının fazla bir yetkisi yoktu, sembolikti. Tersine TBMM'ne büyük yetkiler verilmişti. Buna karşı o dönemde Atatürk ve İnönü yönetime egemen olmuşlardır. Türkiye'de yasalardan çok kişiler önemlidir. Nitekim 1950'de Sayın Celal Bayar da Demokrat Parti başkanlığından ayrılmıştır ama, partide etkisini, ağırlığını

korumuştur. Yani kişinin anayasaya göre yetkisiz olması veyahut da başkanlıktan ayrılmış olması fillen etkisinin az olacağı anlamına gelmez. Sayın Ozal bence Cumhurbaşkanı olursa hem cumhurbaşkanlığı hem başbakanlık yapacaktır; ister anayasal yetkiler genişletilsin, ister genişletilmesin. Ben yetki sorununu bir anayasa sorunu olarak görmüyorum. Bu bir kişilik sorunudur, partinin desteği sonucudur.

ÇAM — Bütün bunlar son derece doğrudur. İşte o açıdan, yani bu durumu göz önünde tutan muhalefet, belki de tekrar Sayın Evren'in, kendisinin istememesine rağmen, işbaşında kalması için kampanya başlatabilir. Bilemem. Bu da tam bir spekülasyon.

AKGÜÇ — Orada bir çelişki var. Demokratikleşmeyi savunan bir muhalefet, nasıl olur da demokrasiye son verdiğini iddia ettiği bir lideri Cumhurbaşkanlığı için destekler?

ÇAM — Anlıyorum, «12 Eylül'ü yapan bir kimseyi nasıl destekler?» diyorsunuz. Ama şu anda Cumhurbaşkanımızdır ve demokratikleşme sürecini, özellikle laikliğin de altını çizerek savunan bir kişinin iş başında, cumhurbaşkanı olarak kalması, belki yeni bir yorumla tercih edilebilir.

ALKİN — Bir de tabii Başbakanımız sürpriz yapmayı çok seviyor. Daha o zamana kadar 5-6 tane sürpriz çıkartabilir. Cumhurbaşkanlığı seçimine kadar.

ÇAM — Doğrudur.

AKGÜÇ — Sayın Alkin'in tahmin ettiği gibi, eğer yerel seçimlerde ANAP'ın oy oranı yükselirse, ANAP'ın siyasal açıdan da cumhurbaşkanlığı seçiminde ağırlığı artar; bu durumda diğer senaryolara gerek kalmaz.

ÇAM — Şu anda ANAP'ın elinde bulunan yerel yönetimlerin sayısını bilmiyorum.

AKGÜÇ — Çok fazla tabii, kesin rakamı bilmiyorum ama % 60'ın üstündedir.

ÇAM — Çok fazla olduğuna göre, bu yerel yönetimlerin de başarılı olanları şu anda ülke bazında % 50'den fazla ise, ANAP'ın oylarının artacağından yerel seçimlerde hiç kuşku olmaz.

AKGÜÇ — Bu bir olasılıktır ama kesin bir şey söylenemez. Önümüzdeki üç-dört aylık gelişmeler, bunun halk üzerinde bırakacağı etki de önemlidir.

ÇAM — Sizin biraz önce belirtmiş olduğunuz il genel meclisi oy oranının da belediyelerden çok farklı olacağını tahmin etmiyorum. Çünkü seçmen davranışdır bu, yerel yöneticiler için renkler değişmez. Toptan aynı rengi atar. Ancak ve ancak bunu bilinçlenmiş katılımcı bir seçmen yapar ki, bizde o seçmen oranı son derece azdır.

AKGÜÇ — Ama özellikle küçük bölgelerde bağımsızların da bir ölçüde başarılı olması, vatandaşların kişi seçimi ile parti seçimini bir yerde ayırdığını göstermiyor mu?

ÇAM — Güdümlü oy oranı fazladır bizim ülkemizde. Özellikle Doğu ve Güneydoğu illerimizde güdümlü oy fazladır ve güdümlü oyu belirleyen de yöneticilerdir; ya da yöneticilerle ilişkileri olan kişilerdir. Bu kişilerin oy üzerinde etkili olabildiklerini biliyoruz.

AKGÜÇ — Yine bir senaryo yazsak: 1977'de MC Hükümeti vardı, belediye seçimleri oldu ve SHP büyük bir başarı kazandı. Aşağı yukarı büyük illerin tümünü kazandı ve bu olay, halkın bu eğilimi, Demirel gibi iktidara çok yakın bir kişinin istifasına yol açtı. O zaman da Demirel'in oy oranı, belki genel seçimden aldığından fazlaydı.

ÇAM — Şahsen her türlü koşullarda demokratikleşme süreci açısından sivil yönetime inanmış bir kişiyim. Ama bir gerçek de var, 12 Eylül öncesi ben şahsen evimden çıkarken sağa sola bakıyordum. Eminim siz de sağa sola bakıyordunuz. Bu, herhalde insanı tedirgin eden bir ortamdı. Böyle bir ortamda verilmiş olan oyların analizinde, bazı kişilerin etkili olmadığı sonucunu çıkarmak, bence çok doğru olmaz gibime geliyor. Özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde.

AKGÜÇ — Politik gelişmeler konusunda değişik bir görüş yok ise, o zaman acaba ekonomik gelişmeler ne yönde olabilir? Çünkü enflasyonun oldukça hızlandığı bir dönem yaşıyoruz. Sayın Başbakan da bazı önlemler alınacağını, hatta bu önlemlerin korkutucu boyutlarda olacağını açıklamış durumda. Belki bu «Açık Oturum» yayınlandığı zaman bu önlemlerin ne olacağı anlaşılacaktır ama, bugün için bu önlemlerin ne olduğunu tam bilmiyoruz. Ekonomik bakımdan ne gibi önlemler alınabilir? Ve bu önlemler etkili olur mu? Buyurun Sayın Alk'n.

kamu açıkları bu şekilde sürdüğü sürece enflasyonu kontrol altına almak mümkün değildir; ancak yerel seçimlerden sonra çok daha sert ve ciddi istikrar önlemleri alınıp uygulanabilir

ALKİN — Sanıyorum ki günmüzdeki en önemli sorun enflasyon. Yalnız enflasyonun bir gösterge olduğunu da unutmayın. Onun da arkasında kamu harcamaları var. Kamu

harcamalarından kaynaklanan kamu açıkları var. Kamu açıkları bu şekilde devam ettiği sürece, tabii enflasyonu kontrol altına almak mümkün değil. Kamu açıkları haliyle parasal genişlemeyi hızlandırıyor. Türkiye genellikle, dış çevrelerde, enflasyon dışında bütün göstergelerde başarılı bulunuyor. Fakat enflasyon için ağır eleştiri alıyor. Ancak, yıl sonuna doğru enflasyon aldatıcı bir durum gösterebilir, aritmetik olarak düşebilir. Geçen sene özellikle Kasım-Aralık aylarında aylık fiyat artışları çok yüksekti. Son olarak Eylül ayı fiyat artışı rakamını aldık, % 4 dolayında. Önmüzdeki Ekim, Kasım ve Aralık ayları da aynı hızla devam etse dahi, bu senenin Aralık ayı endeksini geçen senenin Aralık ayı endeksine böldüğümüzde, 12 aylık fiyat artışı % 70'in altında çıkabilir. Bu, yıl sonu itibarıyla enflasyon rakamıdır; ama aritmetik bir sonuçtur. Bu, uygulanmakta olan politikalardan dolayı hemen ortaya çıkabilecek olan bir sonuç değildir.

Ben kendi kanımı söyleyeyim, aslında çok daha ciddi ekonomik politikalar belki yerel seçimlerden sonra yürürlüğe konulacaktır. Yerel seçimlere kadar çok sert istikrar tedbirlerinin alınacağını veya uygulanacağını sanmıyorum. Eğer Cumhurbaşkanlığı seçimi için de bir taktik söz konusu ise, belki bu süre önmüzdeki sonbahara kadar gidebilir. Ancak, uluslararası kuruluşların Mart ayına kadar yumuşak bir istikrar pakedine hoşgörülerini olmakla birlikte, daha ileri tarihlere uzanan yumuşaklığa hoşgörülerini olacağını sanmıyorum. Uluslararası kuruluşlarla bazı pazarlıklarımız olacak. Bu pazarlıklarımız önemli pazarlıklardır, onlar yerel seçimlere kadar bir hoşgörü içinde olabilirler. Ama ondan ileriye biraz tartışmalı bu hoşgörünün süreceği. Bu hoşgörü siyasal istikrar için oluyor. Aynı gerekçe gelecek sonbaharda ya-

pılacak Cumhurbaşkanlığı seçimi için de ileri sürülebilir, ama kabul ettirilebilir mi, bilemiyorum. «Uluslararası kuruluşlardan bize ne. Onlar mı belirleyecekler böyle şeyleri?» mantığına ben yanaşmıyorum. Biz uluslararası kuruluşların etkinliğini, rollerini karşılıklı tartışıyoruz. Onlar kendiliklerinden hot be hot gelip de bağımsız bir devletin işine karışacak değiller, zaten. Ama dünyanın her yerinde olduğu, hatta sanayileşmiş ülkelere bile yaptıkları gibi, önerileri, tavsiyeleri olabilir. Bunlar tartışılır, pazarlık konusu yapılabilir. Ben onun için çok sert istikrar tedbirlerinin yürürlüğe konulacağı konusunda değilim. Hiç olmazsa Mart ayına kadar.

AKGÜÇ — Sayın Alkin, siyasal istikrar için mi, yoksa Sayın Turgut Özal ve ANAP iktidarda kalsın diye mi dışarının bu hoşgörüsü olacak?

ALKİN — Çünkü yabancılara göre Türkiye'de siyasal istikrar demek. Özal Hükümeti'nin varlığını sürdürmesi... Bunu açıkça söyleyelim, çünkü yazıyorlar; bu, yabancılardan yazmayıp da bizim uydurduğumuz bir konu değil. Yabancı basında genellikle Türkiye'de siyasal istikrarı şartı olarak Özal Hükümeti'nin varlığı ortaya konuyor. Bunu beğenelim veya beğenmeyelim, yabancılardan kriteri bu.

AKGÜÇ — Çok mu önemli? Yabancılardan böyle görmesi.

ALKİN — Önemli.

ÇAM — Bir parantez açayım burada. Yabancılar için önemli olan ta ki p edilmeekte olan ekonomi politikasıdır. Onların benimsemiş olduğu ekonomi politikasının, özellikle ilişkiler açısından, liberal bir ekonomi politikasının uygulanmaya konulması önemlidir. O açıdan tabii Özal'ı tercih ediyorlar.

AKGÜÇ — Meseleye sadece ekonomik açıdan mı bakıyorlar, yoksa meseleye Ortadoğu'da izlenecek politika açısından mı bakıyorlar? Bunda kendi çıkarları, politik kaygıları yok mu?

ÇAM — Ben her zaman söylerim. Politika ile iktisadı birbirinden ayırmak hemen hemen mümkün değildir, iç içe geçmiştir. Bakın biraz önce enflasyondan bahsettik, şimdi de Sayın Alkin genel olarak ekonomiyi anlatacak. Enflasyonun referandumlarda da etkisi olmuştur. Burada bir rakam var. 6 Eylül 1987 referandumunda — liderlere siyasal hayata girme hakkı veren referandumunda — enflasyon yüzdesi 52,9'dur. Yani Sayın Özal'ın «Hayır, eski liderlerin siyasal hayata girmesine oy vermeyin» dediği kampanyada. Burada Özal % 49,60 oranında

E S Yayınları Sunar

VECDİ ÜNAY

3182 Sayılı
Bankalar Kanunu Gerekçesi

**BANKALARCA
İÇTİCARETİN VE SANAYİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

Bankaları, bankacıları ve iş çevrelerini
yakından ilgilendiren kaynak kitap
400 sayfa (büyük boy) - 1.650.- TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah. Sürerazik Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 526 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini,
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 708,
İş Bankası Tübbe Şubesi'ndeki 15410,
Akbank Tübbe Şubesi'ndeki 443 no.lu hesaplarından birisine,
kitap bedelini olduğunu belirterek havale etmeli.
Ad ve adreslerini tarafsızca bildirmelidirler.
Ödemeli postalamaya yetkili değildirler.

oy almış. 200 bin civarında bir oy farkıyla eski liderlere siyasal hakları geri verilmiş. Buna mukabil bu referandumda enflasyon oranı % 73.4'dür. ANAP'ın almış olduğu oy oranı; —yani ANAP o yönde kampanya yaptığından dolayı— 34.99'dur. Enflasyonun etkisi buradan da görülüyor.

AKGÜÇ — Bu dış politik çevrelerin, Türkiye'de her zaman siyasal istikrar istemedikleri, Türkiye'de bu çevrelerin zaman zaman istikrarsızlık yaratmaya çalıştıkları da bir gerçektir. Türkiye'de, hiç unutmayalım ki. 1980 öncesinde de istikrarsızlık yaratmak için ellerinden gelen çabayı sarfetmişlerdir. Onlar için önemli olan siyasal istikrar değil, Sayın Özal'ın ve ANAP'ın iktidarda kalmasıdır.

ÇAM — Tabii.

dış borçların bir yerde yavaşlaması, bütçe açığının mutlaka daralması lazımdır; önümüzdeki yıl enflasyon % 45'in altına inemez

ALKİN — Şimdi gene amatörece, bir saplama yapmak istiyorum. Amatörece derken, biraz da dışarıda yazılanlardan, dış basında yazılanlardan esinlenerek söylüyorum. Eğer okuduğumuzu anlıyorsak, şu ara İran ile Irak arasında bir barış girişiminde bulunulurken, özellikle süper güçlerin bu bölgede başka bir istikrarsızlık unsuru istemedikleri açık açık yazılıyor. Bu ara Ortadoğu'da, İran-İrak uyumazlığı dışında bir istikrarsızlık unsuru, istikrarsızlık gelişmesi temenni edilmiyor.

ÇAM — Son derece tabii. Neden? Gayet basit, olay ortada. Rusya yeni

bir girişimde bulundu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Gorbaçov ile yeni bir girişimde bulundu.

ALKİN — İç politikada adam zaten zor durumda.

ÇAM — Sovyetlerin kendi problemleri var. Bu var olan problemlere aışta da birtakım problemlerin katılması herhalde rasyonel bir davranış olmaz. Onların da isteği, şu anda Ortadoğu'da durum değişmesin, her şey sakin olsun.

AKGÜÇ — Şimdi o açıdan hem Sovyet Rusya hem de Amerika'nın birleştiği, hatta Batı Avrupa'nın katıldığı bir nokta var. Türkiye'deki siyasi istikrardan ziyade, Türkiye'de Özal ve ANAP'ın iktidarda kalması. Onlar açısından en iyi seçenek, 12 Eylül'den sonra Türkiye'de kurulan veya kurulmaya çalışılan düzen.

ALKİN — Sayın Çam'm söylediği de ayrıca olumlu bir etki yapıyor dış ilişkiler açısından. Tabii ki Batı uygulamadaki ayrıntıları bilmese bile, liberal iktisat politikası uygulaması da haliyle onlara sempatik görülüyor. Hiç olmazsa politikacılar sempatik görüyor.

ÇAM — Yalnız politikacılar değil. Gelişmiş ekonomiler, tabii ki ekonominin açık olmasını arzular.

AKGÜÇ — Haydi liberaller, muhafazakârlar öyle düşünebilirler ama, sosyalist iktidarların bulunduğu, sosyalistlerin hükümette bulunduğu ülkelerde de aynı eğilim olduğuna göre, bunda başka nedenler aramak gerekir. «Onlar liberal politika izliyorlar, Sayın Özal da liberal politika izliyor; o bakımdan Sayın Özal'a hoşgörü ile sempati ile bakıyorlar.» demek doğru değil.

ALKİN — Oradaki sosyalist hükümetler de, yani sosyal demokrat hükümetler de, hemen hemen muhafa-

zakârlarinkine benzeyen oldukça liberal iktisat politikaları uyguluyorlar.

CAM — Ulusal çıkarlarını göz önünde tutuyorlar, dış ilişkiler açısından. İlişkilerde kendi ulusal çıkarları, Türkiye'nin veya Türkiye gibi başka gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarının liberal olmasını arzular. Liberal ekonomide açık pazar, onların yararınadır.

ALKİN — Bu, özellikle SHP için zorlayıcı bir faktör. Çünkü SHP, şimdi ANAP'ın izlediği iktisat politikalarını «Ben aynen izleyeceğim.» diyemez. Bu, bütün ülkelerdeki sosyal demokrat partilerinin en önemli açmazı ve çıkmazı. SHP farklı bir şey söylemek için de herhangi bir model geliştiremiyor. Çünkü dışarıdan da buna bir tepki bekleyebilir, içeriden de bir tepki bekleyebilir. O da SHP için çok zorlayıcı bir faktör oluyor. Hakikaten SHP'nin işi bence DYP'den daha zor. Ama ben de bu durumda, yumuşak bir istikrar demeti uygulansa bile yerel seçimlere kadar, yakın gelecekte bir bunalım ihtimali görmüyorum. Çünkü bizde bunalım, döviz dengesindeki büyük bozuklukla kendisini göstermeye başlar. Yakın bir gelecekte ufukta böyle bir bozukluk gözüküyor.

Tabii yine Türkiye için en önemli konu dış borçlardır. Bir işadımı tarafından benimsenmeyecek bir politika, daha doğrusu müdebbir bir tüccar tarafından izlenmeyecek bir politika dahi olsa, Türkiye dış borçlarının taksitlerini ve faizlerini ödemeye devam eden bir ülke olduğu için de ayrıca dışarıda sempati ve destek topluyor. Borçlanarak borç ödüyor ama, sonunda ödemiş oluyor o borcu. Mesela bir büyük bankacıdan kulakla rım ile iştittim, son IMF - Dünya Bankası toplantısında; bu bankacı, «Keşke sizin yaptığınızı Arjantin ve Brezilya da söyleseydi.» dedi. «Biz sizden proje kredisi istemiyoruz. Ashında bi-

zim projeye falan ihtiyacımız yok ama, şu parayı verin de bankalara olan borçlarımızı ve faizlerini ödeyelim hiç olmazsa.» deselerdi. Ama bunu söylemediler, onlar hâlâ kalkınma için proje kredisi istiyorlar havasındalar. Halbuki siz bunu açıkça deklare ettiniz. Gayet dürüstlikle de bunu söylüyorsunuz. Hatta şimdi bunu da durdurup, artık doğrudan doğruya para piyasasından yararlanma yoluna, proje kredilerinden değil de uluslararası para piyasasından yararlanma yoluna gideceğinizi söylüyorsunuz. Biz bunu da sempati ile karşılıyoruz.» diyorlar. Doğrusu bizim bürokratlar bu konuda iyi imtihan veriyorlar.

Ayrıca şunu da söylememiz gerekiyor: Dış borçların bir yerde tabii iyice yavaşlaması lazım. Bütçe açığının, kamu açıklarının mutlaka daralması lazım. Çünkü dış borçlanmayı o da zorluyor. Ama benim tahminim, önümüzdeki yıl enflasyonun ortalama olarak ancak % 45'e indirilebileceğidir. O da bütün uygulamalar ciddiyetle yürürlüğe konur ise % 45 civarına kadar indirilebilir; ondan daha aşağıya enflasyonu indirmenin gelecek yıl imkânı yoktur. Kamu harcamaları ona göre hesaplanıp, yani 1989 bütçesi bu hedef enflasyon oranına göre ödenekler açısından % 45'den fazla şişirilmezse, yine de gelecek sene kamu açıklarının GCMH'ya oranını düşürmek şansı var. Ama bütçe harcamalarındaki artışın % 45'de kalması bile çok büyük güçlükler yaratabilir. Bunun yine bir hayli üstünde olacak zannediyorum. Bu yılki kamu harcamalarının artış oranına baktığımızda, onun altında olan her oran gelecek sene kamu açıklarının GSMH'ya oranını küçültecektir. Kanaatime göre, enflasyon yüksek büyüme hızı ile yürüdüğünde, gelir dağılımı bozukluğu (vsr-) bir dereceye kadar iktidarı hırpalamakta etkili olmayabilir. Ama o sınır aşıldıktan sonra artık geçmiş ola. İşte o zaman erken seçim de gelir gündeme, her şey

de gelir. Çünkü bunun da bir sınırı vardır. Bugünkü hükümetin hep düşündüğü, aritmetik hesapla yıl sonuna doğru enflasyonu % 70'in altına -ama aritmetik hesapla, şu anda yürürlüğe konan politikalarla değil- düşürmek. Söylenen tedbirlerin ne derece uygulanacağını da bilmiyoruz. Mesela şu sırada konan tasarruf tedbirleri. Herkesi korkutacak denilen tasarruf tedbirleri. Bunlar güzel bir psikolojik etki yaratabilir ama, bizim gibi katma bütçeli, üniversite gibi katma bütçelilerde zaten para kalmadı ki, idareler otomobil için, demirbaş alımı için para harcasınlar.

türkiye dış borcunu yeni borç alarak ödemektedir; net borç ödemesi yapmamaktadır; asıl sıkıntı, gerçekten borç ödemeye başladığı zaman zaman çekilecektir

AKGÜÇ — Yalnız Türkiye'de şöyle bir olay var. Türkiye borç ödüyor dediniz demin. Biz aslında borç ödemiyoruz net olarak. Yani borcu borçla ödüyoruz ve her yıl da borcumuz artıyor. Türkiye gerçekten borç ödemeye başladığı zaman, işte o zaman büyük sıkıntı çekecektir. Bugün için bu sıkıntı hissedilmiyor. Çünkü bir taraftan borç alıyorsunuz, öbür taraftan borcu ödemiş gözüküyorsunuz. Sonuçta da borcunuz sürekli olarak artıyor. Gerçekte Türkiye'nin dış borçları belli bir yerde limite olup da Türkiye bunun faizini ödemeye başladığı zaman kendi cebinden, işte o zaman Türkiye'de büyük sıkıntılar yaşanacaktır.

ÇAM — Tabii bütün sıkıntılar o döneme aktarılıyor.

AKGÜÇ — Sanıyorum ki yabancılar Türkiye'nin üstüne Demokles'in kılıcını astılar. Türkiye'ye verilebilecek olan kredileri kısmak suretiyle Türkiye'den birtakım ekonomik ve siyasi ödünler almak imkânını ellerinde tutuyorlar. Türkiye'nin rejimini bile belirlemek olanağını belki ele geçirdiler.

ÇAM — Bir kurtuluş yolu var Türkiye için, o da Avrupa Topluluğu'na girdiği takdirde birtakım kamaklar yapabilir, tabiri caiz ise...

ALKİN — Ama ona daha çok yakıt var.

ÇAM — Ben şahsen, girmemizi canı gönülden arzuluyorum ama, yakın bir gelecekte bizi alacaklarını da sanmıyorum.

ALKİN — O meseleyi tartışmanın yeri değil, bunu başka bir oturumda konuşuruz. Ama, bir ilişkileri dondurma kararı, bir de Yunanistan'ın bizden önce tam üye olması, bizim Avrupa Topluluğu'na girişimiz açısından şanssızlıktır. Şimdiki şanssızlık da 1992 sonunda tam entegrasyona geçiştir. Brüksel bürokrasisi Türkiye için büyük sorunlar çıkaracaktır. Politikacılar istese bile Brüksel'deki bürokratların bizim için ellerinden gelen bütün engelleri koyacakları muhtakkak. Ama yine de ben şansımızın önümüzdeki 10 yıl içerisinde olacağı kanısındayım. İktisadın dışında siyasal gelişme bunu gerektirir. Bu kadar büyük bir anormalliğe dünya siyasal ortamını izin vermez.

ÇAM — O siyasal gelişme, yani şu nükleer silahlardan arındırma var ya, o gerçekleştiği takdirde konvansiyonel silahları harekete geçirecek. O zaman Türkiye'nin AT'a giriş şansını artabilir.

ALKİN — Türkiye'nin yeri çok önemli.

ÇAM — Sayı-insan faktörü de önemli. Çünkü konvansiyonel silahın tetiğini çeken insandır. O zaman Türkiye'yi Avrupa Topluluğu'na kendi ortak savunmaları açısından dahil edebilirler.

ALKİN — Bir de Türkiye normal olarak 1995-1996'ya kadar ortalama % 5.5 ile % 6 civarında -ki % 5.5 daha makuldür- büyüme hızını götürebilirse, tabii oldukça büyük bir potansiyel çıkacaktır ortaya. İktisadi işbirliği açısından da...

AKGÜÇ — Siyasal ilişkilerin yumuşamasını etkileyebilir. Dünyada savaş rüzgarları estiği müddetçe, Türkiye'nin jeopolitik önemi artar; dünyada bir yumuşama eğilimi başladığı zaman da, süperler arasında veya Batı Avrupa ile Rusya arasında Türkiye'nin de önemi gittikçe azalır.

ALKİN — Bir de tabii Sayın Akgüç, bu bir şanslı dönem. Onu hep üstü kapalı söylüyorsunuz ama, yine de Turgut Özal Hükümeti için şans bir dönem oldu, dış konjonktür açısından. Tabii bu dış borçlar açısından da Batılılar Demokles'in kılıcını kılı gibi ince ipe asmaktan vazgeçtiler keskin kılıç değil, oldukça kör bir kılıç astılar, kalın bir organla, başımıza.

AKGÜÇ — Ama o Demokles'in kılıcının kör ve kalın organla olması sadece Özal Hükümeti içindir. Yarın başka bir hükümet geldiği anda, hele Türkiye'nin tam bağımsızlığını ve kalkınmasını ön plana alan bir hükümet geldiği zaman, o kılıcın bir hayli keskinleşeceğini tahmin ediyordum.

ALKİN — O da çok önemli. Onu çok iyi değerlendirmesi lazım Türkiye'nin.

ÇAM — Peki efendim, o zaman bu durumda herhalde Sayın Başbakanımızın güleç yüzünün etkisi olduğunu

söylememiz mümkün değil. Uluslararası ilişkilerde çıkar, son derece önemlidir. Batılı ülkelerin bu tür Demokles'in keskin kılıcına kör bir kılıca dönüştürmesi, Özal Hükümeti için sadece ve sadece liberal ekonomi faktörüne dayandırılabilir.

ALKİN — Bu bir; ikincisi, Başbakan siyasal sorun çıkarmayan, yani dış çevre açısından diyorum, başka ülkelerle siyasal açıdan sorun çıkarmayan bir Başbakan izlenimi veriyor. Dış basında gene bunu okuyoruz.

ÇAM — Her şeye rağmen bizim şu anda siyasal sorunlarımız var. Yunanistan'la Kıbrıs sorunu var, bir kıta sahanlığı sorunu var.

ALKİN — İşte dışarıdaki izlenim, hep bu sorunları küçültmeye çalışan bir hükümetin var olduğu şeklinde.

ÇAM — Ama her şeye rağmen ulusal çıkarlardan fedakârlık edeceğini veya taviz vereceğini ben zannetmem.

ALKİN — Hayır. Bir taktikle şimdi dışarıya verdiği izlenim bu.

ÇAM — Ama karşı taraf da bu taktiğin uygulandığını sezemeyecek derecede saf mıdır?

ALKİN — Ama biliyorsunuz, diplomasi bu değil mi? Hepimiz birbirimizin aklından ne geçtiğini bilmemize rağmen, gene de nezaket içerisinde yaratılan genel havanın son derece önemli olduğuna kaniim.

AKGÜÇ — Acaba Sayın Özal'ın ve ANAP'ın, diğer alternatiflere kıyasla, yani muhtemel SHP iktidarına ya da Demirel iktidarına kıyasla Batı'ya, Amerika'ya hatta Sovyet Rusya'ya karşı daha uyumlu bir hükümet izlenimi vermesi, bunda etkili olmuyor mu?

ALKİN — Bu bir şans. Belki bugün muhalefette olan partiler de gö-

rev başında olsalardı aynı uyumu göstereceklerdi. Yalnız şimdi Turgut Özal Hükümeti iktidardadır ve bu uyumu gösterme şansı ona düştü.

olaylara ulusal çıkarları açısından bakmakla beraber, batı ülkeleri kendi kafa yapılarındaki ülkelerle ilişki kurmayı tercih ederler; laik olmayan bir ülkeyi pek iyi karşılamazlar

ÇAM — Batı, Özal Hükümeti'ne karşı olumlu davranmakla birlikte, uygulamış olduğu liberal ekonomik politikası dolayısıyla bir noktada da endişe duymaktadır. Özellikle laiklik süreci açısından Türkiye'nin geçirmekte olduğu devreler dolayısıyla... Açıkçası ANAP bünyesi içerisinde bir «mukaddes ittifak» anlayışına Batı pek iyi gözle bakmamaktadır, pek iyi yorumlamamaktadır. Ve bu mukaddes ittifak olgusu, ANAP bünyesi içinde, en azından üst düzey yönetimine değil fakat parti teşkilatına hâkim olma açısından kendini hissettirmektedir. Ve Batı'nın laik olmayan bir ülkeyi pek iyi karşılayacağını sanmıyorum.

ALKİN — Herhalde Avrupa'yı kastediyorsunuz. A.B.D.'nin politikası başka türlü.

ÇAM — Tamamiyle. Batı derken tabii özellikle Avrupa Topluluğu'nu oluşturan ülkeleri kastediyorum.

ALKİN — A.B.D. bambaşka düşünülebilir.

ÇAM — Batı ülkeleri de kendi

esas çıkarları müsaade ediyorsa, diktatörlük bile olsa bağrlarına basarlar.

AKGÜÇ — Doğru veya yanlış, ben şöyle düşünüyorum. Olaylara Batı daima pragmatik yaklaşır diye bakarım. Batı, kendi çıkarı açısından olaylara bakar. Türkiye'nin güçlenmesi, istikrarlı olması filan kendi açısından bir önem taşıyorsa, yararlıysa destekler. Yoksa kendi açısından fazla önemli değilse bu olaylar, buna da fazla ağırlık verilmeyebilir.

ÇAM — Zannetmiyorum. Şu anlamda zannetmiyorum. Avrupa Topluluğu yani Roma Antlaşması'nın bünyesi içerisinde «demokratik ülkeler» diyor.

AKGÜÇ — AT'a katılma açısından, Topluluğa katılma açısından tabii.

ÇAM — Aynı şekilde bu davranış; tek tek diğer ülkelerle ilişki kurarken gösterirler. Batı ülkeleri kendi kafa yapısında olan yöneticilerle ilişki kurmayı tercih ederler. Bugün bir İran yöneticisiyle bir laik devlet yöneticisi karşı karşıya geldiğinde, Batılı laik yöneticiyi tercih eder.

ALKİN — Evet Sayın Akgüç ben de aynı kanaattayım. Çünkü bu gerçek demokrasinin olduğu ülkelerde halkın eğilimi de —ki halkın gücüne inanıyorum— kendisine benzer toplumlara sempati gösterme eğilimindedir. Politikacıların, politikacılardan oluşan devlet adamlarının hod be hod halkın bu eğilimine rağmen bazen böyle bazen şöyle davranmaları, kendi aleyhlerine olabilir. Mesela son zamanlarda Fransa'da değişen hükümetlerin Türkiye'ye tavrının nasıl değiştiğini de biliyorum. Bunda halkın oyunun da çok etkisinin olduğu kanaatindeyim. Gerçi siz daha iyi bilirsiniz tabii, Fransızları daha iyi tanıyor sunuz ama etkisi olur.

AKGÜÇ — Ben biraz daha farklı

düşünüyorum. Batı meselelere çıkarları açısından yaklaştığı için Türkiye'nin laik olması veya liberal bir ekonomi politikası gütmemesini, kendi çıkarlarına uygun düştüğü müddetçe desteklerler.

ALKİN — Ama demokrasiye inanıyorsak, Batılıların uzun dönemde çıkarı, Türkiye'nin Laik ve Liberal olmasıdır. Uzun dönemde laik ve liberal Türkiye işlerine gelir. Batı Avrupa'nın demokratik toplumlarının sık sık böyle eğilim değiştireceklerini zannetmiyorum. A.B.D. ise bir imparatorluktur. İmparatorluğun taktikleri, stratejileri vardır. Haksız görmüyorum ama ne yapacağı belli olmaz. O ayrı bir olay.

AKGÜÇ — Ben buna da pek inanmıyorum. Türkiye'de laiklik sürecinin en hızlı olduğu bir dönemde bile Türkiye'ye dışlama politikası izlemişlerdir bunlar. A.B.D. değil, Batı da yapmıştır. Türkiye'de laikliğin ya da batılılaşmanın diyelim, başladığı dönemlerde Türkiye'yi parçalamaya politikası izlemişlerdir. Türkiye'nin başına birtakım sorunlar açmışlardır. Türkiye'nin başına açılan birçok gailde Batı'nın parmağı olduğu kesindir. Ben Batı'nın böyle kâğıtta yazıldığı gibi davrandığını sanmıyorum.

ÇAM — Kendi ulusal çıkarlarını kolluyorlar. Buna hiç şüphe yok. Her ülke için bugün uluslararası politika dediğimiz şey, her ulusun kendi ulusal çıkarını maksimum kılma amacıdır.

ALKİN — Ama Fransa'da, İngiltere'de, İtalya'da yani Batılı bir hükümet, diyelim Ortadoğu'daki petrol çıkarı yüzünden Türkiye'de bir hükümet bunalımı yaratırsa, Türkiye'deki istikrarsızlıktan yararlanmayı açıkça deklare ederse, halkından sempati toplayacağını zannetmiyorum. Bunu açıkça deklare ederse, ama deklare et-

meden de yapabilir. Yani dönüp halka dese ki; «Benim çıkarlarım, ulusal çıkarlarım için, Türkiye'nin bugün demokrasiden uzaklaşması, laiklik ilkesinden uzaklaşması yerindedir. Ben de bunun uğruna bazı çabalarda bulunacağım.» Tabii açık söylenmez bu ama, göstergeleri vardır. Böyle bir politikanın halkta, demokrasiye, laikliğe ve liberal politikalara inanmış halkta fazla sempati toplayacağını zannetmem. Batı halkını küçümsemeyelim.

AKGÜÇ — 12 Eylül'de Türkiye'de bir rejim değişikliği olmuştur, ama Batı gerekli tepkiyi göstermemiştir.

ÇAM — Amerika başka bir olaydır.

ALKİN — Bir imparatorluktur o. Bambaşka bir olaydır.

ÇAM — A.B.D.'nin ulusal çıkarı onu gerektiriyordu.

AKGÜÇ — Sade A.B.D. değil. Batı bile gerekli tepkiyi göstermemiştir.

ALKİN — Göstermedi, çünkü o da bir değerlendirme yaptı. Tabii siyasi cinayete Batı oldukça büyük tepki gösterir. Eğer Türkiye'de 1980 evvelindeki bunalım döneminde gün de 30 kişi öldürülmeseydi, siyasi cinayet olmasaydı; yokluklar, kuyruklar, enflasyon Batı'yı ilgilendirmezdi. Sırf bundan dolayı yani iktisadi durumdan dolayı bir müdahale olsaydı. Batı buna çok büyük bir tepki gösterirdi. Fakat gene Batı toplumu, siyasal cinayeti affedemiyor. Günde 30 kişinin birbirini öldürdüğü bir ortam yerine bir müdahaleyi, gönüllü olmasa da desteklemek zorunda hissetti kendisini.

ÇAM — Bugünkü aşamada Batı dediğimiz ülkeler de belli bir ölçüde hâlâ A.B.D.'nin etkisi altındadır. Bunu da kabul etmek lazım. A.B.D.'nin tam etkisinden de kurtulmuş değildir. Bazı alanlarda Batı Avrupa ülkeleri de A.B.D.'nin etkisi altındadır ve

12 Eylül sonrası dönemde demokrasiyi yerleştirmek için, huzuru sağlamak için, ülkede millî bir beraberliği devam ettirmek için, 12 Eylül müdahalesi yapılmıştır. Batı olaya böyle bakmıştır.

AKGÜÇ — Ben bir soru sorabilir miyim? Acaba Irak-İran Savaşı'nın başlamasıyla Türkiye'de böyle bir rejim değişikliği -askerlerin iktidarda bulunması- arasında da bir ilişki kurulabilir miyiz? Ortadoğu'da böyle bir istikrarsızlık var iken, acaba Türkiye'nin çok farklı bir politika izlemesi olasılığı, Batı'da özellikle A.B.D.'de ciddiye yaratmış olabilir mi?

ÇAM — Dış politika açısından çok farklı bir politika izlenmedi. Türkiye'nin gene Batı yanlısı olduğu vurgulandı. Nato içinde kalacağımız vurgulandı.

AKGÜÇ — Hayır hayır, ben: «Türkiye'de rejim değişmeseydi, iktidar değişmeseydi, bu Batılılar için bir belirsizlik yaratır mıydı?» diye sormak istedim.

ÇAM — Batı Ortadoğu'da bir savaş hali devam ederken, ikinci bir belirsiz noktanın ortaya çıkmasını, kendisine problem yaratacak bir noktanın ortaya çıkmasını da arzu etmez.

AKGÜÇ — Etmedi ve o bakımdan da belki 12 Eylül'ü kendi yararına gördü.

ALKİN — Evet gördü. Sayın Çam, siz siyaset bilimcisisiniz, onun için ukalalık etmiş gibi olmayayım ama, ben büyük tarihçi H. G. Wells'in bir yargısına gönülden inanıyorum. Beni genç iken de çok etkilemiştir. Demokrasi insanlık tarihinin çok istisnai bir devri, çok küçük bir coğrafi bölgeyi ve insan kitlesini kapsar. Eğer bu coğrafi yüzölçümü ve nüfus kitlesi genişlemezse, insanlığın bu istisnai olayı yaşamasına imkân ve ihtimal de

yoktur tarih boyunca. Onun için Batı'nın kısa dönemde çıkarları ne olursa olsun, yine de demokrasiyi ve laik devleti savunmaları şarttır; kendi hayatları, kendi yaşamları açısından. Demokrasi ile idare edilen ülkeler topluluğuna, kulübüne yeni üyeler katılmadıkça; bu kadar az sayıda, sınırlı sayıdaki bir kitlenin demokrasiyi ilelebet, yüzyıllarca devam ettirmesi de mümkün değildir.

AKGÜÇ — Çok çok teşekkür ederim efendim. Toplantıyı burada noktalıyoruz.

Derginin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 5 Ekim 1988 tarihinde yapılmıştır.

◆ Hayat ne bir bayram ne de yas günüdür; hayat sadece iş günüdür.

Alexandre Vinet

◆ Bir tartışmayı kazanmanın bildiğim en iyi yollarından biri, tartışmaya haklı olarak başlamaktır.

Lord Hailsham

◆ Yaptığın işin ne olduğunu bilmeden günah işlemek başka; bilip de buna aldırış etmemek, onunla içli dışlı olmak yine başkadır.

Lessing

◆ İnsanın görüşlerinden ötürü geçimini sağlama olanağından yoksun bırakıldığı yerde düşünce özgürlüğü yok demektir.

Bertrand Russell

Yüksek kazanç yine İktisat'ta

İktisat Bankası Menkul Değerler Merkezi ve şubelerinde satışa sunulan özel sektör tahvilleri yüksek kazanç sağlamaya devam ediyor.

Ayrıca, Hazine Bonosu, Devlet Tahvili, Hisse Senedi veya Gelir Ortaklığı Senedi almak için **Menkul Değerler Merkezi**'ni ve **İktisat** şubelerini arayabilirsiniz.

İKTİSAT
MENKUL
DEĞERLER
MERKEZİ



İktisat Menkul Değerler Merkezi

Esentepe: Büyükdere Caddesi 165, Esentepe İstanbul Telefon: 172 7000, 166 2731

Osmanbey: Halaskargazi Caddesi 180, Osmanbey, Telefon: 146 0410

Sosyal Piyasa Ekonomisinin Türkiye Bakımından Geçerliliği

PROF. DR. HÜSNÜ ERKAN

G İ R İ Ş

TÜRKİYE, ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir yol alarak, tarıma dayalı geleneksel toplum yapısını oluşturan kozayı parçalamış, ancak sanayi toplumunun yapısını oluşturan yeni kozayı henüz örüp tamamlayamamıştır. İki toplum yapısı arasındaki boşluğun yarattığı geçiş dönemi sorunları son 30 yıldır daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Böylesi dönemler, ülkemizde yaşanandan çok daha uzun ve bunalımlı geçebilir.

Ülkemizde son 30 yılın getirdiği t.unalımlar, geçiş dönemi toplumunun, boşluklarından ve bulanıklığından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde demokrasi uygulaması üç kez kesintiye

Dergi'nin Notu : Yukarıdaki yazı, gerçekte, yazarın «30 Nisan 1988» tarihinde «Türk Demokrasi Vakfı»nda sunduğu tebliğin gözden geçirilmiş metnidir. Yazarın, aynı konuda kaleme aldığı «Piyasa Ekonomisinin Neresindeyiz?» başlıklı değişik bir yazısını daha önce yayınlamıştık. Bkz.: Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Temmuz 1987, Sayı 7, s. 49-52.

uğramıştır. Her müdahale ertesinde getirilen yeni düzenlemeler, genellikle bir önceki döneme ve yaşanan sorunlara tepki olarak şekillendirilmiştir. Oysa, tepkisel yaklaşımlar sanayi toplumunun gerektirdiği kurumsallaşma ve yapılaşmayı sağlamaktan uzaktır. Zira sanayi toplumu, sosyal dinamiğin tepki ve zıtlaşmaları üzerine değil, tam aksine toplumsal barış ve uzlaşma üzerine kurulup, toplumsal dinamikleri ve kaynakları daha etkin kullanmak zorundadır.

Ekonomi ve toplumun değişilen yönde yapılaşması ve kamulaşması, oluşturulacak politikaların amaç, araç ilke, yöntem, kurum ve karar birimleri açısından kendi içinde tutarlı ve ülke koşulları ile uyumlu olmasına bağlıdır. Ekonomik ve toplumsal politikalarda süreklilik ve başarı için, uygulanan politikaların bilinçli bir ekonomik sistem politikasına oturtulması gereklidir. Çünkü, uygulanan politikalar, ancak varolan ekonomik sistemin fonksiyonel işlerliği durumunda kalıcı çözümler üretebilirler. Özellikle Türkiye gibi yapısal ve kurumsal dönüşüm aşamasındaki toplumlarda, e-

ekonomik sistemin fonksiyonel işlerliği en temel konulardan birisidir. Türkiye'nin ekonomik sistemi piyasa ekonomisinin özelliklerini yansıtmasına rağmen fonksiyonel işlerlikten yoksun gözükmektedir.

1 Piyasa Ekonomisi ve İşleyişi

Piyasa ekonomisi, kendi kendine (spontan) işleyen bir iç dinamiğe sahiptir. Bir örnekle açıklamak istersek, futbol maçına benzetebiliriz. Futbol maçında, top odak noktası alınarak her iki onbiri oluşturan oyuncular, kendi durumlarını anında değerlendirip, topun konumuna göre pozisyon almaktadırlar. Oyuncular topa, anında ve sürekli uyum sağlamaktadırlar. Ayrıca oyuncular, futbol maçının kurallarına bağlı kalmakta ve kural dışı davranışlardan kaçınmaktadırlar. Kaldı ki, kural dışı davranışları kontrol edecek hakemler de maçta yer almaktadırlar.

Piyasa sisteminin işleyişinde fiyatlar, futbol maçındaki topa karşılıktır. Fiyat değişimleri karşısında piyasa tarafları ekonomik planlarını gözden geçirerek, anında uyum sağlamaktadırlar. Piyasa sisteminde taraflar, piyasa ve rekabet kurallarına uygun davranmakta ve bu olguyu kontrol fonksiyonu rekabet kurumuna bırakılmaktadır. Nasıl ki, kuralsız ve haksiz futbol maçı düşünülemez ise, rekabet kuralları ile rekabet kurumu olmadan da piyasa ekonomik sistemi düşünülemez.

Piyasalar her dönemde, örneğin ilkel toplumlarda, her ülke ve toplumda, örneğin Doğu Bloku'nda varolmuştur. Oysa, piyasa ekonomik sistemi, yalnız ve yalnız rekabet sürecinin

işlediği durumlarda varolmaktadır. Piyasalar arası ilişkiyi bir ekonomik sisteme dönüştüren, rekabet sürecidir.

Piyasa sisteminin işleyişi, organizasyonel, yapısal ve fonksiyonel boyutlar içinde, gerçekleşmektedir. Organizasyonel boyut açısından piyasa ekonomisi, tekli ve hiyerarşik değil; çok aşamalı ve merkezi olmayan bir özellik göstermektedir. Yapısal boyutu oluşturan mülkiyet, bilgi ve motivasyon unsurları, merkezi olmayan organizasyon boyutu ile uyumlu bir yapı oluşturmaktadır. Yani, merkezi olmayan bir mülkiyet, bilgi ve motivasyon yapısı oluşmuştur. Bu yapısal boyuta paralel olarak oluşan fonksiyonel boyut, karar, koordinasyon ve kontrol unsurlarını içermektedir.

Toplumla yayılmış olan özel mülkiyet yapısı, karar ve davranışların merkezileşmesini önlemektedir. Piyasalara dayalı bilgi ve motivasyon yapısı, ekonomik birimlerin karar ve planlarını koordine etmektedir. Başarı rekabetine dayalı motivasyon yapısı ise, sistemin kontrol fonksiyonunu belirlemektedir.

Piyasa ekonomisinin özel mülkiyeti esas alması, karar yetkisinin tek merkezde toplanması yerine, çok sayıda ekonomik birime dağılması sonucunu doğurmaktadır. Böylece, merkezi olmayan bir karar yapısı oluşmaktadır. Mülkiyetin toplumda yaygınlığı, karar alma yetkisinin de özel birimlere bırakılmasına yol açmaktadır.

Piyasa ekonomisinde temel bilgi kaynağı, piyasada oluşan fiyatlardır. Ekonomik birimler piyasa fiyatlarını esas alarak ekonomik planlarını yaparlar (dönem sonu - ex post

plan). Böylece planlar, piyasada oluşan fiyatlara uyum sağlarlar. Ancak, uygulamaya aktarılmalarıyla birlikte planlar, fiyatları belirlerler. Böylece, fiyatlar planları, planlar da fiyatları karşılıklı olarak belirlerken, çok sayıda ekonomik birimin planları, piyasa sistemi içinde koordine olmaktadır.

Piyasa ekonomisinde en önemli motivasyon unsuru başarıdır. Başarının düzeyini belirleyen gösterge ise, kârdır. Bu nedenle kâr, temel motivasyon unsuru olarak görülmekle birlikte, insanı çalışmaya iten psikolojik unsur, başarılı olma motifidir. Karar yetkisine sahip olan ekonomik birim başarı peşinde koşarken, ulaştığı sonuç, ister başarı isterse başarısızlık olsun, kendisine aittir. Başarılı olması durumunda kârla ödüllendirilir, başarısız olması durumunda zarara katlanır.

Başarı peşinde koşan ekonomik birimlerin karar ve davranışlarının kontrolü gereklidir. Piyasa ekonomisinde kontrol, çıkarların çıkarlarla kontrolü şeklindedir. Bu kontrol mekanizması rekabet süreci ile işlerlik kazanmaktadır.

Piyasa ekonomisinin kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi, ancak rekabet sürecinin işlediği durumlarda mümkündür. Rekabet ortamında oluşan fiyatlar, malların görelî ve mutlak kıtlık derecelerini doğru olarak yansıttıklarından, bu informasyon üzerine kurulan planlar gerçekçi ve tutarlıdır. Aksine yanlış ve çarpıtılmış fiyatları temel informasyon kaynağı alan planlar, ekonomik kaynakların yanlış ve etkin olmayan alanlara kaymasına yol açmaktadır. Bu nedenle, piyasa ekonomisinin işlevişi ve kontrolü, ancak rekabet sü-

reci içinde mümkündür. Rekabet sürecinin işlenmesi durumunda, piyasa sistemi işlerliğe sahip olmaktadır. Bu yüzden rekabet, piyasa sisteminin merkezi unsurudur.

Tekrar futbol örneğine dönersek, nasıl gol atma yarışı olmadan futbol maçı düşünülemez ise, rekabet yarışı ve rekabet kuralları olmadan da piyasa ekonomisi düşünülemez.

II. Çağdaş Piyasa Ekonomik Sistemi: Sosyal Piyasa Ekonomisi

Piyasa ekonomik sistemi endüstri devriminden sonra gelişip yerleşmiştir. İlk bilimsel açıklamaları klasik iktisatçılar tarafından yapılmıştır. Klasikler, doğal düzen (ordre naturel) düşüncesinden hareketle, «bırakınız yapsınlar; bırakınız geçsinler ilkesini benimsemişlerdir. Bu görüşe uygun olarak, «serbest rekabet» ve «serbest piyasa ekonomisi»ni savunmuşlardır. Ancak bu uygulama, endüstri devriminin gelişimi içinde toplumu «burjuva» ve «proleterya» olarak ikiye bölmüştür. Bu durum karşısında devlet devreye girmiş ve sosyal güvenlik önlemleri ile toplumun zayıf kesimlerinin korunması yönünde ağırlığı koymuştur. Alınan sosyal güvenlik önlemleri toplumsal bütünleşmeyi sağlamıştır. Ulaşılan bu yeni aşama, bireysellik ile sosyalilik ilkelerini bağdaştıran bir yaklaşımdır. Bu yeni sentezde, klasiklerin aksine, birey ve toplum ya da piyasa ve devlet karşıt kategoriler değil, birbirini tamamlayan unsurlardır. Bu yeni sentez günümüzün «sosyal devlet»ini yaratmıştır.

Diğer yandan piyasalar bir boşlukta değil, toplum içinde ve onun bir parçası olarak vardır. Piyasalardan beklenen fonksiyonların yerine gele-

bilmesi için, piyasaların içinde işledikleri ortamın yaratılması gereklidir. Ordo-Liberalleri'nin ortaya koydukları gibi ekonomide bir doğal düzen yoktur. Aksine bir sosyal düzen (ordre social) vardır. Bu sosyal düzenin oluşumunu sağlayan kural ve ilkelerin bir kısmı, geçmişten miras kalan davranış kuralları; diğer bir kısmı ise, devletin getirdiği hukuk kuralları ve normlarıdır. Dolayısı ile bu kuralları oluşturmak devletin görevidir.

Devlet bir yandan, getirdiği hukuk normları ile piyasaların fonksiyonel etkinliğini sağlamakta, diğer yandan da toplumda ekonomik açıdan zayıf olan kesimlerin toplum ve ekonomi ile bütünleşmesini sağlamaktadır. İşte bu iki tezin sentezi sosyal piyasa ekonomisidir. Başka bir deyimle, sosyal piyasa ekonomisi, rekabet artı sosyal dengelemedir.

Sosyal piyasa ekonomisinin rekabet anlayışı, «tam rekabet» değil, «fonksiyonel rekabet»tir. Neo-klasik ekonominin «tam rekabet» yaklaşımı, adının tam aksine rekabetin olmadığı, durağan bir durumdur. Ancak düşünsel modeller kurmada kullanılan bir araçtır. Bu nedenle pratik bir değeri yoktur. Zira «tam rekabet» anlayışında; fiyat tek olduğu için, fiyat rekabeti; mallar homojen varsayıldığı için, kalite rekabeti; olup biten herşeyden herkesin bilgisi olduğu için, reklam yoluyla rekabet yapmak söz konusu değildir.

Fonksiyonel rekabette ekonomik birimler, daha kaliteli malı daha ucuza satma yarışına itilmektedir. Bu nedenle rekabetin varlığı tüketiciye birden çok seçenek sunmaktadır. Böylece rekabet özgürlüğe hizmet etmektedir. Rekabet ayrıca verimliliği arttırıcı teknik yeniliklere yönelmeyi

sağladığı için üretimde maliyeti düşürmeye hizmet etmektedir. Bu arada, ekonomik birimlerin değişen koşullara hızlı uyumunu sağlamak yönünde uyum esnekliğini arttırmaktadır. Nihayet rekabet, ekonomik büyümeye hizmet etmektedir.

Değinilen etkileri yüzünden rekabetin varlığı, ekonomik birimleri yeniliğe, başarıya ve dinamik davranmaya motive etmektedir. Aynı zamanda, aşırı kazanç, aşırı kâr ve haksız kazancı önlemektedir. Bu sonuç rekabetin kontrol fonksiyonu olmaktadır. Ayrıca, rekabet sürecinde oluşan fiyatlar, malların görelî ve mutlak kıtlık derecelerini doğru yansıtırken, ekonomik birimlerin karar ve planları için gerekli informasyonun kalitesini yükseltmektedir. Böylece ekonomik birimlerin karar ve davranışlarının koordinasyonu ile ekonomik kaynak dağılımı daha etkin olmaktadır.

Rekabetten beklenen fonksiyonların oluşabilmesi için, devlet rekabet yasası çıkarmakta, rekabet kurumu ile rekabeti kontrol etmekte, rekabetin etkinleşmesi için sürekli bir rekabet politikası izlemektedir. Bu politikada; rekabetin varlığı, rekabetin korunması, rekabetin geliştirilmesi ve yetersiz kaldığı alanlarda tamamlanması gereklidir.

Sosyal piyasa ekonomisinin sosyal boyutu ise, rekabet sürecine katılmayan sosyal grupların, ekonomik sürece katılımını sağlayacak, kişiliğini geliştirecek sosyal güvenlik önlemlerini kapsamaktadır. Piyasa ekonomisinin sosyal boyutu ile, toplumda sosyal barış sağlanmakta, toplumun adalet ve eşitlik duyguları karşılanmaktadır. Refahın kitlelere yaygınlaştırılması ile, yasaların getirdiği şekli özgürlüklerin maddi içeriği ile birlikte

kullanılabilir duruma gelmesi sağlanmaktadır. Bu özellikleri ile sosyal dengeleme, aynı zamanda rekabet sürecinin, yani piyasa sisteminin önkoşulu olmaktadır. Müller-Armack'ın belirttiği gibi, rekabet ve sosyal dengeleme, bir madalyonun iki yüzü gibidir. İkisi birlikte vardır. Biri diğerine tercih edilemez. Birisi tercih edilirse, ya ilkel kapitalizme ya da sosyalizme kayma durumuyla yüz yüze kalınmaktadır.

III. Türkiye'de Ekonomik Sistem Politikası

1960 sonrasında ekonomik sistemimiz «karma ekonomi» olarak ele alınmıştır. Ancak, karma ekonomi yaklaşımında rekabet sürecine, dolayısıyla piyasa ekonomisine işlerlik kazandırma amacı izlenmemiştir. Bu yaklaşımın özü, ekonomik süreçte devlet ve özel sektörün birlikte faaliyette bulunma ilkesine dayanmaktadır. Ancak, her ekonomik sistemde devlet ve özel sektör, ağırlıkları farklı olmak üzere birlikte bulunurlar. Ekonomik sistem açısından önemli olan, devlet ve özel sektörün, fonksiyonel açıdan birbirini tamamlaması ve mevcut sisteme işlerlik kazandırmasıdır. Oysa, ülkemizde uygulanan karma ekonomi yaklaşımında devletin fonksiyonlarına yeterli açıklık getirilmemiştir. Devletin faaliyetleri ile piyasanın ve özel birimlerin, çelişkiye düştüğü noktada çizilmesi gerekli sınırları belirleyici ilkeler oluşturulmamıştır.

Sosyal piyasa ekonomisinde, özel kesim (piyasa) ve devlet birbirini tamamlayan fonksiyonel bütünlerdir. Devlet, altyapı üretir, ekonomi politikası ile ekonomik süreci yönlendirir. Ayrıca, piyasa kurallarına bağlı

kalarak gerektiğinde piyasa içinde görevler üstlenebilir. Bu yaklaşımda özenle üzerinde durulan nokta, rekabet sürecinin işlerliğe sahip olmasıdır.

Ülkemizdeki karma ekonomi uygulamasında, devlet ve özel sektörün birbirini fonksiyonel açıdan tamamlaması ve sisteme işlerlik kazandırma noktası üzerinde hiç durulmamıştır. Hatta, devlet ve piyasa birbirini tamamlayan değil, birbirinin yerine geçen karşıt kategoriler olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşımları yüzünden, karma ekonomi, tutarlı ve yeterli bir ekonomik sistem politikası olmaktan uzaktır.

1980 yılına girerken ekonominin içinde bulunduğu buhran, yeni bir ekonomik sistem politikası arayışını su yüzüne çıkarmıştır. Bu ihtiyacı karşılayabilir amacı ile ortaya çıkan yaklaşım «serbest piyasa» yaklaşımı olmuştur. Bu uygulama ile ekonomik konulara yeni bir yaklaşım ve anlayış farkı; ayrıca, bu amaçla bazı düzenlemeler de getirilmiştir. Ancak, getirilen bütün düzenlemelere rağmen, Türkiye'nin mevcut ekonomik sistemi kendi kendine işleyebilen bir piyasa ekonomisi olmaktan bir hayli uzaktır.

Serbest piyasa yaklaşımı; piyasa ekonomisi, rekabet ve özel ekonomik faaliyetlerin ön plana çıkarılması açısından doğru bir yönelimi ortaya koymuştur. Ülkenin tarihsel gelişme koşulları ile uyumlu olan, «doğru ve tutarlı» bir «yön tercihi» yapmıştır. Ancak, bu yaklaşım Türk ekonomik sistemine işlerlik kazandırmak açısından «yetersizdir»; çünkü, piyasa ekonomisinin işleyişi için temel koşul olarak, rekabet sürecini düzenlenmemiştir. Rekabet ve piyasa süreçleri kendi akışına bırakılmıştır. Bu nedenle rekabet

işlememektedir. Esasen rekabet kendiliğinden işleyemez. Zira ekonomik birimler kendi hallerine bırakılırlar ise, rekabetten kaçma eğilimi içine girerler. Bu nedenle, Türkiye'de rekabet süreci 1980 sonrasında da işlememiştir. Yasal ve kurumsal çerçevesi düzenlenmemiş olan rekabetin işlemini bekleyemeyiz. Türkiye'de rekabet hukuku oluşturulmamıştır. Rekabet politikası yoktur. Rekabet teorisi ve politikası üniversitelerde okutulmamaktadır. Üniversitelerde, ancak dünsel bir yaklaşım olan ve pratik bir değeri olmayan tam rekabet yaklaşımı öğretilmektedir.

Piyasadaki ekonomik birimlere göre, rekabet olumsuz bir olgu olarak görülmektedir. Zira rekabet deyince, güçlülerin güçsüzleri piyasadan atması şeklindeki haksız ve yıkıcı rekabet anlaşılmaktadır. Bu tür yaklaşımlar, rekabet politikası içinde yasaklanması gereken durumlardır.

Rekabetin işlemediği durumlarda oluşan fiyatlar, ya devletin ya da güçlü firmaların idari fiyat belirlemeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Bu şekilde oluşan fiyatların rekabet fiyatı olmaması yüzünden, bireysel karar ve planları etkin olarak koordine etmesi mümkün değildir. Nitekim, hızlı enflasyon gerekçesi ile ekonomide gene bir fiyat anarşisi yaşanmaktadır.

IV. Piyasa Ekonomisinin ve Rekabetin Önkoşulları.

Yukarda belirtildiği gibi, bir piyasa ekonomisinin işlerliği rekabeti sürecinin işlerliğine bağlı bulunmaktadır. Oysa rekabet sürecinin işlerliği ise üç koşula bağlı bulunmaktadır:

1 — Rekabeti düzenleyen bir yasanın varlığı (rekabet hukuku).

2 — Rekabet özgürlüğünün, rekabete isteğin ve rekabetçi ruhun (spirit of competition) varlığı. Bunlar ancak rekabete motive edici ve uyarıcı dürtülerin varlığı ile mümkündür. Başka bir deyişle, ekonomik faaliyetlerde çalışma ve başarıya önem veren tutum ve davranışlar gereklidir.

3 — Rekabete uygun piyasa yapılarının varlığı. Piyasalar yeni girişlere açık olmalı; özel veya kamusal monopoli ya da karteller olmamalıdır. Ayrıca yeterli sayıda firmaların bulunmadığı piyasalarda, güçlü ekonomik birimlerin sahip oldukları gücün kötüye kullanımı engellenmelidir.

Sosyal piyasa ekonomilerinde bunlara ek olarak, sosyal dengelemeyi sağlayacak yasal ve kurumsal düzenlemeler getirilmelidir.

V. Sosyal Piyasa Ekonomisinin Türkiye'de Geçerliliği

A. Sosyal Piyasa Ekonomisi Açısından Türkiye'deki Olumsuzluklar ve Yetersizlikler :

Sosyal piyasa ekonomisinin Türkiye'de varolabilmesi için birçok yetersizlik ve olumsuz koşul bulunmaktadır. Bu noktaları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1 — Türkiye'de şimdiye dek bilinçli bir ekonomik sistem politikası, yani piyasa ekonomisine işlerlik kazandırıcı politikalar uygulanmamış ve izlenmemiştir.

2 — Türkiye'de rekabet süreci işlememektedir. Rekabet yasası yoktur. Rekabet hukuku oluşturulmamıştır ve belli bir rekabet politikası izlenmemektedir. Bu nedenle rekabetin ilke ve kuralları geçerlilik kazanmamıştır.

3 — Türkiye'de ekonomik birimlerin rekabete zorlanması söz konusu değildir. Bu nedenle rekabetçi davranış, rekabet motivasyonu ve rekabetçi düşünce yetersizdir. Bu yüzden rekabetin kontrol fonksiyonu da işlememektedir. Rekabet motivasyonunun işlemediği bir toplumda, çalışma ve başarıya yönelme sınırlıdır. Türkiye'de, başarı motivasyonundan, çok geleneksel toplum yapısının ilişkili motivasyonu ve bunun yarattığı sosyal bağımlılıklar daha egemendir. Kişiler, başarı ve çalışma yerine ilişkiler ile daha kolay sonuçlar elde ettiklerinden, çalışmaya değil ilişki kurmaya daha özenlidirler.

4 — Rekabetin işlememesi yüzünden, piyasa ekonomisinin işlerliği için gerekli olan ilkeler, kurallar, kurumlar ve davranışsal çerçeve oluşmamıştır. Devlet, bu konuda gerekli ekonomi politikalarını oluşturmamıştır.

5 — Rekabeti kontrol eden bir rekabet veya kartel kuruluşu oluşturulmamıştır.

6 — Türkiye'deki ekonomi eğitimi modern rekabet teorisi ve politikası yer almamaktadır. Bu nedenle başarıya dayalı fonksiyonel rekabet yeterli ölçüde tanınmamaktadır. Aksine, rekabet süreci ile ilgili olmayan «tam rekabet» yaklaşımı öğretim konusu olmaktadır.

7 — Sosyal dengeleme Türkiye'de yeterli yaygınlık kazanmamıştır. Toplumda önemli bir kesim sosyal güvenlik sistemi dışındadır ve işsizlik sigortası oluşturulmamıştır.

8 — Ülkemizdeki piyasa yapıları rekabetçi olmaktan uzaktır. Yapılan bazı araştırmalar rekabetçi piyasa paylarını ancak % 12 olarak göstermektedir (Bağrıaçık, 1983).

9 — Türkiye'de 15 yıldır süren yüksek enflasyon, piyasa ekonomisini işlerliği için önkoşul oluşturan değer ve norm sistemlerini sarsmış ve bozmuştur. Ticarete geçerli olması gerekli «iyi ahlak kuralları» yok olmaya yüz tutmuştur.

10 — Yüksek enflasyon gelir dağılımını önemli ölçüde bozmuştur. Toplumun adalet ve eşitlik duygularını rahatsız edici bir gelir dağılımı oluşturmuştur. Milli gelir içinde ücret oranlarının payı % 33'den % 20'lerin altına düşmüştür.

11 — İnsanlarımız, olay ve konuları, «neden-sonuç» ilişkisi içinde ele almaktan çok, bireysel değer yargılarına dayalı düşünce sistemleri içinde ele almaya yatkındır. Bunun sonucu olarak toplumda, sübjektiflik, duygusal ve tepkisel davranma yaygındır. Ayrıca bu durum, görüşlerde mutlakçı ve tek boyutlu düşünce yapılarına yol açmaktadır.

12 — Sosyal piyasa ekonomisinde; kültürel alanda hoşgörü, sosyal alanda uzlaşma, politik alanda çoğulcu demokrasi ve ekonomik alanda rasyonellik temel düzenleyici ilkelerdir. Oysa ülkemizde; kültürel alanda mutlakçı ve birbirini dışlayıcı değer yargıları, sosyal alanda duygusal-tepkisel ve çatışmacı tutumlar, politik alanda bağımlılığa dayalı politik güç kullanımı yaygındır. Ekonomik alanda ise rasyonel olmayan tercihler ve sonuçlar ağırlıktadır.

B. Sosyal Piyasa Ekonomisi Açısından Türkiye'deki Olumlu Noktalar :

Sosyal piyasa ekonomisinin ülkemizde uygulanabilirliği açısından olumlu noktalar yok değildir. Bu olum-

lu noktaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1 — Türkiye kalkınma sürecinde çok önemli bir yol olarak, geleneksel toplum yapısını önemli ölçüde çözmüş ve piyasa sisteminin işlediği ortam olan endüstri toplumunun oluşum aşamasına gelmiştir. Bu nedenle toplum ve insanlar, bu geçiş döneminin kolay atlatılabilmesi için arayış ve bekleyiş içindedirler.

2 — Ülkemiz, 150 yıldır batılılaşma, 50 yıldır demokratikleşme içindedir. Özellikle cumhuriyetten beri gerçekleştirilen reformlar, sosyal piyasa ekonomisi için önemli olan birçok temel unsur ve önkoşulları yaratmıştır. Bu anlayış içinde kabul edilen anayasalarımız, piyasa ekonomisinin önkoşulu sayılan temel ekonomik ve bireysel hak ve özgürlükleri getirmiştir.

3 — Piyasa ekonomisinde, bireysel karar yetkisinin toplumda yaygınlaşmasını sağlayan özel mülkiyetin varlığı ve yaygınlığı yeterli boyuttadır.

4 — Ticaret Kanunu ile Borçlar ve Medeni Kanunların piyasa sistemine sahip olan ülkelerden alınmış olmaları, önemli bir unsurdur; Türkiye, piyasa sistemine uygun işletme tipleri ile işletme anlayışını ve vatandaşlık ilişkilerini (sivil toplumu) geliştirmiştir.

5 — Ülkemizde bir makro ekonomik plan uygulanmasına karşın; bu plan sektörler arasında tutarlılık, informasyon ve etkinlik sağlayan bir plan anlayışı olarak kalmış; yol gösterici ve yönlendirici olmuştur. Dolaşısıyla piyasa sistemi ile çelişmemektedir.

6 — Daha Atatürk döneminde getirilmiş olan «İş» ve «Çalışma» yasaları, sosyal güvenlik ve sosyal den-

geleme açısından çok önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Daha da geliştirilmeye muhtaç olmakla birlikte, sosyal piyasa ekonomisinin sosyal boyutu önemli ölçüde kurumlaşmıştır. Anayasalarımız «sosyal devlet»i benimsemiştir.

C. Türkiye Açısından Bir Değerlendirme :

Yukarda, olumlu ve olumsuz olarak sayılan noktalar bir değerlendirilmede ilk karşımıza çıkan durumlardır. Bunlara daha birçok noktayı eklemek mümkündür. Sosyal piyasa ekonomisinin geçerliliği açısından konu değerlendirildiğinde, sosyal piyasa ekonomisinin ya da yalnızca piyasa ekonomisinin şekli unsurlarının genellikle varolduğu, ancak piyasa ekonomisinin işlerliği için gerekli olan davranışsal unsurlarda önemli boşluklar olduğu görülmektedir.

Söz konusu boşlukların doldurulabilmesi için, rekabet ve piyasa ekonomisinin çevresel ve çerçevesel koşullarına ilişkin düzenleme ve politika boşlukları gözlenmektedir. Yapılan açıklamaların ışığında, ülkemizde piyasa ekonomisine işlerlik kazandırabilmek ve ona sosyal piyasa ekonomisi anlamında modern bir çehre verebilmek için aşağıdaki noktaların bir kez daha vurgulanması gerekli görülmektedir:

1 — Ülkemizde uygulanan «karma ekonomi yaklaşımı», piyasa ekonomisine fonksiyonel işlerlik kazandırma amacını gütmemiştir. Uyguladığı sistem, fonksiyonel işlerliğe sahip olmayan bir ekonominin, karşılaştığı sorunları çözebilmesi mümkün değildir.

2 — «Serbest piyasa yaklaşımı», tez olarak klasik ekonomistlerin görüşüdür. Temeli serbest rekabete da-

yanır. Endüstri devrimi içinde Batı Avrupa uygulamasında toplum, karşıt sosyal gruplar şeklinde ikiye bölünmüştür. Bu bölünmüş toplumsal yapıyı düzeltebilmek için, «sosyal güvenlik önlemleri» üstlenen «sosyal hukuk devleti» ortaya çıkmıştır. Ancak bu uygulama sonrasında orta tabakalar güçlenmiş ve çoğulcu parlamenter sistem köklemiştir. Böylece, endüstri devriminin başlangıcında uygulanan şekli ile serbest piyasa yaklaşımı ve getirdiği program, tarihsel olarak yanlışlanmıştır.

3 — Türkiye’de uygulanan şekli ile «serbest piyasa yaklaşımı», içerik ve ülke koşulları açısından önemli farklılıklar göstermekle birlikte, temel yaklaşımlarını oradan almaktadır. Bu nedenle, Türkiye’nin sorunlarını çözmeye yetersiz kalma durumundadır.

4 — Klasik görüşün serbest piyasa yaklaşımının tarihsel olarak yanlışlanması, kısmi bir durum olup, «piyasa sistemi»nin tümü ile yanlışlanması anlamına gelmemektedir. Karl Popper’in «yanlışlama kriteri» açısından yanlışlanan «klasik serbest piyasa yaklaşımı», yeniden gözden geçirilerek «sosyal piyasa ekonomisi» olarak düzeltilmiştir. Böylece piyasa sistemi kendini yenilemiş ve bu yaklaşımın politik alana yansımaları «parlamenter çoğulcu demokrasi» olarak gündeme gelmiştir. Sosyal piyasa ekonomisi, parlamenter demokrasi ile birlikte diğer sistemlere karşı üstünlüğünü kanıtlamıştır. Zira bu sistem daha dinamik ve uyum esnekliği yüksektir. Değişen koşullar içinde piyasa ekonomisi, sürekli kendini yenileyen bir evrimleşme sürecidir (Karl Menger ve Von Hayek). Bu süreçte ortaya çıkan sosyal hukuk devleti, piyasa sistemini sosyalleştirmiştir.

5 — Serbest piyasa yaklaşımı, «doğal düzen» düşüncesinden hareketle, «bırakınız yapsınlar» ilkesini benimsemektedir. Eğer ekonominin bir doğal düzeni varsa, buna müdahale gerekmez; yani ekonomi politikalarına ihtiyaç yoktur. İşte klasik ve neoklasik yaklaşımda devletin ekonomik analizlerden dışlanması nedeni budur. Ancak pratikte, devletin yönlendirici gücü artarak sürmektedir. Bu nedenle sosyal piyasa ekonomisi, piyasa ve devleti, birbirini tamamlayan, fonksiyonel işbölümü içindeki unsurlar olarak ele alır. Yani bunlar, birbirini dışlayan karşıt unsurlar değildir. Ancak, her birinin ayrı fonksiyonları bulunmakta ve bu fonksiyonlar birbirini tamamlamaktadır.

6 — Klasik görüşte, «doğal düzen» ve «bırakınız yapsınlar» felsefesi gereği, rekabet süreci de kendi akışına bırakılmaktadır. Oysa, Eucken ve Ordo-Liberalleri’nin ispatladığı gibi, toplumda bir doğal düzen değil bir sosyal düzen vardır. Bu düzeni devletin getirdiği yasal ve kurumsal düzenlemeler oluşturmaktadır. Bu yüzden devlet, piyasa sisteminin işleyebilmesi için bilinçli bir ekonomik sistem politikası oluşturup uygulamak durumundadır. Üstelik bu uygulama, geçici değil sürekli olmak zorundadır.

7 — Rekabet politikası oluşturmak devletin görevidir. Zira, kendi haline bırakılan ekonomik birimler rekabetten kaçma eğilimi içindedirler. Ekonomik birimleri, daha kaliteli malı daha ucuza sunmaya zorlayan rekabet yarışı riske sokar. Yani rekabet yarışında başarı şansı kadar başarısızlık şansı da olmalıdır ki, ekonomik birimler dinamik ve yaratıcı olmaya zorlansınlar. Kendi haline bırakılması durumunda, kaybetme riski olmayan,

kolay veya haksız kazanç sağlayan alanlar ve konular tercih edilmektedir. Bu eğilimi önleyebilmek ve ekonomik birimleri yenilikçi, yaratıcı, dinamik, maliyet düşürücü, verimli ve uyum esnekliği yüksek olarak tutabilmek için; devletin sürekli ve kararlı bir rekabet politikası uygulaması gerekir.

8 — Karl Popper'in ortaya koyduğu gibi, sınırları belirlenmeyen özgürlük, kendi kendini yok etme eğilimine girmektedir. Rekabet özgürlüğünün sınırları belirlenmez ise, güçlü olan ekonomik birimler güçsüzler aleyhine özgürlük alanlarını genişletmektedirler. Sonuçla piyasada az sayıda ekonomik birim kalmaktadır. Böylece dışlanan çok sayıda birimlerin ekonomik özgürlüğü sınırlandırıldığı için, toplumdaki özgürlük alanı giderek daralmaktadır. Bu yüzden, yasal sınırları belirlenip düzenlenmeyen serbest rekabet süreci, rekabet özgürlüğünün azalmasına yol açmaktadır. Oysa, yasal sınırları belirlenmiş ve kontrol kurumu oluşturulmuş fonksiyonel rekabette, rekabet özgürlüğü herkese açık tutulmaktadır. İşte, sosyal piyasa ekonomisinin sosyal boyutunun asıl amacı da, rekabet özgürlüğünü toplumda herkese açık tutmaktır.

9 — Rekabet özgürlüğünün herkese açık olmadığı bir piyasa düzeninde, ekonominin kontrol ve motivasyon mekanizmaları ortadan kalkmıştır. Bu sonuç ekonomik birimleri keyfiliğe ve spekülasyona, dolayısıyla haksız kazançla yönlendirmektedir. Bu ortamda yapılan bireysel ekonomik planların bilgi kaynakları sağlıklı olmadığı için, ekonomide kaynakların yanlış ve etkin olmayan dağılımına neden olmaktadır. Başka bir

deyişle, piyasa ekonomisi fonksiyonlarını yerine getirememektedir.

10 — Rekabetin olmadığı piyasa ekonomisinde başarının ödülleniş ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla, başarı ilkesinin yerini ilişki ilkesi doldurmaktadır.

11 — Değinen bu durumlardan dolayı Türkiye'de rekabet yasası tezelden çıkarılarak, rekabet sürecine işlerlik kazandırıcı rekabet politikaları oluşturulmalıdır.

12 — Rekabet yasası ile, etkin işleyen ve bağımsız bir «rekabet kurumu» oluşturulmalıdır.

13 — Kültür politikası hoşgörüyü, toplumsal politikalar sosyal barışa hizmet edecek biçimde düzenlenmelidir. Eğitim politikası, olay ve konuları neden-sonuç ilişkisi içinde «düşünen insan» yetiştirmeye yönelik olmalıdır. Tepkisel davranan duygusal insan tipi yerine, neden-sonuç ilişkisi içinde düşünen, fikir üreten insan tipi yetiştirilmesi; eğitim politikasının amacı olmalıdır. Ancak bu durumda çok boyutlu düşünen, hoşgörülü aydınlar yetiştirmek mümkün olabilecektir. Bu sayede, tek boyutlu, ideoloji ve sloganları başkalarına satmaya çalışan «aydın tipi»nden kurtularak; olaylara değişik açılardan bakabilen, çok boyutlu düşünebilen, mutlakçı olmayan, gerçekçi çözümleri sloganlardan çok ayrıntılı analizlerde arayan aydınların ve yaklaşımların hızla arttığını görebiliriz.

14 — Sosyal piyasa ekonomisi, rekabet sürecinde işlerlik kazandırırken, spekülasyon ve haksız kazanç önlemek, yenilik ve verimliliği teşvik etmekle, maliyet enflasyonunu önleme yolunda uygun bir ortam yaratmaktadır. Ülkemizde 15 yıldır kemikleşmiş olan enflasyonu önleyebilmek

için, ekonomik sisteme işlerlik kazandıran, uygulanan istikrar politikasının etkinliğini artıracak çerçevenin yaratılması gereklidir. Enflasyonla mücadelede, talep kısıcılığı modelin, arz cephesinde verimliliği artırıcı «fonksiyonel rekabet»le bütünleştirilmesi gereklidir. Aksi halde kalıcı sonuç almak mümkün değildir.

15 — Enflasyonun bozduğu gelir dağılımı, toplumsal barış ve bütünlüğü sarsıcı niteliktedir. Bazı görüşlere göre, enflasyonu kalkınmanın finansmanında bir araç olarak kullanmak gereklidir. Bu görüş, kalkınmayı sadece sermaye birikimine bağlayan 1940 ve 1950'li yılların tek boyutlu bakış açısının ürünüdür. Oysa kalkınma, sosyal, kültürel, politik ve psikolojik boyutları olan bir olgudur. Nitelikli işgücü, dinamik girişimci, etkin işleyen kurumlaşma ve organizasyonlar, sermayeden daha önemli olan unsurlardır. Petro-dolarların, yine Batı ülkelerinde yatırıma dönüşmesi bunun en açık delilidir. Enflasyon sürecinden sermaye birikimi beklemek, spekülasyon ve haksız kazanç fırsatı vermektedir. Bunun toplumda yol açtığı olumsuz etki ve tahribat; özellikle çalışma ve başarıya yönelme motivasyonu, sosyal barış, adalet, güvenlik ve nihayet refah kaybı açısından; telafi edilemez boyutlardadır.

16 — Türk toplumunun bugünkü gelişme düzeyi ve arayışları, sosyal piyasa ekonomisinin tez ve içerikleri ile uyum içindedir. Parlamenter demokrasi ve sosyal hukuk devletinin geçerli olduğu bir toplumun ekonomik sistemi, ancak sosyal piyasa ekonomisi olabilir. Nitekim 1982 Anayasamız bir yandan sosyal hukuk devletini ve sosyal düzenlemeleri öngörürken, bir yandan da 167. maddesiy-

le rekabetin düzenlenmesini öngörmüştür. Bu durumda, Anayasamızın sosyal piyasa ekonomisi öngördüğünü söyleyebiliriz. Ancak, Anayasamızın bu amir hükümleri uygulamaya aktırılmamıştır. Nasıl ki demokrasi tüm kitle partilerimizin ortak amacı ise, sosyal piyasa ekonomisi de toplum ve ekonomiyi düzenlemenin ortak tabanı olmak durumundadır. Ancak her parti, kendi temsil ettiği sosyal grupların tercihleri yönünde, fakat sosyal piyasa ekonomisi tezleri içinde, kendi ekonomi politikasının seçenek ve yaklaşımlarını oluşturmak durumundadır.

S O N U Ç

Parlamenter çoğulcu demokrasi-lerin olduğu toplum yapılarının ekonomik sistem tercihi «sosyal piyasa ekonomisi»dir. Sosyal piyasa ekonomisi, fonksiyonel işleyen bir rekabet süreci ile bunun sonuçlarının sosyal açıdan dengelenmesine dayanan çağdaş bir yaklaşımdır. İlk uygulaması Federal Almanya'da gerçekleşmiştir. Başlangıçta Erhard'ın Hıristiyan Demokrat Partisi tarafından uygulanmış ve «Alman Mucizesi» yaratılmıştır. Sonradan Alman Sosyal Demokrat Partisi tarafından da benimsenip geliştirilmiş ve başarılı bir biçimde uygulanmıştır. Böylece, iktidarlar değişse de ekonomik sistem «sosyal piyasa ekonomisi» olarak kalmaktadır.

Türkiye'de rekabet süreci işlemektedir. Rekabet yasası çıkarılmış, rekabet kurumu ve rekabet politikası oluşturulmamıştır. Oysa piyasalar her devirde ve her ülkede vardır. Rekabet ise yalnızca piyasa ekonomilerinde vardır. Türkiye'de rekabetin işlememesi, piyasa sisteminin işlememesine neden olmaktadır. Ül-

kemizde rekabetin ve sosyal piyasa ekonomisinin şekli unsurları Atatürk döneminden beri getirilen düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu şekli düzenlemenin içinde ortaya çıkması gereken davranışsal ve maddi içerik oluşturulmamıştır. Hatta bu-külgü Anayasamız, bir yandan sosyal hukuk devletini, öte yandan 167. maddesinde rekabeti düzenleyici önlemleri emrederken, üstü kapalı olarak sosyal piyasa ekonomisini öngörmektedir. Anayasanın bu amir hükmü bir an önce yerine getirilmelidir. Toplumumuzun istek ve özlemleri bu yöndedir. Ancak, partilerimiz ve aydınlarımız bu gerçeği henüz yakalayamamıştır. Her 10 yılda bir kesintiye uğrayan demokrasinin sürekli olması istiyorsak, mevcut sisteme işlerlik kazandırmak zorundayız. Mevcut sistem ancak sosyal piyasa ekonomisi olarak düzenlenirse işlerlik kazanabilir.

Karma ekonomi yaklaşımının piyasa ekonomisine işlerlik kazandırma

DÜZELTME VE ÖZÜR BEYANI

Dergi'nin Eylül 1988 tarihli 5. sayısında yer alan «Tehlike Çarıları ve Türkiye'nin Kamu Maliyesi Sorunu» başlıklı yazının yazarının soyadı; gerek yazı başında, gerek kapakta «ÇAKMAK» olarak çıkmıştır. Gerçekte yazarın soyadı «ÇAKMAN»dır. Bu yanlışlık için Sayın Dr. M. K. Çakman ve okurlarımızdan özür dileriz.

Banka ve Ekonomik
Yorumlar Dergisi

amacı yoktur. Serbest piyasa yaklaşımı da, «doğal düzen» ve «bırakınız yapsınlar» felsefesine yakın olduğu için, rekabeti düzenlemeden bırakmaktadır. İktidar, kendini yeniden güçlendirmek istiyor ise, serbest piyasa yaklaşımını bırakarak ve rekabeti bir an önce düzenleyerek sosyal piyasa ekonomisine geçmelidir.

Muhalefet partileri de ekonomi ve toplum politikalarında gerçek bir seçenek ve gelecekteki iktidarlarında başarılı olabilmek için, sosyal piyasa ekonomisini benimsemelidirler. Ancak, her parti sosyal piyasa ekonomisinin tezlerini kendi politik tercihleri yönünde yorumlayarak uygulamalıdır ki, seçmen önünde farklı ve fakat gerçekçi seçenekler oluşabilsin. Bu sayede oluşan ortak taban, toplumun her 10 yılda bir bunalıma düşmesini önleyecektir.

Bu amaçla, sosyal piyasa ekonomisinin toplumsal politikaları olan sosyal alanda uzlaşma, kültürel alanda hoşgörü, politik alanda demokrasi politikaları birlikte geliştirilmelidir. Ayrıca, insanları başarıya ve çalışmaya yönlendirecek «başarı motivasyonu»nu, «ilişki motivasyonu»nun yerine ikame edecek bir politika; eğitimde neden-sonuç ilişkisine dayalı düşünce kalıplarını kazandırıcı politikalarla birlikte geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

• Bağrıaçık, A; «Türkiye Sanayinde Pazar Hâkimiyeti», Dünya Yayınları, İstanbul, 1983.

• Erkan, H; «Sosyal Piyasa Ekonomisi, Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması», Konrad Adenauer Vakfı, İzmir, 1987. Ayrıntı için bu kaynağa ve orada verilen literatüre bakılabilir.

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

GEÇTİĞİMİZ Eylül ayı içinde hisse senetleri borsasında kısmi bir canlanma gözlenmiş, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi Mayıs ayından bu yana ilk kez % 8'in üzerinde bir artış göstererek, 891.71 puana yükselmiştir (*). Gerçekte, ay içinde fiyatlar daha da yüksek düzeylere ulaşmışlardır. Fiyatlar genel düzeyinin en yüksek olduğu «12 Eylül, Pazartesi» günü itibariyle hesaplanan bir indeks, yaklaşık olarak 941.20 puan civarındadır. Bu canlanmanın başlıca etkenleri olarak, hisse senetlerinin en büyük rakibi olduğu kabul edilen, Hazine bonusu ve devlet tahvili faizlerinin 2 ay içinde yaklaşık 11-13 puan arasında düşürülmesi (% 66'lardan % 53-55'e), vadesiz mevduat faizlerinde yeniden ve büyük oranda indirim yapılması (% 25'den % 10'a) ve Eylül'ün ilk haftası içinde 450 milyar liraya varan Hazine bonusu geri ödemesi sayılabilir.

Dergi'nin indeksi kapsamına giren kırk hisse senedinin 29'unda ay içinde fiyat veya değer artışı (sermaye artırımlarının etkisi dikkate alınarak) gözlenmiş, 9'unun fiyatı düşmüş Kav ile İş Bankası B senetlerinin fiyatları ise aynı kalmıştır. Geçtiğimiz Ağustos ayı içinde % 40 bedelsiz sermaye artırımına giden Şişe Cam hisselerinin fiyatı bu nedenle belli bir oranda düşüş göstermişken, Eylül ayı içinde yeniden eski düzeyine yükselmiştir. Bunun sonucu olarak Şişe Cam hisseleri, % 32.65 ile Eylül ayında en fazla prim yapan hisse olmuştur. Güney Bira, % 29.27'lik fiyat artışıyla, Şişe Cam'ı izlemektedir. % 80'i bedelli olmak üzere % 100 sermaye artırımını gerçekleştiren İzmir Demir Çelik hisseleri de sahiplerine % 27.63 oranında kazanç sağlayarak üçüncü sırayı almışlardır.

Yüksek oranlı diğer artışlar; Ege Bira (% 20.77), Otosan (% 20.45), Çukurova Elektrik (% 17.11), Ereğli Demir Çelik (% 15.79) ve Kordsa (% 15.29) hisselerinde gözlenmiştir. En yüksek fiyat düşüşleri ise Siemens (% 13.89) ve Sifaş (% 9.73) hisselerinde olmuştur. Sifaş hisselerinde uzun dönemde gözlenen bir özellik, bu hisselerin pazardaki genel dalgalanmalara karşı az duyarlı olması, diğer bir deyişle düşük bir beta katsayısına sahip olmasıdır. Bu-

(*) 23 Eylül 1988 tarihi itibariyle.

nun sonucu olarak Sifaş hisselerindeki fiyat artışı veya düşüşü, pazardaki genel eğilimin altında kalmakta, zaman zaman da ters yönde olmaktadır. Bilindiği gibi bu tür hisse senetleri, portföy riskini düşürücü nitelikleri nedeniyle özellikle tutucu yatırımcılar tarafından tercih edilebilirler.

Eylül ayı içinde, İzmir Demir Çelik'le birlikte, Good-Year da sermaye artırımına gitmiş, % 100 bedelli, % 40 bedelsiz artırımla sermayesini 4.885 milyardan, 11.724 milyara çıkarmıştır. Öte yandan Akçimento, Anadolu Cam ve Olmuksa'da ay içinde, muvakkat makbuzların hisse senedine çevrilmesi ve bedelsiz hisselerin dağıtım işlemleri gerçekleştirilmiştir. Aynı işlemlere geçtiğimiz günlerde Çimsa'da da başlamış olup, Ekim ayı içinde tamamlanacaktır. Muvakkat makbuz uygulaması ve hisselerin uzun süre bedelsizi üzerinde (BÜ) şeklinde işlem görmeleri, söz konusu hisse senetlerinin verimlerinin hesaplanmasında ve bu hisselerin el değiştirme işlemlerinde güçlükler yaratmakta olup kanımızca terkedilmesi gereken bir uygulama şeklindedir. Bu konuda getirilebilecek bir çözüm, söz konusu şirketlerin öncelikle, kayıtlı sermaye esasına geçiş yapmalarıdır.

Hisse senetleri piyasasındaki gelişmeye paralel olarak, geçtiğimiz ay içinde, döviz piyasasında da rekor düzeylere varan gelişmeler gözlenmiştir. «23 Eylül, Cuma» günü itibarıyla, Tahtakale piyasasında Amerikan Doları 1717 TL'den, Alman Markı ise 913 TL'den satılmışlardır. Böylece, yılbaşına göre doların yaptığı prim % 54.41, markın yaptığı prim ise % 29.14 olarak hesaplanmaktadır. Ay başına göre yapılan hesaplar ise, doların Eylül ayı içinde % 9.5 oranında markın da % 9.1 oranında değer kazandığını göstermektedir. Cumhuriyet altınının sağladığı kazanç oranı ise yılbaşına göre % 23.17, ay başına göre % 3.77'dir. Söz konusu yatırım araçlarının değer artışında, Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan altın ve döviz borsalarının rolü bulunmaktadır. Borsaların oluşturulmasının ardından yalnızca Tahtakale piyasasında değil, Merkez Bankası'nın ve özellikle ticaret bankalarının döviz kurlarında da yüksek oranda artışlar kaydedilmiştir.

Bu arada altın konusunda yeni bir adım daha atılmış, işlenerek ihrac edilmesi koşuluyla altın ithaline olanak sağlanmış, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın, yeni düzenlemeye ilişkin tebliği Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu kararın, Türkiye'de büyük boyutlara ulaşan kaçak altın girişini azaltıcı etkisi olacağı umulmaktadır. Önümüzdeki günlerde altın ve döviz piyasalarındaki durumun referandum sonuçlarından da etkileneceği beklenmektedir. Referandum sonucunda «hayır» çıkması halinde altın ve döviz fiyatlarının daha da yükseleceği, buna karşılık referandum sonucunda «evet» çıkması halinde birtakım yeni ekonomik önlem paketlerinin devreye sokulacağı ve bunun sonucunda da piyasaların durgunluğa gireceği tahmin edilmektedir (**).

Altın ve döviz haricindeki diğer yatırım araçlarının sağladıkları kazançlara gelince, kamu menkul kıymetlerinin yatırımcılarına oldukça cazip ka-

(**) Dergi'nin Notu: Yazı, referandumdan önce kaleme alınmıştır.

zançlar sağladıkları görülmektedir. Ağustos ayı içinde 6 aylık gelir payları dağıtılan Keban Barajı B tertibi senetlerinin 6 aylık getirisini % 85.25 olmuştur. Bu rekor düzeydeki geliri, % 67.81 ile Keban - Oymapınar A tertibi senetleri, % 55.30 ile Keban - Oymapınar B tertibi senetleri izlemiştir. Birleşik faiz olarak düşünüldüğünde, 6 ayda % 85.25 gelir, yılda % 243.18, 6 ayda % 67.31 yılda % 181.6, 6 ayda % 55.30 ise yılda % 141.18 getiri anlamına gelmektedir.

Öte yandan bankaların menkul kıymet yatırım fonlarının sağladıkları getiriler, bu rakamlardan oldukça uzak olmakla birlikte, Eylül ayındaki hisse senetlerinin fiyatlarındaki artışlar sonucu bu fonların getirilerinde de artışlar kaydedilmiştir. Söz konusu yatırım fonlarına yöneltilen en önemli eleştiri, bu fonların yatırım yaptıkları menkul değerler içinde, zayıf durumdaki özel sektör tahvillerine büyük oranda yer vermeleridir. Bankalar kredi vermeye yanaşmadıkları kuruluşları tahvil ihracına teşvik etmekte ve bu tahvilleri portföylerine dahil ederek, bir anlamda yatırımcıların söz konusu kuruluşları finanse etmelerini sağlamaktadırlar. «23 Eylül, Cuma» günü itibarıyla, bazı fonların yılbaşındaki değerleri esas alınarak, 9 ay içinde yatırımcılarına sağladıkları getiriler aşağıdaki «Tablo I» de yer almaktadır.

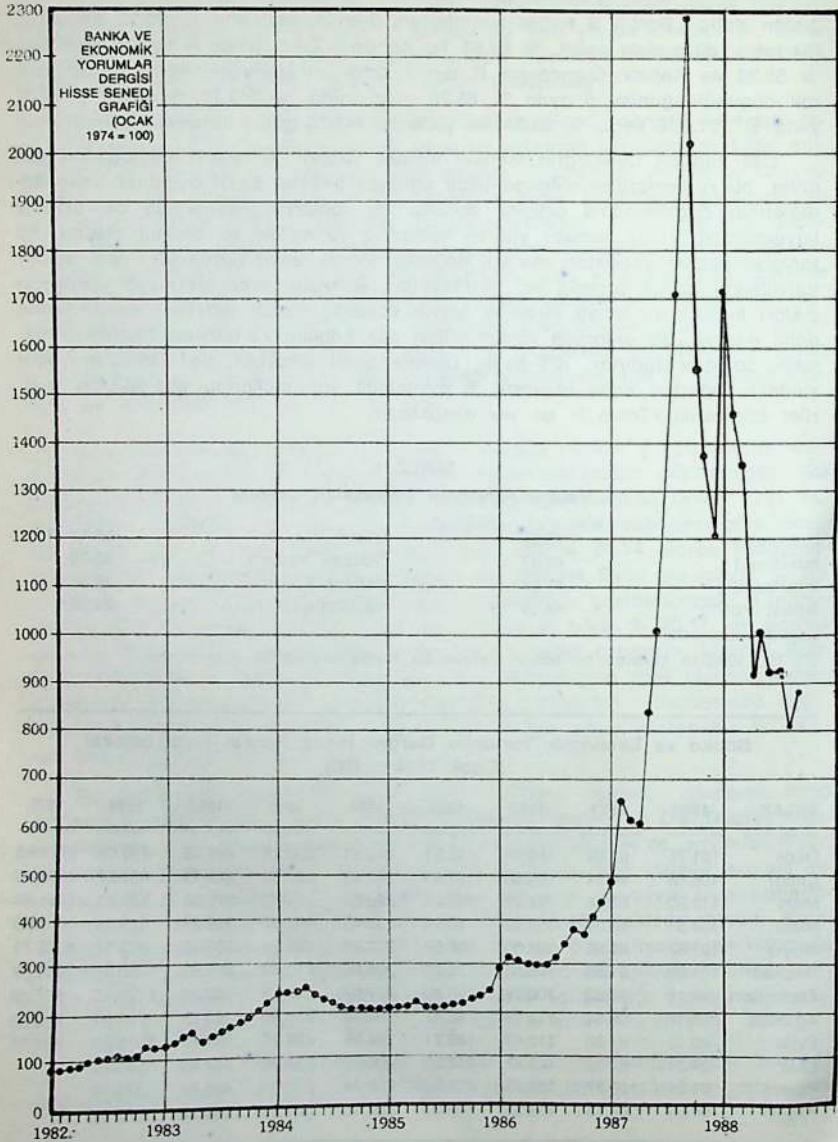
TABLO I
Yatırım Fonlarının Sağladıkları Getiriler

İş Yatırım	49.55	İktisat Yat. 2	36.42 (*)
İnterfon 1	42.07	Garanti Yatırım	48.00
İnterfon 2	47.60	Esbank Fon	48.30
İktisat Yat. 1	44.56	YKB Yatırım Fonu	44.26

(*) 10.2.1988'de kurulan bu fonun getirisi bu tarihe oranla hesaplanmıştır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ocak	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69
Şubat	105.08	90.24	94.60	157.44	243.73	207.73	325.71	658.37	1465.45
Mart	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48
Nisan	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93
Mayıs	101.63	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.51	1005.71
Haziran	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97
Temmuz	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28
Ağustos	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29
Eylül	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71
Ekim	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	
Kasım	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	
Aralık	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.26	



Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış Sermaye (Ödenmiş)	Takvim Yılı Kâr			Dağıtılan Kâr Payı			Piyasa Fiyatı (TL)			Etkili 1988
				1987 (Milyon TL)	1985 (Milyon TL)	1986 (Milyon TL)	1987 (Net)	1985 (Net)	1986 (Net)	Eylül 1987	Temmuz 1988	Ağustos 1988	
1	AKCİMENTO	—	15.750	6.953	2.580	3.784	168	180	235	37.500	23.500	18.500	6.050
2	ANADOLU CAM	20.000	13.000	5.203	1.243	2.849	50	29	30	8.600	2.275	2.250	1.825
3	ARÇELİK	40.000	24.000	39.087	9.467	16.131	80	53	63	13.600	6.000	3.475	3.800
4	AYMAR	5.000	2.000	1.195	1.045	518	30	27	12	5.950	3.500	2.725	2.700
5	BAĞFAŞ	—	40.000	9.313	5.387	7.625	85	50	55	23.000	2.325	2.150	2.200
6	BOLU CİMENTO	—	1.500	5.807	2.121	4.555	181.38	56.81	119.76	31.000	14.800	13.400	12.800
7	CELİK HALAT	5.400	5.400	7.568	1.857	3.729	100	100	60	17.000	4.100	3.650	4.050
8	ÇİMSA	—	4.320	13.667	3.077	7.791	203.87	76	175	58.000	14.800	12.900	13.200
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	90.000	30.000	61.933	17.392	32.189	200	150	100	21.000	16.200	7.600	8.900
10	DOKTAŞ	12.000	7.000	8.317	511	2.224	100	25	50	19.000	5.000	3.800	4.300
11	EZGACIBAŞI YATIRIM	3.000	2.400	771	378	421	40	30	20	5.900	1.100	1.100	1.150
12	EGE BİRACILIK	4.200	4.200	3.315	227	1.560	35	4	30	4.200	3.000	3.250	3.925
13	EGE GÜBRE	12.000	7.200	1.720	2.113	2.603	50	71	60	9.900	5.200	1.275	1.325
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	40.000	38.400	113.616	26.531	41.937	55	16	23	6.000	4.075	3.800	4.400
15	GOOD YEAR	—	11.724	9.058	3.819	3.100	100	820	200	223.000	23.000	19.000	8.600
16	GÜBRE FABRİKALARI	30.000	19.600	Zarar	1.720	1.048	—	65	43,35	6.500	550	930	720
17	GÜNEY BİRACILIK	4.200	4.200	3.395	185	1.041	35	4	11	3.300	2.400	2.050	2.650
18	HİEYTAŞ	—	2.700	2.173	720	1.014	35	68	36,10	5.750	2.175	2.175	2.325
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	50.000	50.000	5.721	2.247	1.774	26.86	42	15,96	3.625	1.100	940	1.000
20	İZOCAM	10.000	3.000	2.250	2.425	387	35	126,5	16,80	19.000	5.250	4.800	5.050
21	KARTONSAN	27.000	27.000	4.478	2.621	1.054	35	30	17,91	10.000	1.550	1.425	1.550
22	KAV	—	1.200	3.694	787	4.221	130	170	300	91.000	20.000	16.700	16.700
23	KOC HOLDING	100.000	35.000	15.504	7.437	10.896	32	50	38	15.700	3.200	2.950	3.350
24	KÖC YATIRIM	20.000	10.000	2.826	1.559	2.622	35	39	39	9.900	2.150	2.175	2.350
25	KORDSA	—	22.500	24.507	6.973	11.116	96	67	110	21.500	8.550	4.250	4.900
26	KORUMA TARIM	6.000	3.375	5.239	69	2.169	66	1,08	30	8.100	3.500	3.300	3.700
27	LASSA	—	27.000	23.102	7.355	11.236	63	25	32	30.000	13.200	6.050	5.900
28	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	Zarar	100	101	—	—	—	4.275	1.250	1.400	1.375
29	METAŞ	15.000	12.000	4.194	2.644	352	15	—	—	3.550	1.050	960	1.050
30	NASAŞ	14.000	14.000	2.853	1.131	1.218	30	13,5	15	4.700	2.875	1.200	1.275
31	OLMUKSA	—	11.000	6.884	2.500	2.625	45	41	22	24.000	7.200	6.000	3.700
32	OTOSAN	40.000	27.331	24.346	zarar	Zarar	26,60	—	—	6.000	2.600	2.200	2.650
33	POLYLEN	—	4.500	2.549	516	330	20	50	25	10.350	2.525	2.000	2.050
34	RABAK	25.600	15.000	6.535	1.633	1.802	40	40	43	7.850	1.450	1.275	1.375
35	SARILYAN	30.000	7.560	5.158	2.134	3.132	75	45	60	11.400	2.950	2.650	3.600
36	SİFAŞ	—	4.080	6.155	1.609	2.534	100	130	8	13.500	6.100	4.600	4.150
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	20.000	12.131	4.086	11.801	100	37,5	80	13.300	7.000	2.700	3.000
38	TÜRK SİEMENS	—	10.500	7.313	3.545	5.728	81	120,5	106	51.000	29.000	7.200	6.500
39	TÜRKİYE İŞ BANKASI	—	30.000	62.246	32.270	35.207	38,38	34,5	34,60	4.600	1.525	1.575	1.575
40	TÜRKİYE İŞÇİ VE CAM	200.000	60.270	4.584	1.902	3.507	10	9	10	6.750	1.300	980	1.300



RENAULT 11...

“YASAMINIZDAKI

YENİ HEYECAN!”



RENAULT-MAİS
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ A.Ş.

1988 YILININ EKONOMİK SORUNLARI VE CÖZÜM YOLLARI

DOÇ. DR. HÜSNÜ KIZILYALLI

Sorunlar

TÜRKİYE, 1980'lerde ihracatta elde ettiği başarıya karşın; kalkınma, enflasyon, işsizlik ve dış borç sorunlarını büyütüştür. 1960-1976 döneminde % 7'lik kalkınma hızına karşın, 1980-1987'de yıllık kalkınma hızı ancak % 4.5 olmuştur. Aynı dönemde tüketici fiyatları yılda % 40'dan fazla artmış, işsizlik büyümüş; 1973'te 3 milyar, 1978'de 15 milyar, 1980-1982'de 20 milyar olan dış borçlar, 1987'de 33.3 milyar dolar olmuştur. Bunun 12.3 milyar doları kısa vadeli borçtur. 2.6 milyar dolar askeri borç ve 4 milyar dolar döviz tevdiat hesaplarının eklenmesi halinde, 1987 dış borç rakamı 44.9 milyar dolar olmaktadır. Bu son rakamın, Doğu Bloku ülkelerine olan borçları ihtiva etmediği, ayrıca ifade edilmektedir. Bu borç, GSMH'nin % 75'ine eşittir.

Ekonominin en başarılı değişkeni olan ihracat, büyük teşviklerle a-

yaktadır ve ekonominin motoruna dönüşmemiştir. Sanayide atıl kapasite kalmaması nedeniyle, ihracatta yeni artışlar için gerekli sanayi yatırımları, yüksek enflasyon ve yüksek faizler nedeniyle yapılamamaktadır. Planlı kalkınma ve kamu sektörünün sanayi yatırımları reddedildiğinden, ekonominin orta vadede gidişyle ilgili bir ışık-ışaret yoktur ve bu anlamda ekonominin geleceği belirsizdir.

Öneriler

Ihracat, suistimal ve hayali ihracata yol açan, devlet bütçesine büyük yük getiren vergi iadesi ve sair mali teşvikler yerine, gerçek döviz kuru ile teşvik edilmelidir. Bunun dışındaki ihracat teşvikleri (yatırım indirim, düşük faizli kredi vb.) ihracat için üretimi hedef almalıdır ve selektif olmalıdır. İhracatın ve sektörlerin tümünü teşvik, hiçbir şeyi teşvik etmemek demektir.

Öncelik verilen bir kısım ihracata gerekiyorsa döviz gelirini kısmen muhafaza (serbest piyasada satma dahil) hakkı tanınabilir. İhracat vergi iadesi yerine bu yöntemle teşvik edilseydi —ki Uzakdoğu ülkelerindeki yöntem budur— hayali ihracat olmazdı. Ayrıca, gerçekten ödenen vergi üstündeki vergi iadeleri GATT ve Avrupa Ortak Pazarı ilkelerine aykırıdır.

Bir plan ve sistem dahilinde, milli ekonomi korunmalıdır. Bu koruma sonsuza dek değil, belli süre için, şartları ve takvimi önceden belirlenmiş olmalıdır. Koruma her an değişebilir fonlarla değil, gümrük vergileriyle olmalıdır. Bu, selektif bir ithal ikame politikası uygulamak demektir. Koruma olmadan Türkiye'de yeni endüstri kurulamaz. Bu çerçevede Kamu İkti-

sadi Teşebbüsleri (KİT'ler) yeni alanlar açmada yine öncü olabilmelidirler.

Prodüktif yatırımların ağırlığı artmadan Türkiye'de kalkınma hızının % 4'ün üstüne enflasyonsuz ve büyük dış borçlanmasız çıkması olanaksızdır.

Döviz kazanma ve tasarruf ettirme olanağı olmayan **altyapı yatırımları yavaşlatılmalı** ve bunların orta vadeli satıcı kredileri ile finansmana gidilmemelidir. Aksi halde borç servisi ileride yine sorun olacaktır.

İyi şartlı olmak kaydıyla **dış borçlanmaya** devam etmek hem yararlıdır, hem de zaruretler. Bir **borç erteleme** operasyonu da gereklidir. 1988-1991 dönemine ilişkin dış borç servisi bunu gerekli kılmaktadır (bkz.: Tablo 1).

TABLO 1
1988-1991 Döneminde Borç Servisi
(Milyar Dolar)

	1988	1989	1990	1991
Ana Para Ödemesi	4.3	4.0	4.1	3.8
Faiz Ödemesi	3.0	3.2	3.3	3.4
Toplam Borç Servisi	7.3	7.2	7.4	7.2

Dış borçlanma gereksinimini azaltmak amacıyla **İç tasarruflar artırılmalıdır**. Bunun için de şu tedbirler alınmalıdır: İsrarı ve tüketimi engellemek ve tasarrufların spekülatif alanlar dışına yatırılması için enflasyon durdurulmalıdır. Reel faiz pozitif olmalı ve mevduat faizlerinde gerçek serbesti sağlanmalıdır. Prodüktivite artışı, beceri-teknoloji düzeyini yükseltme amacıyla vasıflı işçi-teknisyen ücretleri, maaşları yükseltilmelidir. Türkiye düşük ücret-maaş, düşük prodüktivite, düşük gelir ve fakirleşme kısır

döngüsüne girmiştir. Bu şekilde orta gelir grubunun gelir düzeyini yükseltmek, hem gelir dağılımını düzeltmek, hem de bu grubu tekrar tasarruf edebilir düzeye getirecektir.

1987 yılında toplam yatırımlar reel olarak % 1.1 azalırken, kamu tasarrufları % 28.2 ve kamu yatırımları % 5.7 azalmış, kamu tüketimi % 7.6 ve toplam tüketim % 7.2 artmıştır. GSMH % 6.8 ve nüfus % 2.5 artarken, tüketimin bu denli artması, ekonomide tasarrufun tamamen bir yana bırakıldığını ve israf-tüketim ekonomisi felsefesine girildiğini gösterir. 1960-1970'lerde GSMH % 7 artarken, toplam tüketimin yılda % 3'den fazla artmamasına özen gösterilmiştir.

1987 yılında teşvikli yatırımlar reel olarak azalmış, yatırım malları ithalatı yavaşlarken petrol ve ham madde ithalatı artmıştır. Petrol şokundan sonra petrol tüketimi bütün dünyada azalırken, Türkiye'de 1980'lerde ham petrol ithalatı 10 milyon tondan 20 milyon tona doğru gitmektedir. Trafik sorununun çözümü için de yük taşımalarını, daha ekonomik olan demir ve denizyollarına kaydırmak zarurettir. Tutarı 1.5 milyar dolara ulaştığı bildirilen tüketim malları ithalatını, sözgelimi 0.5 milyar dolara indirip, tasarruf edilen kısmı kısa vadeli borçların tasfiyesinde kullanmak düşünülemez mi?

Son olarak da, orta vadeli yol gösterici (indicative) planlamaya bugün büyük ihtiyaç vardır. Devlet, orta vadede nasıl bir Türkiye ekonomisi istediğini ve tahmin ettiğini, sektörel bölünümü dahil ayrıntıları ile açıklamalıdır. Bugün özel ve yabancı sermaye bu açıdan karanlıktadırlar. Bu belirsizliğin bir an önce kaldırılması gerekir.

Reagonomics, Thatcherism ve Özal Ekonomisi

COŞKUN C. AKTAN

— | —

«Devletin faaliyet alanı sınırlandırılmalıdır. Devletin başlıca fonksiyonu; kanun ve düzeni sağlamak, özel teşebbüslerle olan anlaşmaları yürürlüğe koymak ve rekabetçi piyasaları teşvik etmek suretiyle, özgürlüğümüzü korumak olacaktır. (!) (*)

Friedman (1962)

DÜNYA Ekonomik Buhranı'ndan sonra iktisat politikasına hâkim olan Keynezyen görüş 1980'li yılların ikinci yarısında ve 1970'li yıllarda ortaya çıkan iktisadi sorunlara (başlıca «stagflation» ve «taxflation») karşı çaresiz kalınca, iktisatçılar yeni çözüm arayışları içerisine girdiler. Bu yıllarda Keynezyen iktisadın müdahalecilik niteliğini şiddetle eleştiren iktisatçıların başında gelen Milton Friedman, çağdaş iktisadi sorunlara alternatif «Rekabetçi Kapitalizm» modelini önerdi. «Kapitalizm ve Özgürlük» adını verdiği ünlü eserinde, bu

modelin temel esaslarını açıkladı. İleriki yıllarda yayınladığı çalışmalarıyla bazı görüşlerini —örneğin, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kupon sistemi (voucher system) ile özelleştirilmesi ve artan oranlı gelir vergisi yerine düz oranlı (flat rate) bir sistemin uygulamaya konulması vb.— daha netleştirdi; bazı görüşlerini ise —örneğin, para arzı ile fiyatlar genel seviyesi arasındaki ilişki— ampirik çalışmalarıyla doğruladı (?).

Çağımızın en gözde iktisatçı ve filozoflarından biri olan Friedman'ın, klasik iktisadın (liberal kapitalizm) temel ilkelerini «Rekabetçi Kapitalizm» adı altında yeni yorum ve önerileriyle sunduğunu söyleyebiliriz. Friedman'ın bu teorik ve felsefi görüşleri, 1970'li yıllarda akademik çevrelerde geniş ölçüde tartışıldı. ABD'de, Reagan'ın Başkanlık seçimini kazanmasından sonra ise bu görüşlerin bir kısmı uygulama imkânı buldu.

(*) Dipnotları yazının sonunda yer almaktadır.

— II —

«..... 1980'ler için yeni bir strateji öneriyorum. Kamu harcamalarının büyüme oranını mantıklı ve ihtiyatlı bir seviyede tutmalıyız. Kişisel gelir vergisi oranlarını indirmek ve bunun prodüktivite, yatırım, tasarruflar ve emek arzı üzerindeki negatif etkilerini sistematik bir şekilde ortadan kaldırmak zorundayız. Ekonomiye etkileyen düzenlemeleri gözden geçirmeli ve ekonomide büyümeyi teşvik için bu düzenlemeleri değiştirmeliyiz. İstikrarlı, sağlam ve önceden bilinecek bir para politikası uygulamalıyız.»⁽³⁾

Reagan (1980)

Reagan, başkanlık öncesi yaptığı konuşmasındaki bu sözleriyle ekonomik programının ana ilkelerini ortaya koydu. 1980 sonrasında günümüze, bu temel programı takip eden Reagonomics, reformlarıyla pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi etkiledi.

Önce Reagonomics'in dayandığı iktisadi felsefeyi ortaya koymaya çalışalım. Reagonomics, rekabetçi kapitalizm modelini —nazik bir deyişle, «serbest piyasa ekonomisi»— güçlendirmek temel amacıyla iktisat politikasında başlıca şu araçları benimsemiştir⁽⁴⁾.

1 — Kamu Harcamalarının Azaltılması : Akademik çevrelerde yapılan çalışmalar 1970'li yıllarda kamu ekonomisinin aşırı ölçüde büyümüş olduğunu ortaya koymuştur. Pek çok iktisatçıya göre Leviathan kamu sektörü ve bunun ortaya çıkardığı sorunlar esasen Keynezyen iktisat politikası araçlarının uygulanmasının bir sonucudur. Başta Friedman ve öğrencilerinin temsil ettiği Chicago Okulu

(Monetaristler) olmak üzere Rasyonel Beklentiler Okulu, Arz-Yönlü İktisat, Virginia ve Avusturya Okulları kamu harcamalarının azaltılmasını ve devletin özel sektör ekonomik faaliyetlerini teşvik edici bir rol oynamasını önerdiler. Reagonomics bu iktisat okullarının önerisini «ana amaç» olarak ekonomik programına aldı.

2 — Vergi Oranlarının İndirilmesi : Yukarıda belirttiğimiz politikalardan arz-yönlü iktisat (supply-side economics) 1970'li yıllarda tasarruf, yatırım ve prodüktivitenin ve bunların bir sonucu olarak da ekonomik büyümenin yavaşlamasını vergi oranlarının aşırı bir ölçüde büyümüş olmasına bağlıyor ve bu çerçevede vergi indirimleri önerisinde bulunuyordu. Vergi indirimlerinin görelî fiyatları pozitif olarak etkileyeceği ve bunun toplam piyasa üretimini ve vergi gelirlerini artıracığı görüşü (Laffer Etkisi), Reagonomics programında diğer bir politika olarak yer aldı.

3 — Yasal-Kurumsal Serbestleşme ve Özelleştirme : Yukarıda belirttiğimiz iktisat okulları; devletin iktisadi faaliyetler üzerindeki yasal düzenleme ve müdahalelerinin kaldırılması (deregulation), bunun dışında tam kamusal mallar dışındaki mal ve hizmetlerin özel sektöre bırakılması önerisinde bulundular. Bu öneri, Reagonomics programında diğer bir iktisat politikası aracı olarak yer aldı.

4 — İstikrarlı bir Para Politikası Uygulaması : Friedman, 1970'li yıllarda yaşanan yüksek enflasyonun önemli ölçüde para arzının artmış olmasından kaynaklandığını, ABD ve İngiltere üzerinde yaptığı ampirik çalışmalarla ortaya koydu. Para arzının istikrarlı bir şekilde artırılmasını öneren bu monetarist görüş de Reagono-

mics programının diğeri bir unsuru idi.

Hiç şüphesiz, Reagonomics'in New Deal'den bu yana ABD ekonomisini, dahası dünya ekonomisini değıştiren ciddi ve radikal bir program olduğunu söyleyebiliriz. Polemikten öteye, Reagonomics başta İngiltere olmak üzere pek çok ülkede yakından izlendi.

— III —

«İnanđığım her şeye tamamiyle karşı olan bazı insanlar var; çünkü onlar serbest teşebbüs sistemini çalıştırmak istemiyorlar. Bu sistemi tahrip etmek istiyorlar. Onlar anarşi ve kaos yaratmak peşindedirler; çünkü bu sistem altında düzelmeyi istemiyorlar. Herkesin ev, iş (ve) dahası her şey için devlete bağımlı olmasını savunan kapalı, sıkı ve kontrollü bir sistemi istiyorlar.»⁽⁵⁾

Thatcher (1980)

İngiltere'nin Mayıs 1979'da iktidara geçen Muhafazakâr Parti lideri Margaret Thatcher, Reagonomics programını pek açık bir şekilde izledi. Esasen Thatcher, Reagan'dan önce Muhafazakâr Manifestosu'nda serbest piyasa ekonomisini ilan etmişti. Ancak, Reagan'ın Başkan olduğı tarihten itibaren programını hızla yürürlüğe koyması, öte yandan ekonomik programın pek çok ünlü iktisatçı nezaretinde yürütülmesi, İngiltere'nin yanı sıra diğeri ülkelerin de Reagonomics'i yakından izlemeleri sonucunu doğurdu. Reagan yönetiminde Milton Friedman'ın yanı sıra James M. Buchanan, Karl Brunner, William A. Niskanen, Arthur B. Laffer ve Paul C. Roberts gibi pek çok tanınmış iktisat-

çı koordinasyon ve/veya danışmanlık görevlerini üstlendiler.

Reagonomics gibi Thatcherism programında da benzer iktisat politikası amaç ve araçları yer aldı; kamu harcamalarının azaltılması, marjinal vergi oranlarının indirilmesi, sektörlerin devletin yasal ve kurumsal düzenlemelerinin dışında tutulması ve özelleştirme politikaları Thatcherism'in de ağırlık verdiği politikaları. Reagonomics ve Thatcherism arasında iktisat politikası amaç ve araçları yönünde belirgin bir farklılığın olduğunu söylemek mümkün değil. Her iki ekonomik programın temel amacı serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak ve bunu güçlendirmek olarak belirtildi. Ancak, Reagonomics ekonomik programında önemli bir yeri olan arz-yönlü iktisat politikası ve bu genel politika içerisinde popüleriye olan «Laffer Etkisi» görüşü, Thatcher idaresinde fazlaca bir ilgi görmedi. Özellikle Hazine Bakanı Sir Geoffrey Howe, marjinal vergi oranlarının indirilmesinin toplam piyasa üretimini ve sonuçta vergi gelirlerini artıracağını savunan görüşü kabul etmediğini çeşitli konuşmalarında belirtti⁽⁶⁾. Ancak, gerçekte İngiltere'de de 1979 sonlarında vergi oranları önemli ölçüde indirilmiştir.

Reagonomics stratejisi kısa sürede Japonya, Almanya, Kanada gibi gelişmiş ülkelerde de ilgi gördü. Ayrıca, IMF ve Dünya Bankası'nın destekleyici ve yönlendirici çabaları, bazı gelişmekte olan ülke hükümetlerini de Reagonomics politikalarını benimsemeye yöneltti. Türkiye, 24 Ocak Kararları ile, serbest piyasa ekonomisi modelini ilk benimseyen ve bu yönde cesaretli kararları yürürlüğe koyan ülkelerden birisiydi. Bu kararlar, özel-

İle 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra, Özal Hükümeti döneminde aktif bir şekilde uygulandı. Gözlemlerimiz, Özal Ekonomisi'nin, «genişletilmiş» 24 Ocak Stratejisi ile Reagonomics ve bu çerçevede Thatcherism ekonomik programlarının çok yakın benzerlikler içerdiğini gösteriyor. Gerek ANAP Seçim Beyannamesi'nde ve Hükümet Programı'nda, gerekse DPT'nin hazırladığı yıllık programlarda, Beş Yıllık Plan'da ve Bütçe Gereççeleri'nde yukarıda belirttiğimiz amaç ve araçların hemen hemen aynen yer aldığını görüyoruz.

— IV —

Ne yapıldı? Açıktır ki, bu kısa sorunun cevabı, anlatılanlardan çok daha önemlidir. Leviathan kamu ekonomisinin boyutları gerçekten azaldı mı? Vergi indirimleri politikasının görece fiyatlar üzerindeki etkileri ne oldu? Vergi indirimleri, gerçekten «Laffer Hipotezi»ni doğrulayacak sonuçlar verdi mi? Yasal-kurumsal serbestleşme ve özelleştirme politikaları rekabetçi piyasa modeli oluşturulmasına ne ölçüde katkıda bulundu? Tamamen test edilmeye ihtiyaç gösteren bu ve benzeri pek çok sorunun cevabını şüphesiz bu yazı kapsamında tartışmak olası değil. Bununla birlikte, Reagonomics, Thatcherism ve Özal Ekonomisi'nin söz konusu amaç ve araçlarının genel bir kritiğini bilimsel esaslar çerçevesinde özetlemek mümkün :

1 — 1980 sonrasında, dünya ekonomisinde 1970'li yıllardaki durgunluktan öteye açık bir canlılık görülüyor. Aşağıdaki büyüme hızı rakamları, bu konudaki genel değerlendirmemizi doğruluyor: ABD'de 1970-

1980 ortalama büyüme hızı % 2.8, İngiltere'de ise % 1.9; 1980-1985 ortalama büyüme hızı ABD'de % 2.4, İngiltere'de ise % 1.6'dır. 1982-1985 ortalama büyüme hızı ABD'de % 4.2, İngiltere'de ise % 1.4 olarak gerçekleşmiştir (¹). Türkiye ekonomisindeki 1980 sonrası büyüme hızı rakamları diğer birçok ülkeden daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Türkiye'de 1985'te % 5.1 olarak gerçekleşen büyüme hızı, 1986'de DİE rakamlarına göre % 7.9'a yükselmiştir.

2 — Kamu harcamalarının seviyesinde, bu çalışmaya konu teşkil eden üç ülke ekonomisinde reel azalmaların gerçekleştirildiği söylenemez. ABD'de kamu harcamaları 1981-1986 döneminde yıllık % 3.4 oranında artış kaydetti. Bu ülkede özellikle savunma harcamalarının hacminde daha büyük ölçüde artış oldu. İngiltere'de kamu harcamalarının GSMH'ya oranında az bir ölçüde azalma görülüyor. Bu ülke 1974-1979 yılları arasında kamu harcamalarının GSMH'ya oranındaki ortalama % 47.8 iken, bu rakam 1979-1985 arasında % 47.0'ye indi. Türkiye ekonomisindeki rakamlar ise kısaca şu şekilde: 1970-1979 döneminde kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payı ortalama % 30.75'tir. Bu rakam 1975-1979 yılları arasında % 35.34; 1977-1979 yılları arasında ise % 36.77 olarak gerçekleşmiştir. 1980 sonrasında ise kamu harcamaları seviyesinde bir azalma görülmektedir. 1980-1985 yılları ortalama rakamı % 29.45'tir (²). Önemle belirtelim ki, bir sonraki bölümde incelendiği üzere 1980 sonrasında bütçe-İçerici gelir ve harcamaların (genel bütçe) seviyesinde az miktarda bir daralma görülüyorken, bütçe-dışı gelir ve harcamaların seviyesi önemli ölçü-

çüde artmıştır. Bu «politikacı paradoksu»nun teorik açıklaması da bir sonraki bölümde yapılmıştır.

3 — Vergi indirimleri yönünde Reaganomics'in bazı reformlar gerçekleştirdiğini görüyoruz. 1981'de (ERTA: Economic Recovery Tax Act), 1982'de (TEFRA: Tax Equity and Fiscal Responsibility Act) ve 1986'da (TRA: Tax Reform Act) yürürlüğe konulan yasalarla gelir vergisi tarifesi önemli ölçüde basitleştirilmiş ve marjinal vergi oranları indirilmiştir. Kurumlar vergisi oranındaki indirimin yanı sıra, hızlandırılmış amortisman uygulamasındaki esaslar önemli ölçüde değiştirilmiştir (⁹).

İngiltere ve Türkiye'de de vergi sistemini yeniden düzenleyen ve vergi tarifelerini değiştiren yasalar yürürlüğe koyuldu. İngiltere'de kişisel gelir vergisi tarifesinde marjinal vergi oranlarında açık bir indirim yapıldı. İlk gelir dilimi için oran % 35'ten % 30'a, azami vergi oranı ise % 83'ten % 60'a indirildi. 1979 öncesinde % 50'nin üzerinde olan kurumlar vergisi oranı, 1980 sonrasında % 35'e kadar indirildi.

Türkiye'de uzun yıllardan beri değiştirilmeyen, enflasyon altında tamamen erozyona uğrayan gelir vergisi oranları ilk kez 1980 yılında değiştirildi. 1963 tarifesi, 1980 yılındaki değişiklikle günün koşullarına göre

yeniden ayarlandı. Ancak, ileriki yıllarda gelir vergisi oranlarında kademeli bir indirim uygulandı. Kurumlar vergisi oranlarında da 1980 sonrasında aynı politika güdüldü. Vergi tarifesinin bir analizi burada yapılmamakla birlikte Türkiye'de kişisel gelir vergisi tarifesinde 1980 sonrasında özellikle marjinal oranlarda indirimler yapılmıştır.

4 — Reaganomics ve Thatcherizm 1980 sonrasında enflasyonu aşağıya çekmek yönünde genel olarak başarılı oldular. ABD'de 1980 başlarında % 13.5, İngiltere'de ise % 18.0 olan enflasyon, 1980 sonrasında belirgin ölçüde azaldı. Reaganomics'in 1981 resmi enflasyon rakamı % 8.9, 1982 rakamı % 3.9, 1986 rakamı ise % 1.1 oldu. İngiltere'de ise 1982 yılında enflasyon oranı % 8.6, 1983'te % 4.6 olarak açıklandı (¹⁰). Farklı ekonomik yapı ve gelişmişlik seviyesine sahip olan ülkemiz ekonomisinde enflasyon oranı, 24 Ocak Kararları'nın ilk 2 yılında düşüş göstermesine rağmen, sonraki yıllarda tekrar belirgin bir hızla artmıştır. Özal Ekonomisi'nde kronikleşen enflasyon sonucu, özellikle reel ücretler azalmış, gelir ve servet dağılımı giderek artan bir ölçüde bozulmuştur.

5 — Yasal-kurumsal serbestleşme ve özelleştirme politikası, her üç ülke ekonomik programında ağırlıklı politikalarından birisi olmuştur. Özellikle, Thatcher Hükümeti'nin kapsamlı özelleştirme programı pek çok ülkede ilgiyle izlenmiştir. ABD'de zaten ağırlıklı olan piyasa ekonomisi, bu alandaki bazı uygulamalarla daha da güçlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de ise diğer pek çok gelişmekte olan ülkeden daha kapsamlı bir özelleştirme programı açıklanmıştır.

◆ Yağmur namusunun da üstüne yağar, namussuzun da... Ama namusunun üstüne daha çok yağar; çünkü namussuz onun şemsiyesini çalmıştır.

George Owen

— V —

«Bütçe büyüklüğünü maksimize etmeye çalışmaları, geleneksel görevleri olarak kabul edilen 'kamu çıkarı'nı korumaktan kaçınarak özel çıkarlarının peşinde koşmaları, bürokrasilerin 'iflas'ına neden oluyor.» (12)

Buchanan (1983)

1986 Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan James M. Buchanan, çağdaş iktisadi sorunların temelinde politikacı ve bürokratların «self-interest» motiflerinin yattığını kabul ediyor. Buchanan ve diğer «Public Choice» iktisatçıları, bu «self-interest» motifinin, kamu ekonomisinin iflasının (governmental failure) açık bir göstergesi olduğunu belirtiyorlar. Politikacıların yeniden seçilebilmek amacıyla çoğunlukla kamu harcamalarını arttırmak ve vergi oranlarını indirmek (veya vergi oranlarını kamu harcamalarındaki artıştan daha az bir oranda arttırmak) eğilimleri, bu iktisatçılara göre kronik bütçe açıklarının tabii bir sonucu olarak görülüyor.

Politikacının iktisadi analizini yapan «Public Choice Theory»nin bu yaklaşımına bütçe-dışı fonlar açık bir örnek teşkil ediyor. Reagonomics, Thatcherism ve Özal Ekonomisi (veya Özalizm) ekonomik programlarında kamu harcamalarının azaltılacağına belirtmişler ve bu çerçevede genel bütçe harcamalarını, diğer bir deyişle bütçe-içi harcamaların miktarını az da olsa sınırlamışlardır. Ancak, gerçekte oluşturulan yüzlerce bütçe-dışı fon ile, kamu harcamalarının seviyesi eskisine oranla daha fazla artmıştır. ABD'de gerek federal ve gerekse eyaletler düzeyinde günümüzde 25.000'in üzerinde bütçe-dışı ku-

rum bulunmaktadır. İngiltere'de ise, bir parlamento üyesinin yaptığı araştırmaya göre, 1979 yılında 3068 bütçe dışı fon bulunmaktadır. Parlamento ve basındaki yoğun tartışmalar nedeniyle Muhafazakâr Parti, bir sonraki yıl yayınladığı «White Paper»da (Beyaz Kitap'ta) fon sayısını 2117 olarak açıkladı. Fonların kaynakları ve harcamalarının parlamento onayı ve denetimi dışında olması ve iktidar partisinin bu fonlar üzerindeki aşırı «patronluğu», diğer eleştiri konularıydı. Türkiye'de de fonlar konusu 1980 sonrasında en fazla tartışılan konulardan biri oldu (13).

— VI —

«..... Federal Devlet'in bütçe hesaplarını dengelemesini öneren anayasa değişikliğini destekliyorum. Reel vergi ve harcamaları oranlarında ani ve beklenmeyen değişikliklerden kaçınmak için gerekli önlemler için gerekli olacak dörl yıl süreli bir anayasa değişikliğini öneriyorum. Bu denk bütçe değişikliğinin yanı sıra, parasal büyüme kuralının da anayasa-da yer almasını destekliyorum. Bu kural, Merkez Bankası yetkililerinin ekonomideki para arzını yıllık % 3 ve % 5 oranında arttırmalarına izin verebilir. Önerilen bu iki mali parasal kural birbirini tamamlamaktadır.» (13)

Buchanan (1981)

Reagonomics, Thatcherism ve Özal Ekonomisi'nin ekonomik programlarındaki benzerliği ve bu programın dayandığı felsefeyi ortaya koymayı amaçlayan bu yazıda, ayrıca kısa da olsa belirtilen ekonomik programların sonuçları özetlendi. Serbest piyasa ekonomisi uygulamasına tipik örnek olarak aldığımız 3 ülke ekono-

misindeki gelişmeler, 1970'li yılların sorunlarının kısmen çözümlendiğini bununla birlikte bu modelin gerçek bir mucize de olmadığını ortaya koyuyor.

Öte yandan, ortada bir paradoksun bulunduğu da bir gerçek olarak karşımızda duruyor. Bir yanda, kamu harcamalarını azaltmayı öngören bir ekonomik program; öte yanda, bütçe dışı fonlarla ortaya çıkan –veya genişleyen– bir yeraltı kamu sektörü... Bu «politikacı paradoksu»na, Buchanan'ın yukarıda belirttiği birinci anayasal kuralın (fiscal constitution) çözümleneceğine inanıyoruz. Kronik bütçe açıklarına, enflasyona ve diğer iktisadi sorunlara «Public Choice» iktisatçıları, «Anayasal İktisat» (Constitutional Economics) adını verdikleri bir disiplin içerisinde şu önerileri sunuyorlar (14).

1 — Devletin kamu harcamaları ve vergileme yetkisine ilişkin esaslar ve sınırlamalar anayasada yer almalıdır. Buchanan bu anayasal normları «Mali Anayasa» (Fiscal Constitution) kuralı olarak adlandırıyor.

2 — Devletin para arzını ne ölçüde ve ne şekilde artıracığına ilişkin genel esaslar anayasada yer almalıdır. Bu «Parasal Anayasa» (Monetary Constitution) kuralı, kronik enflasyonun köklü bir çözümü olabilir.

3 — Bütçenin gelir ve giderlerinin birbirine denk olmasını öngören «denk bütçe» ilkesi anayasada güvence altına alınmalı ve varsa bunun istisnaları da anayasada belirtilmelidir.

4 — Devletin iç ve dış borçlanmasına ilişkin genel esaslar ve sınırlamalar anayasada belirtilmelidir.

5 — Devlet müdahalesini sınırla-

yan ve rekabetçi piyasa oluşturulmasını destekleyecek kuralların anayasada yer alması sağlanmalıdır.

6 — İdareler arasında mali bölüşüme ilişkin esaslar anayasada belirtilmelidir. Diğer bir deyişle, merkezi devletin vergileme yetkisi kısmen mahalli idarelere devredilmelidir.

Bu «Anayasal Reform» ihtiyacını anlamının zamanı gelmiş bulunuyor.

REFERANSLAR

(1) Milton Friedman, *Capitalism and Freedom*, Chicago, UC press, 1962, s. 2.

(2) Friedman (1962); Ayrıca bkz.: Milton Friedman and Rose Friedman, *Free to Choose*, New York, Harcourt Brace Jovanovich Pub. 1980.; Milton Friedman ve Anna J. Schwartz, *Monetary Trends in the United States and United Kingdom*, Chicago, UC press, 1982; Milton Friedman, *Rose Friedman Tyranny of the Status Quo*, New York, Harcourt Brace Jovanovich Pub. 1984.

(3) Bkz.: Martin Anderson, *The Power of Ideas in the Making of Economic Policy*, California, Stanford University Press, 1937, s. 25.

(4) Reagonomics konusunda fazla bilgi için özellikle bkz.: William A. Niskanen, *Reagonomics*, Oxford, Oxford University Press, 1988; Bruce Bartlett, *Reagonomics - Supply-side Economics in Action*, Connecticut, Arlington House Pub. 1981.

(5) Bkz.: Martin Holmes, *The First Thatcher Government (1979-1983)*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1985 s. 209.

(6) Peter Ridhell, *The Thatcher Government*, Oxford, Martin Albertson, 1983, s. 15.

(7) Bkz.: Council of Economic Advisers, *Executive Office of the President, Economic Report of the President*, 1987, s. 104.

(8) ABD için bkz.: Niskanen (1988), s. 25-69.; İngiltere için bkz.: Peter Hall,

Governing the Economy, New York, Oxford University Press, 1986, s. 104.; Türkiye için bkz.: Ömer F. Batirel, Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları, 1980-1985, İstanbul, 1986, s. 6-16.

(9) Bkz.: Niskanen (1938) s. 71-113.

(10) Bkz.: John Cornwall, The Conditions for Economic Recovery, New York, 1983, s. 23; Economic Report of President (1987), s. 312.

(11) James M. Buchanan, «The Achievements and The Limits of Public Choice in Diagnosing Governmental Failure and in Offering Bases for Constructive Reform», Horst Hanusch (ed), Ana-

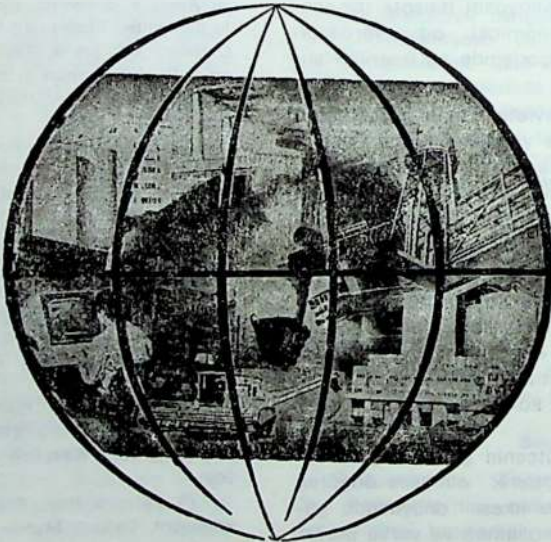
tomy of Governmental Deficiencies, Eclm, Springer-Verlag, 1983, s. 21.

(12) Bu konuda detaylı bilgi için bkz.: Coşkun Can Aktan, «Policicians, OBGE's and Underground Leviathan Governments», Working Paper, Center for Study of Public Choice, 1988, s. 1-21.

(13) James M. Buchanan, «Constitutional Restrictions on the Power of the Government», The American College, Bryn Mawr, s. 15-16.

(14) Bu konuda detaylı bilgi için özellikle bkz.: Richard B. McKenzie, Constitutional Economics, Cambridge: Lexington Books, 1984.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.



Türkbank, tasarrufun güvencesine
ve yönlendirilmesine
gösterdiği
özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkıları sağlamaktadır.
Mutluymuz, gururluyuz.

Daıma güvenle,
daha mutlu gelecege.

T **TÜRK İÇİŞİLERİ BANKASI**
TÜRK BANK

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

ANAYASANIN bazı maddelerinin değiştirilmesiyle ilgili referandum, geçtiğimiz ayın en önemli olayıdır. Başta hükümet mensupları olmak üzere tüm politikacılar bu politik olaylar meşgul bulduklarından, geçtiğimiz ayda önemli ekonomik olaylar ve yeni ekonomik uygulamalar gündeme gelmemiştir.

Aslında, yerel seçimlerin tarihini birkaç ay öne almak için referanduma gitmenin gereği yoktu; zamanı da değildi. Bunun bir anlamı olmadığını Sayın Özal da bilmekteydi. Amaç, anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi değil, bir kuvvet denemesiydi. Anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesini öne sürerek, Sayın Özal gerçekte kendi gücünü denemek istemişti. Sonuç bilinmektedir. Halkımızın sağduyusu, nereye varacağı bilinmeyen ve hatta bazı endişeler uyandıran böyle bir gücü kullanma imkânını Sayın Özal'a vermemiştir.

Ekonomik olaylara geldiğimizde; referandum nedeniyle kamuyonu ikna için yapılan konuşmalar ve harcanan çabalara rağmen enflasyon, en önemli ekonomik olay olma durumunu sürdürmektedir. Bilindiği gibi enflasyon oranı % 80'i aşmıştır. Bu, son yıllarda görülen en yüksek orandır. Oysa Sayın Özal, basında izlediğimiz kadarıyla, bu konuda "Halkımız yüksek enflasyona alışmıştır." diyecek kadar fütursuz davranmakta beis görmemektedir.

Merkez Bankası'nın yabancı bankalara gönderdiği bir raporda, Türk ekonomisi için pek de iyimser olmayan bir tablonun çizilmiş olması ilginçtir. Bazı dış ve iç çevrelerden sonra, yetkili kamu mali kuruluşlarının da, özellikle giderek artan dış ve iç borçların büyüklüğü açısından ekonomik durumun iyiye doğru gitmediğini belirtmesi, dikkatle izlenmelidir. Böyle bir endişeyle olacak, hükümetin iç borçlanmada yapı değişikliğine giderek uzun vadeli borçlanmaya ağırlık vereceği anlaşılmaktadır. Ancak, uzun vadeli borçlanma modelinin başarısı da tartışma konusudur.

Öte yandan piyasalarda nakitli ödeme sıkıntısı devam etmektedir. Bu durumun doğal sonuçlarından biri de protestolu senetlerdeki artıştır. 1988 yılının ilk 8 ayında, geçen yılın aynı dönemine göre, protestolu senetlerde değer ola-

rak artış yaklaşık % 85'tir. Bu arada başta müteahhitler olmak üzere çeşitli firmaların devletten alacakları da 280 milyar lirayı bulmuştur.

Sonbaharla birlikte piyasalarda beklenen canlılık görülmeye başlamıştır. Okulların açılması ve kışlık ihtiyaçların temini zorunluluğu, piyasaları hareketlendirmiştir.

Geçtiğimiz dönemin diğer bir ekonomik olayı, SEKA'da başlayan grevdir. Bu grev kâğıt piyasasını ve dolayısıyla yayın âlemini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu arada Türk Metal Sendikası'nın çeşitli işyerlerinde greve gitmesi bekleniyordu. Ancak, son anda işverenlerle işçi sendikası arasında anlaşma sağlanmış- tir. İşçi ücretlerine % 130'a kadar varan zamlar yapılarak grev önlenmiştir.

Daha önceki yorumlarımızda «Göstermelik İlgiler» diye sözünü ettiğimiz, hükümetin anlamsız «Acil Servis» girişini, başarısızlıkla son bulmuştur. Neticede, hükümet ile özel sektör arasındaki sorunların giderilmesi ve önerilerin tespiti konusunda Türkiye Odalar Birliği'nin görevli olduğu kabul edilmiştir

Referandumun sonuçlanmasından sonra hükümetin, ekonomik durumun olumsuzluklarını giderecek bazı tedbirler alması beklenmekteydi. Bu tedbirlerin; kamu harcamalarının kısılması, yeni yatırımlara gitmek yerine yarım kalmış yatırımların tamamlanması ve vergi kaçaklarının önlenmesi şeklinde olacağı anlaşılmaktadır.

1989 Eylül ayında İstanbul'da yapılan iki toplantıdan da kısaca söz edelim. Bunlardan biri Milletlerarası Ticaret Odası'nın 8 inci Konferansı'dır. 21-23 Eylül günlerinde toplanan konferansta «Büyüme İçin Yatırım» teması işlenmiştir. Açılışı Sayın Cumhurbaşkanı tarafından yapılan bu konferansta, Milletlerarası Ticaret Odası'nın ana ilkeleri olan «Serbest ticaret» çerçevesinde; yatırımların yabancı sermayeye açılması, küçük teşebbüslerin yatırımlarda önemi ve yatırımlarda özkaynak kullanımı gibi konular ele alınmıştır.

Business International kuruluşu ile The Economist dergisinin ortaklaşa düzenledikleri ikinci toplantı, 16 Eylül'de başlamıştır. Kısaca «Business International» adı verilen bu toplantı dizisine işadamları katılmıştır. Toplantıda; «Türkiye'nin Bugünkü İş Planının Geleceğe Etkisi», «1992 Yılı İçin Politik ve Toplum- sal Tahminler», «1992 Yılına Ekonomik Bakış» konuları üzerinde görüşmeler yapılmıştır.

1988 Eylül ayının genel durumuna ilişkin bu açıklama ve yorumlardan sonra, aynı döneme ait başlıca ekonomik gelişmeleri kısaca belirtelim.

BANKALARLA İLGİLİ KONULAR

• Mevduat Faizleri ve Krediler :

5 Eylül 1988'de Merkez Bankası'nın yayınladığı bir tebliğ ile vadesiz mevduat faiz oranı % 10'a indirilmiştir. Bilindiği gibi, 4 Şubat 1988 Kararları ile % 10'dan % 36'ya çıkarılan vadesiz mevduat faizi, 1 Temmuz 1988'de % 30'a,

6 Ağustos 1988'de % 25'e indirilmişti. Vadesiz mevduat faiz haddinin % 10'a indirilmesiyle, kredi faizlerinin düşmesi amaçlanmıştır. Nitekim Akbank ve İş Bankası kredi faizlerini % 65'e, Ziraat Bankası ise % 69'a indirmiştir. Bu arada ihracat kredisi faizleri de 10 puan düşürülmüştür. Ayrıca, ihracat bedeli dövizlere, kredi kullanım tarihinden itibaren, yurda geliş süresine göre uygulanacak faiz oranları da yeniden düzenlenmiştir.

• Döviz Piyasaları :

Döviz ve efektif para piyasaları kapsamına üç ayrı piyasa daha girmiş bulunmaktadır. Türk Lirası karşılığı döviz ve Türk Lirası karşılığı efektif piyasaları daha önce devreye girmişti. Bu üç yeni piyasada; döviz karşılığı döviz, döviz karşılığı efektif ve efektif karşılığı efektif işlemleri yapılmaktadır. Döviz işlemleri A.B.D. Doları, Alman Markı ve İsviçre Frangı; efektif işlemleri ise konvertibl efektifler üzerinden yürütülecektir. En az işlem sınırı, dövizde 200 bin A.B.D. Doları veya eşiti, efektifte ise 50 bin A.B.D. Doları veya eşiti döviz olarak tespit edilmiştir. Döviz piyasaları dolayısıyla, Hazine'ye ucuz finansman imkânı sağlanmış bulunmaktadır. Döviz ve efektif piyasalarına girmek için devlet tahvili veya Hazine bonusu olarak bulundurulması gerekli teminatların, Hazine'ye 800 milyar liraya varan mali katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir.

DİĞER EKONOMİK OLAYLAR

• Sanayicilerin «Yeşil İşletme Cetveli» Zorunluluğu :

27 Eylül 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tebliği'ne göre; kamu ve özel kesimdeki tüm sanayicilerin, 1987 yılı için düzenlenecekleri yeşil renkteki işletme cetvellerinin, 21 Ekim 1988'e kadar Bakanlığa verilmesi gerekmektedir.

• İcra-İflas Kanunu'nda Değişiklik Hazırlığı :

İcra-İflas Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin olarak hazırlanan kanun tasarısının Bakanlar Kurulunca kabul ve T.B.M.M.'ne sevk edildiği bilinmektedir. Tasarıda başlıca şu değişiklikler yer almaktadır:

- Borçlunun süre kazanmak amacıyla yapacağı haksız itirazı önlemek için, icra inkâr tazminatı % 15'ten % 40'a çıkartılmıştır.
- Kredi işlerinden doğan alacakların tahsilinin hızlandırılması için, itirazın kesin olarak kaldırılmasıyla ilgili hükümler getirilmiştir.
- Fabrika gibi taşınmazlarda, teferruatın taşınmazdan ayrı olarak haczedilemeyeceği kuralı getirilmiştir.
- İhalelerle ilgili yeni hükümler düzenlenmiştir.
- İflâs kararının Türkiye Bankalar Birliği'ne ve Sermaye Piyasası Kurulu'na bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir.
- Kambiyo senetlerine ilişkin haciz ve imza itirazında, tazminat oranları artırılmıştır.
- Tasfiyeden mal kaçırmayı önlemek için, akrabalık derecesi üçüncü dereceye yükseltilmiştir.

İcra-İflas Kanunu'nda yapılacak değişiklikler, hukukçular tarafından, kanunun bütünlüğünü bozması açısından eleştirilmektedir.

• Zamlar Devam Ediyor :

Geçtiğimiz dönemde özellikle gıda maddelerine yapılan yeni zamlar, hayat pahalılığının giderek artmasına yol açmaktadır. Son olarak mercimek, nohut, fasulye gibi bakliyatın fiyatlarına % 35 ile % 52,5 arasında değişen oranlarda zamlar yapılmıştır. Fiyat artışları; peynir, yumurta, tavuk eti gibi çeşitli gıda maddelerinin yanı sıra kırtasiye, iplik, inşaat malzemesi gibi birçok maddede de sürmektedir. Bu arada Tofaş'ın ürettiği otomobillerin fiyatları da % 6 ile % 8 arasında değişen oranlarda artırmıştır.

Ortadoğu-Avrupa Piyasalarına İhracatta Büyük Firma

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
 - Naylon-66 İplik
 - Polyester, İplik
 - Polyester Tekstüre İplik
 - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
 - Naylon-6 Elyaf
 - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

LİMİT İÇİ TEMİNAT MEKTUPLARI

MUZAFFER TUZCU

BANKALAR, «Limit içi» ve «Limit Dışı» olmak üzere iki tür teminat mektubu vermektedirler. Limit içi mektuplar; «genel bütçeye dahil daireler ile katma bütçeli idarelerin ve belediyelerin» Devlet İhale Kanunu (DİK) kapsamına giren «alım, satım, hizmet, yapım, kira, trampa, mülkiyetin aynı hak tesisi ve taşıma işleri» için verilen mektuplardır. Bu mektupların metni Bakanlar Kurulu tarafından 1928 yılında saptanmış ve metinlerde önemli bir değişiklik yapılmamıştır. Bankaların vcrebilecekleri azami limit içi mektup tutarı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca bankaların özvarlığına bağlı olarak saptanmakta ve bu limitler DİK kapsamına giren dairelere Müsteşarlık tarafından duyurulmaktadır.

Limit içi teminat mektuplarının sadece DİK kapsamına giren daireler tarafından, bu yasa kapsamına giren işler için talep edilmesi gerekirken, yasa kapsamında olmayan işler için de ilgili kişiler tarafından limit içi mektup talep edilmektedir. Konu daha da ilerletilerek şartnamelere —teminat mektubu teminat olarak kabul edilecek ise— limit içi mektup alınacağı kaydı konmaktadır. Bu talepler çeşitli nedenlerden dolayı olumlu karşılanmakta ve kapsam dışı mektuplar, limitlerin doldurulması ve Bankalar Kanunu'nun 52. maddesinin ihlali pahasına limit içi olarak verilmektedir.

Her iki tür mektubun da (limit içi - limit dışı) tazmin edilebilmesi, bankanın ödeme isteği ve likiditesine bağlı olduğu halde, kapsam dışı kişiler ve/veya işler için neden limit içi mektup istenmektedir? Kapsam dışı işler ve daireler için limit saptanmasının amacı, «korunan dairenin alacağı zamanında olabilmesi ve zararını anında karşılayabilmesidir.» Bu husus garanti akdi hükümlerine ilave olarak «üç yıl DİK kapsamındaki işler için mektup verilememesi» yaptırımını ile desteklenmiştir.

Kapsam dışı olmakla beraber limit içi mektup istenmesinin başlıca nedenleri şunlardır:

1 — Limit içi mektupların daha güvenli olması.

2 — Limit içi mektupların karşılıklarının bloke edilmiş olması.

3 — Limit içi mektupları zamanında tazmin etmeyen (zararı ödemeyen) bankaların garanti akdi hükümlerine ilave olarak başka yaptırımlara (örneğin üç yıl süre ile limit içi mektup verilememesi gibi) maruz kalmalarıdır.

Ancak, mektupların (limit içi-limit dışı) zamanında ödenebilmeleri, bankanın ödeme isteği ve likiditesi ile ilgili olup ödenebilirlik açısından aralarında fark yoktur. Mektup bedellerinin bloke edilmiş olması, müsteri (İhaleci) ile banka arasındaki bir işlem olup muhatap ile banka arasında hiçbir değişiklik yaratmamaktadır. Bun-

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

TÜRKİYE'DE TİCARET BANKALARININ SERMAYE YAPI VE YETERLİLİĞİ

DUREP, Dr. Salih; Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No. 8, İstanbul 1988, 207 sayfa (*).

Sayın Dr. Salih Durer'in bu kitabında, genel olarak Türk Bankacılık Sistemi'nde yer alan ticaret bankalarının sermaye yapı ve yeterliliği değerlendirilmektedir. Ülkemizde, geçtiğimiz yıllarda bazı bankaların, mali bünyelerinde görülen bozulma sonucu Türk Bankacılık Sistemi'nin dışında kalmaları; yazarı böyle bir çalışma yapmaya yöneltmiştir.

Kitabın «Giriş»inde belirtildiği gibi; «Tüm dünya ülkelerinde ekonominin en duyarlı kesimi olarak nitelenen kredi piyasasında faaliyetlerini sürdüren bankalar, gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde hayati

önem taşıyan, kendine özgü finansal kuruluşlardır.» Banka işletmelerinin ekonomik, mali ve hukuki niteliklerini ortaya koyan ve herkes tarafından tartışmasız kabul edilen bir tanımının bugüne dek yapılmamış olduğunu ileri süren yazara göre; «Günümüz ekonomilerinde, genel ekonomi politikası çerçevesinde, özellikle para politikasının vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiş olan bankaları, modern iş hayatında ekonominin her safhasında çok çeşitli konularla uğraşan işletmeler olarak, aynı faaliyet alanındaki diğer işletmelerden kesin bir çizgiyle ayırmak giderek güçleşmektedir».

Para ve sermaye piyasalarının en eski mali aracı kuruluşları olan ticaret bankaları, işlemlerini yürütebilmek için ihtiyaç duydukları fonları öz sermaye ve yabancı sermaye olmak üzere başlıca iki kaynaktan sağlamak tadırlar. Gerçekte ticaret bankalarının öz kaynakları, toplam kaynakları içinde küçük bir paya sahiptir. Ancak, sahip olunan öz sermayenin büyüklüğü, genellikle finansal gücün bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Yazarın da ifade ettiği gibi; «Bu nedenle, banka sermayesinin fonksiyonları

(*) Kitabı temin etmek isteyenler şu adrese başvurmalıdır: «Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, İstiklal Caddesi No. 285 Kat 1; Beyoğlu - İstanbul»

ile sermaye yapısı ve yeterliliği arasında direkt bir ilişki sözkonusu olmaktadır. Ticaret bankalarının sermaye yapıları ve sermaye yeterliliği, birbiriyle kaynaşmış, içiçe bulunan konulardır. Uzun yıllar, genellikle banka iflaslarının sık görüldüğü ülkelerde dikkatler sermaye yeterliliği sorunu üzerinde yoğunlaşmıştır.»

Yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak kaleme alınan kitap, «Giriş» ve «Sonuç» dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler içinde incelenen konularla ilgili 8 adet «Şekil» ve 47 adet «Tablo» yer almaktadır. Tablolardan 10 tanesi ve bir «Örnek Form», ikiye katlanmış sayfalar halinde verilmektedir. Bunlar kitabın sayfalarına dahil olmayıp «Ek» niteliğindedirler.

Birinci bölümde «Banka ve Banka İşletmeciliği» ele alınmaktadır. Banka ve bankacılıkla ilgili genel açıklamaların yapıldığı bu bölümde; banka ve bankacılık kavramları tanımlanmakta, bankacılığın tarihsel gelişimi verilmekte, banka işletmelerini diğer işletmelerden ayıran özellikler belirtilmekte, bankalar sınıflandırılmakta ve bu arada ticaret bankaları incelendikten sonra, Türk Bankacılık Sistemi'nin yapısı ve özellikleri üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölüm «Sermaye Yapısı» na ayrılmıştır. Bu bölümde, önce «sermaye yapısı ile ilgili temel kavramlar», daha sonra «sermaye yapısına teorik yaklaşımlar» verilmektedir. Bu arada; sermaye yapısı tanımlanmakta, unsurları belirlenmekte ve sermaye yapısı ile ilgili kararları etkileyen faktörler açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde, «Ticaret Bankalarında Sermaye Yapısı ve Sermaye Yeterliliği» incelenmektedir. Kita-

bın bu ağırlıklı bölümü; «Banka Sermayesi ile İlgili Açıklayıcı Bilgiler», «Ticaret Bankalarının Sermaye Yapısı» ve «Ticaret Bankalarında Sermaye Yeterliliği» başlıklı 3 ayırmadan oluşmaktadır. Bu arada sırasıyla; banka sermayesinin tanımı ve fonksiyonları, banka sermayesine farklı bakış açıları, sermaye ihtiyacı ve bankanın hayat seyri; ticaret bankalarında sermaye yapısının yönetimi, sermaye kaynakları, sermaye yapısı seçenekleri ve sermaye maliyeti; sermaye yeterliliğini etkileyen faktörler, sermaye yeterliliği ile likidite ve kârlılık arasındaki ilişkiler, beklenmeyen zararlara yol açan risk kaynakları, ticaret bankalarının risk üstlenmelerinde ölççek ekonomileri ve sermaye yeterliliğinin ölçülmesi üzerinde durulmaktadır.

Dördüncü bölümde «Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapıları ve Sermaye Yeterliliği» verilmektedir. Bu bölüm; «Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapıları», «Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yeterliliği» ve «Türkiye'de Ticaret Bankalarının Yapı ve Yeterliliğinin Değerlendirilmesi» başlıklı 3 ayırmadan oluşmaktadır. İlk iki ayırmada; Türkiye'de ticaret bankalarının öz kaynakları ve yabancı kaynakları ile Türkiye'de ticaret bankalarının sermaye yeterliliğine ilişkin yasal düzenlemeler incelenmektedir. Üçüncü ayırmada ise; 1976-1985 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde, Türk Bankacılık Sistemi'nde yer alan ticaret bankalarının sermaye yapı ve yeterlilikleri ile ilgili gelişmeler; önce bir bütün halinde, daha sonra her bir banka için ayrı ayrı değerlendirilirken, ticaret bankalarının sermayelerinin, bilançolarının diğer kalemlerine oranlan-

ması suretiyle elde edilen sonuçlar ortaya konulmaktadır.

Kitabın «Sonuç»unda yazar; «Ticaret bankalarının sermaye yapısı, özellikle son yıllarda finansal literatürde üzerinde önemle durulan ve büyük ilgi gösterilen bir konu olmuştur.» dedikten sonra; sermaye yeterliliği ile ilgili tartışmaların günümüzde de önemini koruyarak devam etmesi nedeninin, yeterli sayılabacak miktarın belirlenmesindeki güçlükten kaynaklandığını ifade etmektedir. Yazara göre; «Ticari işletmeler için sermaye, finansal işlemlerde alternatif bir kaynak olmanın yanı sıra, kredi verenleri de koruyucu bir unsurdur.» Yazar ayrıca, konuya ilişkin bazı görüşlerini ve vardığı sonuçları açıklamakta; veri eksikliğinin, Türkiye'de ticaret bankalarının sermaye yapı ve

yetersizliğine ilişkin daha ayrıntılı değerlendirmeler yapılmasını engellediğini belirtmektedir.

Yapıtın sonunda kitaplar, makaleler ve diğerlerinden oluşan geniş bir «Yararlanılan Kaynaklar» bölümü yer almaktadır.

Kitabı okumalarını, bankacılık konusu ile ilgilenen tüm okurlarımıza tavsiye ederiz. Kitap, üniversite ve yüksek okulların ilgili dallarında öğrenim gören lisans ve lisansüstü öğrencilerin yanı sıra, bankaların araştırma bölümleri elemanları için de yararlı bir çalışmadır. Bu nedenle yazarını kutlarız. Bir dileğimiz de, Yapı ve Kredi Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü'nün, her yayını ile aynı bir boşluğu dolduran «Bankacılık Araştırma Dizisi»ni sürdürmesidir.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru :

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1999 sayısından başlayarak şöyledir :

Arka kapak	: 400.000 TL
Ön kapak içi	: 300.000 TL
Arka kapak içi	: 250.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 200.000 TL
Tam sayfa	: 175.000 TL
Yarım sayfa	: 100.000 TL
Çeyrek sayfa	: 50.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru :

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

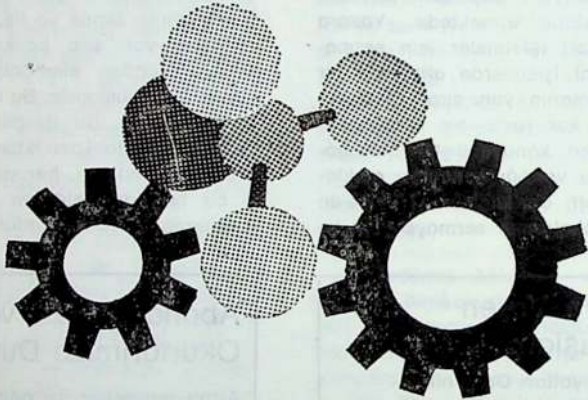
Ocak 1989 sayısından itibaren 12 sayı için : (KDV dahil) :

Yıllık Abone : 24.000 TL
Öğrenci Abonesi : 12.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresimize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıda belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir.

Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi : 768
Akbank Türbe Şubesi : 443
İş Bankası Türbe Şubesi : 15410

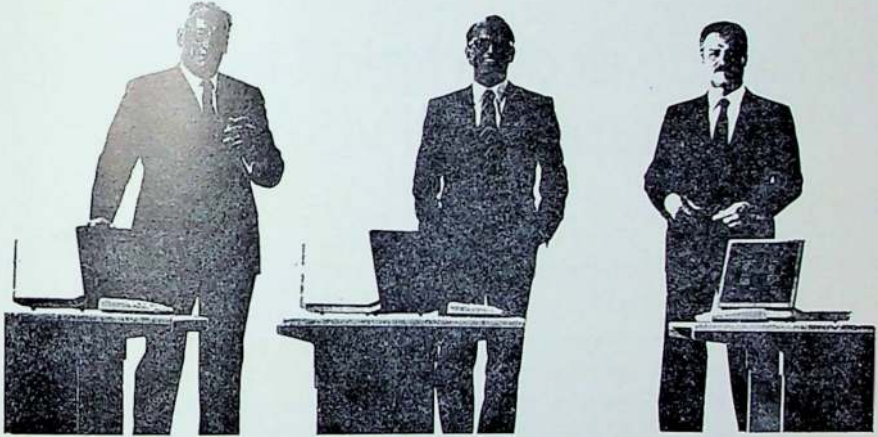
Kimya sanayi yardımcı maddeleri tüm endüstrinin vazgeçilmez unsurlarıdır.



.Türk-Henkel tüm üretimi ile
ihracat yapan tekstil, deri,
metal ve gıda gibi sanayi
kollarının kalite garantisidir.

Her tüten bacada bir Türk-Henkel mamulü...

Üç uzman, bir sektör ve Nixdorf'a dair...



Üç, büyük dünya bankası, üç uzman. Biri Almanya'nın unlu Deutsche Bank'ından, biri İngiltere'nin güçlü Midland Bank'ından, biri de Türkiye'mizin dünya çapında tanınmış İş Bankası'ndan...

Üçü de çağın en ileri bankacılık anlayışını benimsemiş, üçü de çağın en ileri bankacılık teknolojisiyle donanmış Nixdorf'la!

Günümüzde bankacılık artık başlı başına bir sanayi dalı. Hızlı ve sürekli bilgi akımı, yüksek güvenlik, sayıları yüzbinleri aşan çeşitli banka işlemlerinin en büyük titizlik içinde, doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, bu dev sektörün kaçınılmaz gündelik beklentilerinden yalnızca bazıları.

Dolayısıyla bir banka bilgisayar programı yüzlerce gerçek zaman değişkenli, kendi aralarında bağlantılı,

çok sayıda karmaşık bilgi işlemi kavramak durumundadır.

Yani bir başka deyişle bankacılık sektörüne hizmet verecek bilgisayar sisteminin, başka hiçbir sektörün ihtiyaç duymadığı kadar güçlü ve çok yönlü bir bilgi işlem kapasitesine sahip olması gerekir.

Nixdorf özellikle bankacılık sektörü için donanım ve yazılım olarak dünyanın en ileri özgün bilgisayar ve iletişim sistemlerini geliştirmiştir.

Halen 40 ülkede faal 110 000 bilgisayar sistemiyle Nixdorf Computer her türlü yedekleme desteğini ihtiyaç duyulan anda ve ihtiyaç duyulan yerde verebilecek güçlü bir hizmet ağına sahiptir. Büyük dünya bankaları Nixdorf'un bu önemli ayrıncı özelliklerini yakından tanırlar ve Nixdorf'a kayıtsız şartsiz güvenebileceklerini iyi bilirler.

Bankacılık sektörünün en büyükleri Nixdorf'u bu yüzden seçmişlerdir. Nixdorf bu yüzden seçilir.

Nixdorf Computer
Ticaret A.Ş.
Noramin İş Merkezi
Ayazağa 80650
İstanbul - Türkiye
Tel: (0090-1)
176 90 02 (11 hat)
Fax: 90-1 176 90 13
Tlx: 27 355 nix tr

NIXDORF
COMPUTER



Türkiye'de ilk defa kredili kredi kartı: Yapı Kredi VISA.

Bütün batı ülkeleri gibi,
Türkiye de nihayet "kredi"si de olan,
gerçek bir kredi kartıyla tanışıyor:
Yapı Kredi VISA.

Yapı Kredi VISA, şadece ödeme aracı
değildir. Harcamalarınızı bir imzayla
yaparsınız, isterseniz ödemenizin önemli
bir bölümünü ileri tarihlere bırakabilir.
Yapı Kredi'den **kredi** kullanırsınız.*

Hesabınızda yeterli para bulunmasa bile,
nakit ihtiyacınızı Yapı Kredi VISA ile
karşılarırsınız. Kredi limitiniz dahilinde,
her an nakit para çekebilirsiniz.**

Yapı Kredi VISA ile, Yapı Kredi'deki
vadesiz hesaplarınızı kullanabilir,
TELEBANKA'lerden **günde 24 saat**,
yılda 365 gün hizmet alırsınız.

Yapı Kredi VISA ile tüm bu ayrıcalıklara
ve dünyanın en çok kabul gören kredi
kartına sahip olursunuz.

Siz de Yapı Kredi'ye gelin.
Türkiye'nin ilk gerçek kredi kartını,
Yapı Kredi VISA'yı alın.

Bu avantajlardan ve Aktif Bankacılık
Çağı'nın daha birçok kolaylığından,
olanağınızdan yararlanın.

Bugün "yeni bir hayat"a adım atın.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

* Yurtiçi harcamalarınızda ekstretyi izleyen on gün içinde kredi kartı harcamalarınızın en az % 25'ini ödemek kaydıyla, borcunuzu ileri tarihlere erteleyebilirsiniz.

** 583 Yapı Kredi şubesi, 24 saat hizmet veren TELEBANKA'lar, dünyanın dört bir yanında VISA sistemine dahil 2.000 bankanın şubeleri ve VISA sistemine bağlı 28.000'i aşkın ATM'den (otomatik vezne) nakit çekebilirsiniz.